

Jana Koudelová

NEJSTARŠÍ ROUBENÉ ČÁSTI DOMŮ Č. P. 420 A 422 VE ŠTRAMBERKU – PŘÍSPĚVEK K VÝVOJI MĚSTSKÉ ZÁSTAVBY

Abstract

The report tries to approach the built-up area development of the historical town Štramberk on the example of a structural-historical development of two townhouses Nr. 420 and 422 that originated by merging older log and younger brick parts. Results of terrain research aimed mostly at the documentation of log sitting rooms of both buildings are summarized and interpreted in the text. The findings of the terrain research are made complete with data gained from the study of selected archive materials and with conclusions of implemented dendrochronological analyses

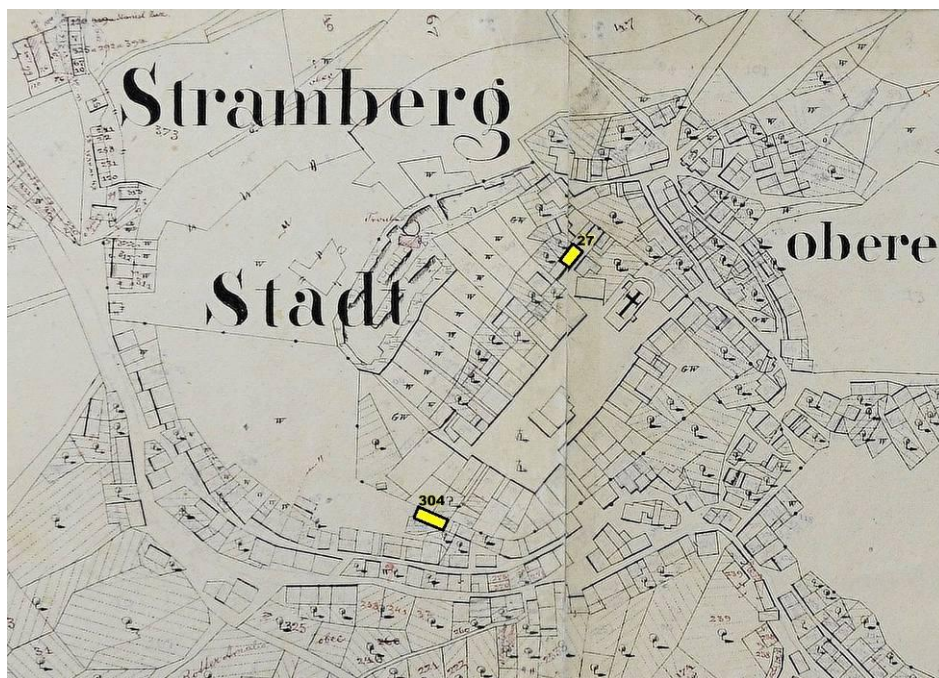
Keywords: *townhouse, built-up area, Štramberk, timbering, sitting room, documentation, terrain research, framework, dendrochronology*

Historickému městu Štramberku ani dnes nelze upřít jeho osobitou malebnost umocňovanou zasazením sídla do krajiny, dochovanou urbanistickou strukturou a zástavbou, nemalým dílem reprezentovanou dřevěnou architekturou – obytnými roubenými stavbami. Může se zdát, že po vydání dvou obsáhlých publikací k nedávnému 650. výročí založení města Štramberka byly již všechny zajímavé a podstatné údaje osvětlující historii zmiňovaného sídla zveřejněny.¹ Zároveň však víme, že samotné město s bohatým stavebně historickým vývojem představuje informačně nenahraditelný hmotný pramen vydávající svá svědectví postupně a mnohdy nečekaně.

Během let 2010–2011 proběhly stavební úpravy dvou městských domů č. p. 420 a 422, nacházejících se na území Městské památkové rezervace Štramberk.² Rekonstrukční práce se v obou případech dotýkaly především roubených místností, naposledy využívaných jako světnice, u nichž se předpokládala sanace poškozených stavebních prvků. Ačkoli jsou objekty č. p. 420 a 422 umístěny v různých částech historického jádra města, velmi blízké hodnoty čísel popisných nepřímo signalizují podobné okolnosti vzniku uváděných budov. Oba domy lze označit za typický výsledek procesu zahušťování městské zástavby. Objekty vznikly spojením starší dřevěné a mladší zděné části, přičemž část tvořená srubovou konstrukcí byla oddělena od sousední budovy (z pohledu dnešní situace). V prvním případě se jednalo o roubenou místnost, původně náležející k domu č. p. 304, k níž byly přistavěny další prostory již z nehořlavého materiálu. Tato stavba je evidována pod č. p. 420. Obdobná situace nastala u objektů č. p. 27 a 422. Je třeba zdůraznit, že podstatné informace k roubeným částem popisovaných domů byly získány díky uskutečnění terénního průzkumu. Nutno však podotknout, že ani v jednom případě se nepodařilo náleзовé situace na stavbách zdokumentovat komplexně. Hlavními důvody byly nejen probíhající rekonstrukční práce, ale rovněž omezené možnosti zpřístupnění soukromých objektů.

¹ Josef ADAMEC, *Štramberk v zrcadle času*, Štramberk 2008, 328 s.; Jiří JURK (red.), *Štramberk – Moravský Betlém*, Štramberk 2009, 321 s.; Další topografické a historické práce vztahující se k tématu budou citovány v následujících poznámkách.

² Historické jádro města Štramberka bylo prohlášeno památkovou rezervací výnosem Ministerstva kultury ČR č. j. 8372/69-11/2 ze dne 29. května 1969. *Věstník Ministerstva školství a Ministerstva kultury ČR*, 6/1969, s. 79–80.

1. Výřez z katastrální mapy Štramberka z roku 1833 se zvýrazněním domů č. p. 27 a 304 (Státní okresní archiv Nový Jičín, fond Archiv města Štramberka, inv. č. 819)

Přestože průzkumy domů č. p. 420 a 422 vykazovaly podobný průběh a zčásti i výsledky, ukázalo se, že k objektům je zapotřebí přistupovat jako k svébytným stavebním celkům. Již nyní je vhodné upozornit na důležité rozdíly zaznamenané během dokumentace zmiňovaných budov. U domu č. p. 420 zůstalo roubení okapové stěny světnice ze strany exteriéru přiznané, tedy neomítané. Je pravděpodobné, že právě tato skutečnost přispěla k památkové ochraně uváděné stavby.³ Nicméně ani status památky u ní nezajistil dochování nejstarších trámů roubení z důvodu jejich značného poškození hnilobou a tesaříkem krovovým. V roce 2011 byla srubová konstrukce světnice z větší části nově zhotovena za dodržení počtu původních trámů (věnců roubení) a charakteru tesařských spojů. Zatímco součástí budovy č. p. 420 se stala pouze jedna místnost oddělená od starší stavby, v případě domu č. p. 422 se jednalo vedle světnice i o prostor síně. Roubené stěny, jihovýchodní a jihozápadní, budovy č. p. 422 byly i zvenku omítané a dům nebyl prohlášen za nemovitou památku. Při rekonstrukci budovy v roce 2010 byla tak srubová konstrukce odstraněna a kompletně nahrazena zděnou za použití tvárnic Porotherm. Díky spolupráci s vlastníky dokumentovaných objektů se nakonec podařilo z dřevěných prvků, které zůstaly na stavbách dočasně k dispozici, odebrat vzorky pro uskutečnění dendrochronologických rozborů. Právě překva-

³ Památkově chráněné jsou rovněž oba zmiňované sousední objekty č. p. 304 a 27. Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě (dále Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě), evidenční listy a základní evidence k městským domům č. p. 27, 304 a 420 ve Štramberku (rejstříková čísla Ústředního seznamu kulturních památek České republiky 10905/8-3874, 13163/8-3383 a 13162/8-3382); Marcela GAVENDOVÁ – Marta KOUBOVÁ – Pavla LEVÁ, *Kulturní památky okresu Nový Jičín, Nový Jičín – Ostrava* 1996, s. 209–210, 215, 228–229.

pivé výsledky dendrochronologie, zejména u domu č. p. 422, významně podnítily další zkoumání obou staveb. Bádání přineslo nová zjištění, která se pokusí shrnout a interpretovat předkládaný příspěvek.

Nástin obecných souvislostí

Město Štramberk je položeno v severovýchodním cípu Moravy a nachází se zhruba osm kilometrů východně od okresního města Nový Jičín. Sídelní útvar se rozkládá na úpatí vrchu Kotouče a Bílé hory, respektive jejich výběžků Skalek a Zámeckého kopce.⁴ V písemnostech, které na jaře 1727 poskytla štramberská městská obec písaři moravských zemských desek rytíři Dismasi Josefu Ignáci Hofferovi pro sepsání zamýšlené historie Markrabství moravského, můžeme kromě jiného nalézt i následující místopisné údaje vztahující se ke Štramberku: „... též k západu, k Novému Jičínu jsou role a zahrady. Na jednu dobrou čtvrt míle leží dědina Rybí. K půlnoční straně zámku Štramberka leží vrch, neb hora Kocvinek řečená, okolo který některých štramberských role a pole. K východu slunce leží Hora bílá, na kteréžto někdy vinohrady bejvaly: nyní pak role až do půl hory vzdělané jsou. Pahrбек však, ale neb vrch tej hory k pasení dobytka slouží. Jsou i jiné hory a vrchy, největším dílem skalní – z skály vápenné, kteréžto Skalky se jmenují. (...) Z druhé strany těch Skalek asi na čtvrt míle leží dědina Kopřivnice, k panství hukvaldskému patřící. Od Štramberka na jednu míli k východu jsou Hochwaldy. Od západu na jednu míli Nový Jičín, od poledně na dvě míle Mezříč, od půlnoci na půl míle Příbor. ...“⁵ Na Zámeckém kopci byl vybudován hradní areál, dodnes na sebe upozorňující nejvýraznější dominantou sídla – takzvanou štramberskou Trúbou, dříve označovanou jako zámecká kulatina.⁶ Tato hradební věž s přiléhajícími zděnými reliktů někdejšího hradu byla na počátku 20. století stavebně upravena na věž vyhlídkovou, přičemž adaptace dílem vycházela z návrhu architekta Kamila Hilberta.⁷ Pod hradním areálem vyrostlo město, které obdrželo stejný název jako hrad Štramberk – *Strallenberg*.⁸ Toto pojmenování je nejčastěji vykládáno dvojím způsobem. Buď jako Bílá či Jasná hora (*strahlen* – *zářit*), nebo je název odvozován od slov *strále* –

⁴ Srov. Gregor WOLNY, *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert*, I. Band, Prerauer Kreis, Brünn 1835, s. 344; Josef BĚLOHLAV, *Štramberk*, Vlastivědný sborník 50, 1912/1913, s. 1–4; Adolf HRSTKA, *Kotouč – hora olivetská*, Československá rezervace a národní park Štramberk Kotouč, Štramberk 1920, s. 18–19; Bohuslav BLAŽEK, *Štramberk, Příbor – Štramberk 1927*, s. 3; Václav SEVERA, *Vlastivěda moravská, II. Místopis Moravy, Olomoucký kraj, Okres Novojičínský*, Díl II, Brno 1933, s. 219–220; Miloslav BALÁŠ, *Kulturní místopis Novojičínska*, Nový Jičín 1967, s. 230; Josef BARTOŠ – Jindřich SCHULZ – Miloš TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. XIV, Olomouc 1995, s. 199–201; Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 7. díl, Praha 2008, s. 352–357.

⁵ Archiv města Brna (dále AMB), fond V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Materiály k dějinám moravských měst, Štramberk, sign. 1-29 103.

⁶ Státní okresní archiv Nový Jičín (dále SOkA NJ), fond Archiv města Štramberka (dále AMŠ), inv. č. 109 – Obecní kronika, II. část (1935–1938), s. 326–329.

⁷ V. SEVERA, *Vlastivěda moravská*, s. 221; Cyril HYKEL, *Hrad Štramberk v historii kraje*, 600 let města Štramberka, Ostrava 1959, s. 26; M. GAVENDOVÁ – M. KOUBOVÁ – P. LEVÁ, *Kulturní památky*, s. 211–213; J. ADAMEC, *Štramberk v zrcadle času*, s. 204; Marie BAĐUŘÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura v předměstí Štramberka*, Štramberk – Moravský Betlém, Štramberk 2009, s. 123.

⁸ Vincenz BRANDL (Hg.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX* (dále CDM IX), Brünn 1875, č. 141, s. 113–114; Bohuslav BLAŽEK (ed.), *Z archivu města Štramberka*, Příbor 1928, nestránkováno; Jiří JUROK, *Nejstarší dějiny Štramberka*, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 33, 1984, s. 1–12; Jiří JUROK, *Nad počátky města a hradu Štramberka*, Štramberk – Moravský Betlém, Štramberk 2009, s. 9–20; Jiří JUROK, *Nejstarší dějiny Štramberka*, Štramberk – Moravský Betlém, Štramberk 2009, s. 35–36.

střela, šíp, blesk a berg – hora, tedy asi ve významu bouřná, hromová hora, případně hrad pánů ve znamení střely.⁹

Zakládací listina moravského markraběte Jana Jindřicha pro město Štřamberk, vydaná v Brně dne 4. prosince 1359, je známým dokumentem. Přestože klíčový letopočet nebyl opomenut ani ve starších topografických pracích, ne vždy byl pokládán za skutečný vznik uváděného sídla.¹⁰ Z textu listiny vyplývá, že markrabě Jan rozkázal pod svým hradem Štřamberkem ze základů vystavět město, a to z důvodu zajištění větší bezpečnosti pro své poddané v dobách nepokojů. Ustanovil, že zdi města se mají dotýkat opevnění hradu a město nadal nejen týdenním trhem, ale i mílovým a várečným právem. Jeho obyvatelé byli osvobozeni od všech berní, dávek a požadavků po dobu osmi let. Ve Štřamberku mělo být uplatňováno stejné městské právo, jaké užívala a jemuž se těšila Olomouc.¹¹ Je nepochybné, že Štřamberk nabyl postavení právního města na sklonku 50. let 14. století a patrně ve stejnou dobu, možná krátce předtím, byl zahájen i proces výstavby sídla.¹²

Zdá se, že více nejasností vyvolávají počátky existence hradu Štřamberka. Zastavme se krátce u hypotéz, kdy a kým byl, respektive mohl být, jmenovaný hrad založen. Naposledy se podrobněji touto otázkou zabýval Jiří Jurok, který své závěry opřel o vyhodnocení typologie stavby štřamberského hradu, výklad jeho jména (viz výše), znění listiny z roku 1359 a o výsledky archeologického výzkumu vedeného Emanuelem Greplem. Hrad Štřamberk lze podle dispozice a půdorysu zařadit k hradům sasko-hessenského typu, jež se na území českého státu budovaly převážně v poslední třetině 13. století, ale také ve století následujícím. Nálezy zlomků keramiky v prostoru hradního intravilánu byly datovány do první a druhé poloviny 14. století. Jiří Jurok dospěl k závěru, že hrad Štřamberk vznikl jako nezákonné založení velkého či jiného šlechtice, snad nějakého Benešovice, anebo někoho z jejich vzdálených příbuzných mezi léty 1306–1333, kdy byla panovnická moc po vymření Přemyslovců oslabena. Moravský markrabě Jan Jindřich buď hrad zdědil, nebo jej vykoupil ze šlechtické držby někdy před rokem 1359.¹³ Jiný názor v této záležitosti zaujal Ladislav

⁹ Srov. Adolf TUREK, *Mistopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje*, Díl II, M–Ž, Opava 1974, s. 776; Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II*, M–Ž, Praha 1980, s. 565; K.KUČA, *Města a městečka*, s. 352–354; J. JUROK, *Nejstarší dějiny Štřamberka*, s. 35.

¹⁰ Srov. Franz Joseph SCHWOY, *Topographie vom Markgrathum Mähren*, III. Band, Wien 1794, s. 190; G. WOLNY, *Die Markgrafschaft Mähren*, s. 337, 343; V. SEVERA, *Vlastivědná moravská*, s. 223–224.

¹¹ V. BRANDL (Hg.), CDM IX, č. 141, s. 113–114; Vincenc PRASEK, *Organisaace práv magdeburských*, Olomouc 1900, s. 180–181; B. BLÁŽEK (ed.), *Z archivu města*, nestránkováno.

¹² V literatuře, jak již bylo naznačeno, se objevují názory, že listinou z roku 1359 moravský markrabě Jan Jindřich pouze dovršil povýšení již existující vesnice v podhradí na město. Srov. C. HYKEL, *Hrad Štřamberk*, s. 19; Ladislav HOSÁK, *Počátky hradu a města Štřamberka*, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 2, 1967, s. 30–31; Vratislav JANÁK – Pavel KOUŘIL, *K otázce osídlení Štřamberka a jeho nejbližšího okolí v době hradištní*, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 47, 1991, s. 72; Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999, s. 182–185, 353; Jaroslav MEZNÍK, *Markraběcí majetek na Moravě za vlády Jana Jindřicha*, Tvář stármouciho středověku, Brno 2008, s. 386, 391, 397; J. JUROK, *Nejstarší dějiny Štřamberka*, s. 36.

¹³ Právě absence jakékoli písemné zmínky o hradu Štřamberku před rokem 1359 napovídá podle Jiřího Juroka nelegálnímu založení. Jako obdobný příklad jmenovaný uvedl protizákonné vybudování hradu Helfštejna Fridušem z Linavy po roce 1306. Dodejme však, že po trestné výpravě Jana Lucemburského proti odbojným moravským šlechticům se novým držitelem konfiskovaného majetku Friduše z Linavy stal Vok I. z Kravař. Dalibor Prix připustil, že hrad Štřamberk představoval opěrný bod kolonizační expanze majitelů jičínského panství či zeměpána, kteří překročili hranici stanovenou říčkou Sedlnicí. Podotkl, že tato expanze byla možná dohodnutá a akceptovaná šlechtou držící šostýnské zboží. Srov. Adolf TUREK, *Ke starším dějinám Závšiic. Příspěvek k historii středověkého osídlení na Novojičínsku*, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 27, 1981, s. 13; Dalibor PRIX, *Příspěvek k historii kostela sv. Kateřiny a zaniklé vsi Tamovice, okres Nový Jičín*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické, roč. 43, 1994, č. 2, s. 103; J. JUROK, *Nad počátky města*, s. 10, 14–15, 17, 20; J. JUROK, *Nejstarší dějiny Štřamberka*, s. 35–36; Aleš KNÁPEK, *Středověké nálezy ze Štřamberka*, Štřamberk – Moravský Betlém, Štřamberk 2009, s. 30–31.

Hosák. Byť se jedná o starší úvahu, stojí za připomenutí. Rovněž Ladislav Hosák vyšel z obsahu citované listiny, výkladu názvu *Strallenberg*, tehdejších majetkových poměrů v rámci sledovaného území a zohlednil i dochovaný půdorys sídla. Vznik hradu a města spojil s mocenskou a hospodářskou politikou moravského markraběte Jana Jindřicha, kterého označil za jejich zakladatele. Podle Ladislava Hosáka vznikly hrad a město Štramberk současně, možná o dvě až tři léta dříve než byla vydána ona lokační listina roku 1359. Za takového okolností by byl prvním skutečným držitelem štramberského léna až od roku 1380 Vok III. z Kravař – leník markraběte Jošta.¹⁴

Musíme připustit, že text citované listiny naznačuje, že hrad Štramberk existoval dříve než město. Dále však v listině markraběte Jana Jindřicha čteme o „... *castrum Strallenberg nostrum*...“.¹⁵ Samotné vydání listiny napovídá, že Jan Jindřich mohl mít zájem na zbudování hradu v daném prostoru už před založením města a navíc si to mohl dovolit díky svému mocenskému postavení. Nelze tedy vyloučit, ale ani potvrdit, že štramberský hrad vznikl až za moravského markraběte Jana, který zanedlouho poté dal pokyn i k výstavbě města. Nicméně hlavním obsahem listiny je udělení městských práv Štramberku a jsou zde uvedeny důvody, které k tomuto aktu vedly. Otázka založení štramberského hradu proto nadále zůstává otevřená.¹⁶ Od druhé poloviny 14. století je již historický vývoj Štramberka uspokojivě doložen písemnými prameny.¹⁷

Dodnes zachovanou urbanistickou strukturu historického jádra popisovaného sídla vymezuje protáhlé náměstí, ze tří stran lemované městišti zastavěnými v předních částech zděnými domy, původně roubenými s typickým dřevěným podloubím, chceme-li podsíní – místně *podsyňi*.¹⁸ Severovýchodní domovní blok musel v letech 1721–1723 ustoupit výstavbě kostela sv. Jana Nepomuckého a sv. Bartoloměje, jehož aktuální podoba je výsledkem stavební úpravy z roku 1907, kdy byla ke kostelní lodi přistavěna předsíň s hranolovou věží.¹⁹ Na starších katastrálních mapách z 30. let 19. století lze pozorovat v prostoru náměstí budovu pivovaru (někdejší č. p. 43), která byla stržena v roce 1868 v důsledku definitiv-

¹⁴ Srov. Vincenz BRANDL (Hg.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XI*, č. 201, s. 181–182; Ladislav HOSÁK – Jan HANÁK, *Historický místopis okresu Nový Jičín*, Novojicko 7, 1964, s. 2–3; L. HOSÁK, *Počátky hradu*, s. 30–31; Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2004, s. 141–142, 166.

¹⁵ V. BRANDL (Hg.), CDM IX, č. 141, s. 113.

¹⁶ Srov. B. BLÁŽEK (ed.), *Z archivu města*, nestránkováno; V. SEVERA, *Vlastivěda moravská*, s. 220–221, 223–224; C. HYKEL, *Hrad Štramberk*, s. 19–20; L. HOSÁK, *Počátky hradu*, s. 30–31; A. TUREK, *Ke starším dějinám*, s. 13; J. JUROK, *Nad počátky města*, s. 10–11, 14–17, 20; J. JUROK, *Nejstarší dějiny Štramberka*, s. 35–36. Při úvahách o počátcích hradu Štramberka lze spekulovat nad možnostmi výkladu zakládací listiny moravského markraběte Jana Jindřicha pro město Štramberk z hlediska existence stejnojmenného hradu. Nabízejí se otázky, kdo jiný než zeměpán si mohl dovolit po stránci ekonomické a mocenské postavit další hrad nedaleko již fungujících hradních areálů Starého Jičína, Šostýnu a Hukvald, v bezprostřední blízkosti hranice dvou panství, a nezákonně jej držet po dobu více než 20 let, a který jiný zeměpán před Janem Jindřichem mohl mít zájem na vybudování hradu v dané lokalitě.

¹⁷ Z listiny Lacka z Kravař z roku 1411, kdy městu Štramberku a okolním všim udělil právo odúmrti, se v zásadě dovídáme o rozsahu tehdejšího štramberského panství. Reprodukce listiny otištěna v B. BLÁŽEK (ed.), *Z archivu města*, nestránkováno. Historii Štramberka od počátků do 18. století naposledy podrobněji shrnul J. JUROK, *Nejstarší dějiny Štramberka*, s. 35–46.

¹⁸ Václav FROLEC, *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*, Brno 1974, s. 95–97, 305; Věra KOVÁŘŮ, *Architektonické a výtvarné prvky lidového domu v moravských a slezských Karpatech*, Lidová stavební kultura. Ed. Václav FROLEC, Brno 1981, s. 260, 264–266; Josef HRČEK, *Štramberské domy ve své historii a pověstech*, Štramberk – Moravský Betlém, Štramberk 2009, s. 154–155; Jiří LANGER a kol., *Beskydy – stavby a život v nich*, Trinec 2011, s. 39–42.

¹⁹ B. BLÁŽEK, *Štramberk*, s. 45; V. SEVERA, *Vlastivěda moravská*, s. 231; M. GAVENDOVÁ – M. KOUBOVÁ – P. LEVÁ, *Kulturní památky*, s. 210–211; M. BAĐUŘÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura*, s. 123–124.

ního ukončení výroby piva již na konci 50. let 19. století.²⁰ V současnosti zde nalezneme historizující kašnu. Středověké město bylo patrně záhy po svém vzniku obeháno hradbami, snad již zděnými, posílenými baštami, příkopem a valem. U jihozápadní hradební zdi se původně nacházel kostel sv. Bartoloměje, z něhož zůstala zachována věž s funkcí zvonice.²¹ Městské opevnění, z větší části dochované do dnešních dnů, důmyslně navazovalo na fortifikační systém hradu a vytýčovalo hranici vnitřního města. Do takto vymezené nejstarší části města se vstupovalo dolní branou z jihovýchodu a horní branou z východní strany.²² Je zjevné, že půdorys sídla, jehož zástavba pokračovala za zděnými hradbami na předměstích, se přizpůsoboval rostlému, dosti svažitému terénu. Vnitřní město i dnes obepíná ze severovýchodu a jihozápadu zachovaná síť okrouhlých ulic, respektive uliček, z nichž nejznámější a nejpůsobivější zůstává ulice Horní Bašta, z větší části lemovaná roubenými domy. Z městského centra pak jihovýchodním směrem vybíhá ulice Zauličí, jedna z hlavních komunikačních tepen.

Roku 1969 bylo historické jádro města Štamberka oficiálně prohlášeno za památkovou rezervaci. Je vhodné připomenout, že v rámci československého státu byla již na konci 40. let 20. století odstartována za dozoru tehdejšího ministerstva školství, věd a umění rozsáhlá a ve své podstatě ojedinělá akce, jejímž úkolem se stala záchrana historicky a umělecky nejcennějších urbanistických celků. Na území Čech, Moravy a Slovenska bylo tehdy vytipováno celkem 30 historicky hodnotných měst. V Čechách se jednalo o České Budějovice, Český Krumlov, Domažlice, Cheb, Jindřichův Hradec, Litoměřice, Litomyšl, Loket, Nové Město nad Metují, Pardubice, Prahu I, Prahu III–IV, Prachatice, Tábor a Třeboň. Na Moravě byla vybrána Jihlava, Mikulov, Olomouc, Slavonice, Štamberk, Telč a Znojmo. Slovensko zastupovala Banská Štiavnica, Bardějov, Kežmarok, Kremnica, Levoča, Prešov, Spišská Kapitula a Spišská Sobota. Jak naznačuje předešlý výčet historických sídel, město Štamberk se zařadilo mezi 30 nejhodnotnějších urbanistických celků, jež vytvořily zárodek našich prvních městských památkových rezervací.²³

²⁰ Srov. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru Zeměměřičského úřadu v Praze (dále ZÚ v Praze), císařský otisk stabilního katastru Štamberka, sign. 3063; SOKA NJ, fond Sbirka map a plánů (dále SMaP), inv. č. 819 – katastrální mapa Štamberka, stav k roku 1833; SOKA NJ, fond AMŠ, inv. č. 360 – Pamětní kniha města Štamberka I (1914–1932), zde nákrəs pivovaru před jeho demolici od Jana Figara; Renáta JAŠKOVÁ, *Šenkovní měšťanstvo ve Štamberku*, Štamberk – Moravský Betlém, Štamberk 2009, s. 62, 64, 66–67.

²¹ Srov. AMB, fond V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Materiály k dějinám moravských měst, Štamberk, sign. 1-29 103; G. WOLNY, *Die Markgrafschaft Mähren*, s. 343; Gregor WOLNY, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*, III. Band, Olmützer Erzdiöcese, Brünn 1859, s. 164; V. SEVERA, *Vlastivěda moravská*, s. 231–232; M. GAVENDOVÁ – M. KOUBOVÁ – P. LEVÁ, *Kulturní památky*, s. 211; K. KUČA, *Města a městečka*, s. 355, 357–359; Lucie AUGUSTINKOVÁ, *Nejstarší dřevěné konstrukce ve Štamberku (kostel sv. Kateřiny v Tamovicích a štamberská zvonice)*, Sborník prací – Dřevostavby a konstrukce na bázi dřeva, Ostrava 2009, s. 108–113; M. BAĐURÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura*, s. 123–124.

²² Schematické vyobrazení městského opevnění názorně zaznamenává veduta města Štamberka z roku 1727. AMB, fond V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Materiály k dějinám moravských měst, Štamberk, sign. 1-29 103; Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, výstupy z obnovy identifikace nemovitých kulturních památek – městského opevnění a areálu hradu Trúba s jeho částmi a pozemky; F. J. SCHWOY, *Topographie*, s. 189–190; B. BLAŽEK, *Štamberk*, s. 21; K. KUČA, *Města a městečka*, s. 354; J. ADAMEC, *Štamberk v zrcadle času*, s. 107–109; M. BAĐURÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura*, s. 123; J. HRČEK, *Štamberské domy*, s. 152.

²³ Poprvé se termín památkové a přírodní rezervace objevil ve vládním nařízení č. 51 Sb. ze dne 16. května 1950 o územním plánování obcí. *Sbirka zákonů republiky Československé*, roč. 1950, s. 97–100; Václav MENCL, *Městské rezervace*, Časopis společnosti přátel starožitností, roč. LIX, 1951, s. 130–132; Jiří ŠKABRADA – Svatopluk VODĚRA, *Vesnické stavby a jejich úprava*, Praha 1975, s. 122–123; Jiřina NESVADBIKOVÁ – Zdeněk WIRTH – Vlastimil VINTER, *K vývoji památkové péče na území Československa III. Výběr autentických dokumentů 1918–1958*, Praha 1983, s. 358, 366–367, 383, 388–396; Ivo HLOBIL, *Městské památkové rezervace v padesátých letech*, Na základech konzervativní teorie české památkové péče, Praha 2008, s. 20–21.

Štramberské domy – postřehy dosavadního bádání

Lze konstatovat, že město Štamberk proslulo z architektonického hlediska zejména souborem dochovaných roubených domů nacházejících se v úzkých uličkách nedaleko náměstí, kde ještě ve 30. letech 19. století stálo 12 dřevostaveb.²⁴ V urbáři novojičínského a štramberského panství z roku 1558 nalézáme soupis obyvatelstva města Štamberka. K uváděnému datu zde bylo evidováno 22 majitelů šenkovních domů a 7 usedlých na předměstí. Počet šenkovních domů se ani v následujícím období nezměnil, ačkoli se město pozvolna rozrůstalo. V roce 1614 bylo ve Štamberku registrováno 28 hospodářů a za hradbami bylo vystavěno dalších 19 domů, takže součet usedlých činil 47. Roku 1656, v době spravování města jezuitským řádem, se celkový počet vlastníků domů zvýšil na 53. V případě šenkovních domů se vesměs jednalo o budovy na náměstí.²⁵ Již neexistující dřevěné stavby v prostoru někdejšího tržiště charakterizovalo v první řadě podloubí nesené dřevěnými sloupy (trámy). Hlavní průčelí pak zvýrazňoval častý prvek zdejších roubených budov – jednoduše bedněný štít chráněný *kabřincem*, v západních Karpatech nejčastěji nazývaným *kozubem*, *kozlubem* či *šopkou*, ve Štamberku také *šorcem*.²⁶ Josef Hrček se pokusil v citovaném příspěvku k historii štramberských domů mimo jiné popsat vnitřní dispozici původních domů šenkovních. Z dřevěného podloubí se mělo vcházet do síně, po jejíchž stranách byly umístěny komory osvětlené oknem nebo pouze výřezem v srubové konstrukci. V zadní části domu se nacházela hlavní šenkovní místnost, k níž přiléhala úzká obytná světnice. Tyto prostory musely být osvětleny otvory prolomenými v zadní štítové stěně, to znamená směrem do dvora k příkrému svahu Zámeckého kopce. Využití bočních stěn k osvětlení nepřicházelo v úvahu z důvodu sevřenosti zástavby.²⁷ Nejstarší zděný dům na náměstí, dnešní č. p. 10, byl vybudován až roku 1779 štramberským měšťanem Václavem Hyklem.²⁸

Dřevěné obytné stavby, které se dochovaly převážně v postranních ulicích města, zůstaly jedním z hlavních prvků urbanistické struktury Štamberka. Za typické znaky štramberského roubeného domu lze považovat vysokou kamennou podezdívku, roubené stěny z neotesaných půlených klád zbavených kůry, u nichž byly mezery vyplněny mechem a hlinou, chlív pro dobytek pod světnicí, dřevěné pavlače – lokálně *gaňky* a nízké široké vstupní dveře. Interiér obydli je pro starší období charakterizován následně: V síni bývalo umístěno ohniště, dále pak ruční žernov a případně skříň. Ve světnici se nacházela pec, část prostoru zde zabíral tkalcovský stav. V zadním koutě této obytné místnosti stával stůl, k němuž se sedalo na lavice – *lavy* – u stěn nebo na židle – *stolky* – s vyřezávanými opěra-

²⁴ Srov. ZÚ v Praze, císařský otisk stabilního katastru Štamberka, sign. 3063.

²⁵ V následujících stoletích počet domů a obyvatel ve Štamberku výrazně vzrostl. Srov. F. J. SCHWOY, *Topographie*, s. 189; G. WOLNY, *Die Markgrafschaft Mähren*, s. 342; V. SEVERA, *Vlastivěda moravská*, s. 220; K. KUČA, *Města a městečka*, s. 352–353; František MATĚJEK., *Lánové rejstříky Přerovského kraje z let 1675–1676*, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 14, Ostrava 1987, s. 408–412; M. BAĐUŘÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura*, s. 123; R. JAŠKOVÁ, *Šenkovní měšťanstvo*, s. 55; J. JURK, *Nejstarší dějiny Štamberka*, s. 40, 44, 46.

²⁶ AMB, fond V3 – Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Materiály k dějinám moravských měst, Štamberk, sign. 1-29 103 – veduta města Štamberka z roku 1727; B. BLAŽEK, Bohuslav. *Štamberk*, s. 71; Cyril HYKEL, *Štamberk po stránce národopisné*, 600 let města Štamberka, Ostrava 1959, s. 35; V. FROLEC, *Lidová architektura*, s. 89–91; V. KOVÁŘŮ, *Architektonické a výtvarné prvky*, s. 260–263, 266–267; J. HRČEK, *Štramberské domy*, s. 152, 154; J. LANGER a kol., *Beskydy – stavby*, s. 35–37.

²⁷ Podrobněji J. HRČEK, *Štramberské domy*, s. 153–161.

²⁸ V. SEVERA, *Vlastivěda moravská*, s. 222; M. BAĐUŘÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura*, s. 124; J. HRČEK, *Štramberské domy*, s. 160–161.

dly – *lenochy*. Poblíž pece bývalo umístěno lůžko. Podlahy byly prkenné. Trámový strop, označovaný rovněž jako *poval*, zůstával nebílený, neboť se na dřevo zapisovaly křídou poznámky vztahující se k chodu řemesla a domácnosti. Stropy se tak pravidelně umývaly. Pod stropními trámy, často nad pecí, procházela víceúčelová bidla – takzvané *polenice*. Okna se uzavírala zvenčí dřevěnými okenicemi. U větších domů byla vnitřní dispozice rozšířena o menší světnici.²⁹ Zdá se tedy, že na předměstí Štramberka byly stavěny především dvoudílné a trojdílné roubené domy.³⁰ V případě trojdílného půdorysu lze namísto menší světnice uvažovat také o komoře. Jmenované typy místností mohly být různě kombinovány a během stavebního vývoje domu se měnilo i jejich využití. Například komora měla nezřídka funkci výměnku a prostor síně býval zmenšen zřízením černé kuchyně.

U nejstarších roubených staveb ve Štramberku se skutečně zachovaly stěny, nebo alespoň jejich části, zhotovené z podélně půlených mohutnějších trámů (byly zde zjištěny trámy o průměru až 45 centimetrů). Ty byly půleny řezáním, případně štípáním, a obracely se hraněnou stranou dovnitř. Takto připravené trámy nesly místní pojmenování *dyl'e*. Pro starší období bylo používáno převážně dřevo jedlové, posléze i smrkové (hojněji až od 20. století). V případě smrkového dřeva se jednalo především o mladší výměny nejčastěji spodních trámů roubení. Trámy bývaly zajišťovány proti vybočení na přitesávaných plochách silnými kolíky – takzvanými *klínky*, *tebličkami* – ze švestkového či bukového dřeva. Kolíky se narážely do vyvrtaných děr mezi jednotlivé trámy. Od nárožních tesařských spojů se vyžadovala značná pevnost, a to zejména u spodního věnce roubení, prahových trámů, kde se velmi často uplatňoval rohový hák, tedy spojení na *zámek*, na *ozub* či na *kaňu*. Trámy, které byly kladeny nad okenní a dveřní otvory, obvykle v rozích přesahovaly rovinu stěny. Tvořily tak hlavici – lokálním dialektem *zahlavi*. Čelní štítové roubené stěny byly chráněny *podlomením* (*podlomenicí*), také jinak *obháňkou* nebo též *nadstřeškem*. Protazení sedla střechy nad okapovou stěnu neslo označení *nadmětek*.³¹

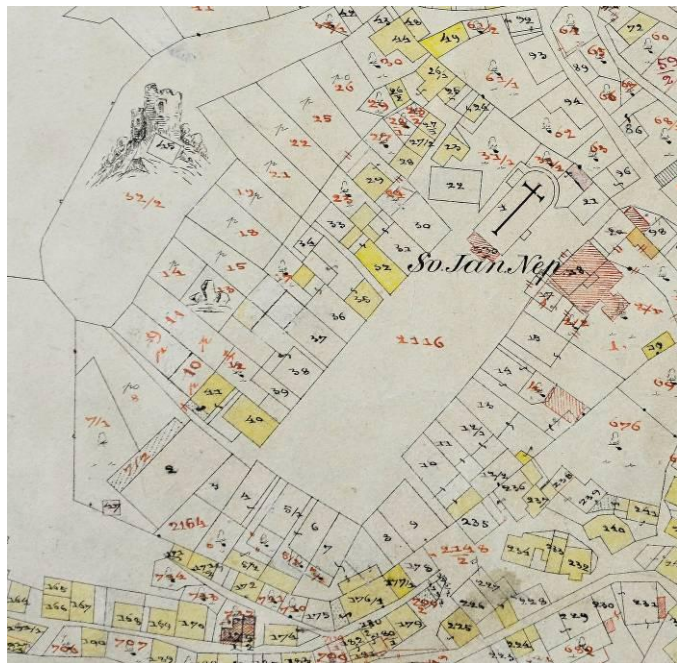
Nelze zde opomenout závěry dlouholetého bádání Jiřího Langer, odborníka v oblasti lidového stavitelství Evropy. Ten spojil rozšíření hlavních rysů staré stavební tradice, kterou můžeme registrovat na poměrně rozlehlém území zahrnujícím rovněž hukvaldské a část novojičínského panství, s nížinnou oblastí Těšínska. Doložil, že většina domů Hukvaldska a Frýdecka odpovídala stavbám užívaným těšínskou vrstvou zahradníků. Tato obydlí sestá-

²⁹ Ke stylovému koutu světnice patřila zejména na moravském Valašsku také rohová skříňka – *jarmárka* či *kútnica*. Srov. SOKA NJ, fond AMŠ, inv. č. 109 – Obecní kronika, II. část (1935–1938), s. 227–228; B. BLAŽEK, *Štramberk*, s. 39–43; V. SEVERA, *Vlastivěda moravská*, s. 221–222; V. KOVÁŘŮ, *Architektonické a výtvarné prvky*, s. 260, 264–266, 268; Jiří LANGER – Helena BOČKOVÁ, *Dům v Karpatech a přilehlých oblastech balkánských*, Rožnov pod Radhoštěm 1999, s. 55, 59, 62–64; M. BAĐUŘÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura*, s. 128–129; J. HRČEK, *Štramberské domy*, s. 153.

³⁰ Srov. J. LANGER – H. BOČKOVÁ, *Dům v Karpatech*, s. 54; K. KUČA, *Města a městečka*, s. 358–359; M. BAĐUŘÍKOVÁ, *Lidová roubená architektura*, s. 124–129.

³¹ Srov. Hans Joachim HELMIGK, *Oberschlesische Landbaukunst um 1800*, Berlin 1937, s. 17; Karel ŠPAČEK, *Šenkýřská obec*, XXXI. Ročenka Spořitelního a záloženského spolku v Brušperku – „Kampeličky“ – za rok 1929, Příbor, s. 17: „... domy na náměstí (v Brušperku) stavěné ze dřeva a postupem času teprve stavěny ze dřeva, poněvadž už dřevěné stavby povoleny nebyly. Toto také potvrzuje položka „za dyle“, které prodány byly. ...“; Maria GLADYSZOWA, *Górnośląskie budownictwo ludowe*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, s. 99–103; V. KOVÁŘŮ, *Architektonické a výtvarné prvky*, s. 262; Jaroslav KOHOUT – Antonín TOBEK, *Tesařství. Tradice z pohledu dneška*, Praha 1996, s. 14–15, 45–48; Věra KUČOVÁ – Pavel BUREŠ, *Principy péče o lidové stavby*, Státní ústav památkové péče, Praha 1999, s. 59–62; J. LANGER – H. BOČKOVÁ, *Dům v Karpatech*, s. 53, 55, 57; Manfred GERNER, *Tesařské spoje*, Praha 2003, s. 173–183; Jiří ŠKABRADA, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003, s. 52–60; Jana KOUDELOVÁ – Markéta ŠIMČÍKOVÁ, *Zásady průzkumu objektů dřevěné architektury v muzeích v přírodě*, Sborník z konference konzervátorů a restaurátorů, konaný 5.–7. 9. 2006 v Chebu, Brno 2006, s. 97–100; J. HRČEK, *Štramberské domy*, s. 153; Jiří LANGER – Helena BOČKOVÁ, *Obydlí v Karpatech a přilehlých oblastech balkánských. Syntéza mezinárodního výzkumu*, Ost-rava 2010, s. 353–354; J. LANGER a kol., *Beskydy – stavby*, s. 32–37.

vala ze světnice, obytné komory, průchozí síně s ohništěm a dále se zde nacházel chlév přístupný ze dvora i ze síně a další skladovací komora. Jiří Langer se zároveň pokusil charakterizovat hlavní vývojové znaky těšínské stavební tradice. Zahrnul zde rozšiřování původního trojdílného půdorysu domu na pět prostor se snahou využít co největšího počtu místností k bydlení (především bočních komor), dále vázanou konstrukci roubené stavby jako tektonického celku, polovalbové střechy a zděné komíny a kamna.³²

2. Výřez z katastrální mapy Štramberka z roku 1874 (Státní okresní archiv Nový Jičín, fond Archiv města Štramberka, inv. č. 820)

Průzkum roubené části domu č. p. 420

Vstupní informace

Dům č. p. 420 se oficiálně nachází na ulici Horní Bašta ve Štramberku. Často se však setkáváme s místním označením severního výběžku zmiňované ulice, které zní Pod Zvonici. Zástavba je zde tvořena pouze třemi objekty: č. p. 420, 304 a 305. Domu č. p. 420 v současnosti odpovídá parcela číslo 1005.³³ Na katastrálních mapách Štramberka z 30. let 19. století registrujeme zcela jinou situaci. Na místě dnešního objektu č. p. 420 je zachycena západní část tehdejšího roubeného domu č. p. 304 a nezastavěná plocha.³⁴ Objekt č. p. 304 se podle mapy císařského otisku stabilního katastru Štramberka z roku 1833 nacházel na stavební parcele číslo 171 (dnes parcela číslo 1004), k níž z jihozápadu přiléhala

³² Srov. Jiří LANGER, *Co mohou prozradit lidové stavby. Lidové stavební tradice v severozápadních Karpatech a jejich kulturní funkce*, Rožnov pod Radhoštěm 1997, s. 84–88, 101, 204–206; J. LANGER – H. BOČKOVÁ, *Dům v Karpatech*, s. 52, 54, 57, 64; J. HRČEK, *Štramberské domy*, s. 152–153.

³³ <http://www.katastrnemovitosti.cz> (nahlíženo 28. 5. 2012).

³⁴ Srov. ZÚ v Praze, císařský otisk stabilního katastru Štramberka, sign. 3063; SOkA NJ, fond SMaP, inv. č. 819 – katastrální mapa Štramberka, stav k roku 1833.

parcela zahrady číslo 714 (aktuálně se jedná o části parcel 1006 a 1007).³⁵ O něco mladší katastrální mapa z roku 1874 sice již eviduje rozdělenou parcelu číslo 171 na 171/1 a 171/2, nicméně zde ještě nezaznamenáváme zděnou část nynější budovy č. p. 420.³⁶ Zdá se, že obdobná situace je zobrazena i na katastrální mapě Štramberka, vydané roku 1969, která by měla reprodukovat stav z konce roku 1968.³⁷ Nutno však podotknout, že v této době dům č. p. 420 existoval s určitostí již několik desetiletí ve své současné podobě.³⁸ Jen pro úplnost dodejme, že objektu č. p. 304 náležela parcela číslo 171/2 a sousední budově č. p. 420 parcela číslo 171/1.³⁹

O domu č. p. 420, respektive o jeho roubené části, se poprvé nepřímo dovídáme ze zápisu v gruntovní knize ze dne 4. května 1824.⁴⁰ Tehdy se uskutečnila transakce mezi Josefem Baarem, soukenickým mistrem ve Štramberku, a Josefem Svobodou, krejčovským mistrem tamtéž, která se dotýkala předměšťanského domku vedeného pod číslem 304 a vystavěného v prostoru dolního předměstí. Kupní smlouva byla rozdělena do šesti bodů. První bod obsahoval informaci, že výše jmenovaný Josef Baar s dobrým rozmyslem a povážením odprodal a postoupil domek číslo 304 s jeho právem a příslušenstvím i se zahradou, zakoupený od obce, kromě světnice umístěné vedle tohoto domu, Josefu Svobodovi a jeho budoucím potomkům. Uváděná světnice tak zůstala k dispozici Josefu Baarovi. Zbývající část budovy byla prodána za kupní cenu 176 rýnských a 48 krejcarů ve stříbrných dvacetnících, počítající tři kusy do jednoho rýnského. Druhý bod řešil postup zaplacení stanovené sumy.⁴¹ Třetí bod byl věnován přímo oddělené světnici. Konstatovalo se v něm, že ona světnice přináleží maceše prodávajícího, a to až do její smrti. Nicméně mezi světnicí a odprodaným domem stála pouze jedna stěna. Proto bylo stanoveno, že pokud by kupující Josef Svoboda musel příslušnou stěnu opravit nebo ji nově zbudovat, a nechtěl by ji už nadále trpět jako společnou se sousední místností, byl v takovém případě majitel vedlejší světnice nucen postavit si svou vlastní zeď. Pokud by se ovšem oba majitelé dohodli na existenci jedné stěny, byli povinni tuto zbudovat na půl a také ji společně spravovat. Do té doby se však prodávající Josef Baar zavázal vyzdít ve světnici stěnu na půl cihly. Rovněž čtvrtý bod smlouvy se dotýkal zmiňované místnosti. Kdyby se časem uvažovalo o prodeji světnice, měla být postoupena za slušnou cenu kupujícímu nebo jeho potomkům. V posledních dvou bodech byla shrnuta závěrečná ujednání kontraktu.⁴² Další dohledaný záznam, vztahující se k objektu č. p. 420, byl vložen do hlavní knihy Štramberka dne 15. října 1845. Podle odevzdací listiny ze dne 3. září 1845 nabyt Jan Baar do vlastnictví

³⁵ Srov. ZÚ v Praze, císařský otisk stabilního katastru Štramberka, sign. 3063; <http://www.katastrmemovitosti.cz> (nahlíženo 28. 5. 2012).

³⁶ SOKA NJ, fond SMAp, inv. č. 820 – katastrální mapa Štramberka, stav k roku 1874, opravy z října roku 1886.

³⁷ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, sbírka map a plánů – katastrální mapa Štramberka, reprodukcí stav z konce roku 1968, tisk z roku 1969.

³⁸ Muzeum Novojičínska, staré pohlednice a fotografie, sign. Fo-3662 – celkový pohled na Štramberk, 20. léta 20. století.

³⁹ Srov. SOKA NJ, fond SMAp, inv. č. 820 – katastrální mapa Štramberka, stav k roku 1874, opravy z října roku 1886; Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, sbírka map a plánů – katastrální mapa Štramberka, reprodukcí stav z konce roku 1968, tisk z roku 1969.

⁴⁰ SOKA NJ, fond AMŠ, inv. č. 28, sign. E 17-24 – kniha gruntovní města Štramberka, díl 7 (1811–1838), fol. 996b.

⁴¹ SOKA NJ, fond AMŠ, inv. č. 28, sign. E 17-24 – kniha gruntovní města Štramberka, díl 7 (1811–1838), fol. 996b: „Za druhé, hned po zavřítém kontraktě jedna třetina složená, druhé ale dvě třetiny za tři měsíce od dnešního dne, zaplacené, a na zaplacení dílem intabulovaných kapitalův tak jak gruntovní kniha N. 7 folio 983 vykazuje, a dílem na zaplacení jinších dluhův prodávajícího Josefa Baara odevzdané býti musejí.“, fol. 997a,b.

⁴² Josef Svoboda mohl dům č. p. 304 ve Štramberku začít užívat od 1. srpna 1824. SOKA NJ, fond AMŠ, inv. č. 28, sign. E 17-24 – kniha gruntovní města Štramberka, díl 7 (1811–1838), fol. 996b.

pozůstalé dědictví po svém otci (Josefu Baarovi), a to stavbu výměnku, dříve patřícího k domu číslo 304, v hodnotě 44 guldenů a 48 krejcarů konvenční měny.⁴³ Poměrně záhy se však výměnek stal majetkem rodiny Svobodovy, vlastníci od roku 1824 přiléhající budovu číslo 304, odkoupenou právě od Josefa Baara.⁴⁴ Na konci roku 1849 se uskutečnila transakce mezi Janem a Josefem Svobodovými. Jan Svoboda se stal držitelem nejen maloměřšťanského domu číslo 304, ale také sousední místnosti – výměnku. Popisovaný majetek získal od svého otce Josefa Svobody a jeho kupní cena činila 120 guldenů konvenční měny.⁴⁵ Pozemková kniha uvádí, že na základě kupní smlouvy ze dne 29. prosince 1849, zapsané 20. března 1850, bylo vlastnické právo jak na nemovitost číslo 304, tak rovněž na nemovitost číslo 420 ve Štamberku vloženo ve prospěch Jana Svobody.⁴⁶ Od roku 1898 byl novým majitelem budovy č. p. 420 Jan Svoboda mladší.⁴⁷ Na konci roku 1938 připadlo vlastnické právo na uváděnou nemovitost Marii Svobodové, provdané Pilařové, a jejímu manželovi Bedřichu Pilaři. Marie Pilařová postoupila svému muži polovinu nabytého majetku – domu č. p. 420.⁴⁸ Pilařovi byli vlastníky zmiňované budovy do srpna roku 1990. Tehdy rodinný dům č. p. 420 spolu s přilehlými pozemky (parcelami číslo 1005 a 1006) darovali svému synovi Janu Pilařovi.⁴⁹ Na konci roku 2008 se novou majitelkou objektu č. p. 420 i s pozemky stala Vendula Krystynová.⁵⁰

⁴³ SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 44, sign. E 17-29 – hlavní kniha města Štamberka, díl 12 (1840–1882), fol. 111b.

⁴⁴ Srov. SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 44, sign. E 17-29 – hlavní kniha města Štamberka, díl 12 (1840–1882), fol. 112a: „*Verkauft dem Josef u: nesp: Joh. Swoboda No. 304 u. obiges Haus No. 420, ist auf die Wohnung der Theresia Baar beim Wald Libotin übertragen worden.*“ – k transakci ze dne 29. 12. 1849, zapsané do knih 20. 3. 1850.

⁴⁵ SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 40, sign. E 17-38 – hlavní kniha města Štamberka, díl 8 (1828–1883), fol. 291b.

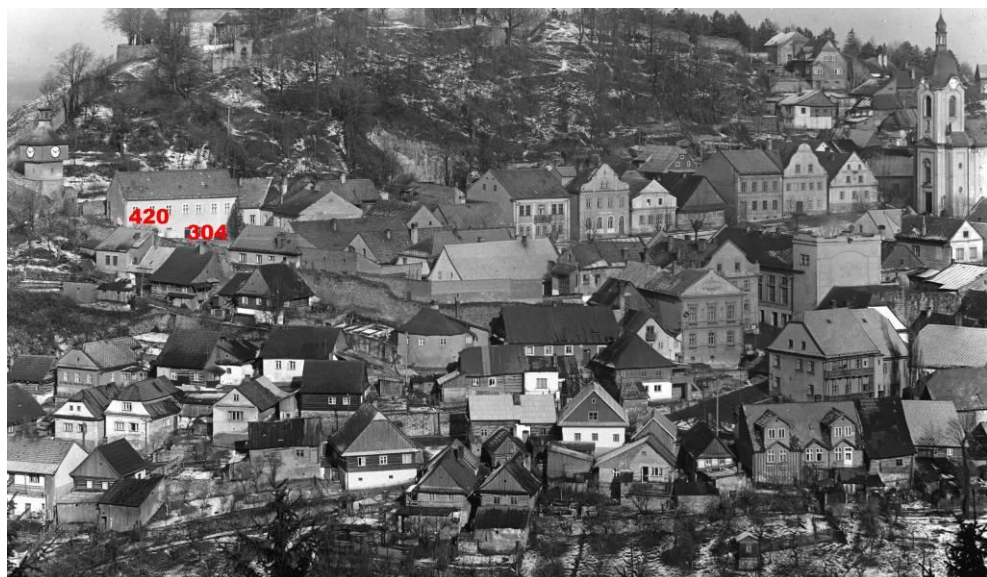
⁴⁶ Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 386, 640. Opravdu velké díky za rady a pomoc při zajišťování materiálů o vlastnicích mimo archivní fondy patří Romaně Rosové a Šárce Fabiánové.

⁴⁷ Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 385–386, 639–640 – číslo dokumentu 1227/98; SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 74 – seznam parcel k roku 1883, inv. č. 76 – abecední seznam obce Štamberk k roku 1874, inv. č. 77 – seznam domovní obce Štamberk ze dne 6. května 1874, inv. č. 85 – vázané operáty ze sčítání lidu, čísla 401–450; Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Sbírka matrik bývalého Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Štamberk, sign. NJ-XIII-9, inv. č. 2125, fol. 191, 228. Jan Simeon Svoboda se narodil 17. února 1872 a zemřel 13. dubna 1938. Otcem byl Jan Svoboda, krejčí ve Štamberku, syn po Josefu Svobodovi, také krejčím tamtéž a jeho manželce Julianě z rodu Pavla Juráka, tkalce ve Štamberku. Matkou Jana Svobody mladšího byla Terezie Svobodová, dcera Josefa Lichnovského, rolníka v Závišicích (Závěšicích) a jeho manželky Mariany z rodu Václava Šimíčka, zahradníka (domkáře) tamtéž. Jan Svoboda mladší zůstal svobodný. Stejně jako jeho otec a děd i on byl povoláním krejčovský mistr. Přiléhající dům č. p. 304 získal v témže roce (1898) starší bratr Jana Svobody mladšího Josef spolu se svou ženou Aloisií. Josef Mikuláš Svoboda se narodil 5. prosince 1868.

⁴⁸ Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 386, 640 – postupní smlouva ze dne 5. 12. 1938. Marie Pilařová (rozená Svobodová) byla neteří Jana Svobody a dcerou Josefa Svobody.

⁴⁹ Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, evidence katastru nemovitostí, darovací smlouva ze dne 22. 8. 1990. Hodnota darovaných podílů činila 28 748 Kčs.

⁵⁰ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, evidenční listy a základní evidence k městskému domu č. p. 420 ve Štamberku; Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, evidence katastru nemovitostí, kupní smlouva ze dne 24. 11. 2008, právní účinky vkladu práva ke dni 1. 12. 2008. Rodinný dům č. p. 420 ve Štamberku byl koupen Vendulou Krystynovou i s pozemky – parcelami číslo 1006 a 1007 (tuto parcelu odkoupil Jan Pilař od města dne 15. 10. 2008). Parcela číslo 1005 byla zapsána do vlastnictví nové majitelky doatečně dne 25. 3. 2009.

3. Pohled na historickou část města Štramberka z roku 1960 s vyznačením domů č. p. 304 a 420 (Slezské zemské muzeum, sbírka fotografického oddělení, č. negativu A82.1066)

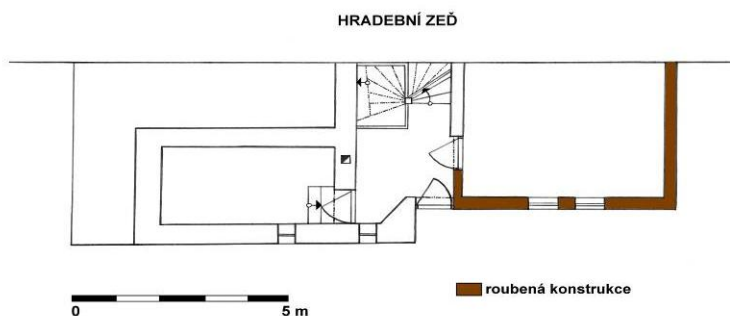
Popis domu č. p. 420 se zaměřením na roubenou světnici

Než přejdeme k popisu budovy č. p. 420 ve Štramberku, je zapotřebí uvědomit si, že vznik této stavby přivodil změnu dřívějšího dispozičního řešení sousedního domu č. p. 304. Otázkou však zůstává, jaké bylo původní vnitřní uspořádání staršího objektu. Nelze vyloučit, že roubený podsklepený dům č. p. 304, vystavěný na kamenné podezdívce, byl zpočátku dvoudílný, vymezený síní a světnicí (jizbou), k níž byla o něco později přistavěna další menší světnice. Tato užší obytná místnost byla odsazena od hrany okapového průčelí a v minulosti využívána rovněž jako výměnek.⁵¹ Z činnosti Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko v Brně se nám zachovala půdorysná schémata vybraných štramberských chalup, mezi nimi i budovy č. p. 304. Patrně se jedná o materiály z 50. let 20. století. Jak víme, v té době byla již dávno západní světnice (výměnek) od domu oddělena. Nepochybně za účelem zvýšení počtu funkčních místností byla síň objektu č. p. 304 předělena příčkami a po obou stranách takto zúžené prostory byly zřízeny komory. Zadní komora navazující na kamennou hradební zeď byla zbudována jako zděná, kdežto stěny přední komory z okapové strany zůstaly roubené. K východnímu štítovému průčelí pak přiléhala dřevěná pavlač s venkovním schodištěm a zděný klenutý chlév dimenzovaný pro dvě krávy. Nechyběl zde ani záchod, prasečí chlívek (přístavky ze dřeva) a prostor určený pro hnojiště.⁵² Na fotografii z roku 1960 jmenované hospodářské zázemí u domu č. p. 304 již nena-

⁵¹ SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 109 – Obecní kronika, II. část (1935–1938), s. 230–231. Zde nalezneme popis i půdorys staré tkalcovské chalupy, která sestávala ze tří prostor – síně, jizby a světničky.

⁵² Srov. Slezské zemské muzeum (dále SZM), sbírka fotografického oddělení, č. negativu B7.356 (nedatováno) – půdorysná schémata štramberských chalup, vypracoval ing. arch. Karel Náhůnek.

lezeme.⁵³ Pokud schéma půdorysu uváděné stavby asi z 50. let 20. století odpovídalo skutečnosti, pak po odbourání zděného chléva musela být dřívější východní zeď zadní komory nahrazena srubovou konstrukcí.⁵⁴ Vnitřní dispozice domu byla nadále definovaná světnicí, síní (předsíní) a dvěma komorami. Takovýto stav lze registrovat i před demolicí objektu v roce 1972.⁵⁵ Na začátku 70. let 20. století navrhoval vlastník a investor – Městský národní výbor ve Štamberku – stržení narušeného srubu č. p. 304 a zbudování nového, věrně zachovávajícího nejen dispozici, nýbrž i materiál a zejména vnější technické detaily historické stavby. Práce na novostavbě srubu, včetně zabezpečení přiléhající hradební zdi, byly definitivně dokončeny a převzaty v srpnu 1974.⁵⁶ Novější dokumenty informující o opravách a úpravách budovy č. p. 304 pocházejí až z léta roku 2001. Z písemností vzešlých z činnosti státní památkové péče se dovídáme o výměně vchodových dveří a šindelové krytiny, provedení vnitřních keramických obkladů v koupelně a kuchyni a o impregnaci stávajícího roubení.⁵⁷

4. Půdorys přízemí domu č. p. 420 ve Štamberku (Schematický náčrtek s využitím plánové dokumentace J. Koudelové, 2011)

⁵³ SZM, sbírka fotografického oddělení, č. negativu A82.1066 (1960) – pohled na část města Štamberk.

⁵⁴ Srov. Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, fotodokumentace, č. negativu A13602 (1967) – východní štítové průčelí s pavlačí domu č. p. 304 ve Štamberku; SZM, sbírka fotografického oddělení, č. negativu A82.1108 (1956) – dům č. p. 304 ve Štamberku se zvonici v pozadí; Muzeum Novojičínska, staré pohlednice a fotografie, sign. Fo-3662 – celkový pohled na Štamberk, 20. léta 20. století. Je možné, že východní štítová stěna objektu č. p. 304 byla vždy po celé délce roubená a přistavěný chlév pouze navazoval samostatnou zděnou stěnou na toto roubení. Před kamennou podezdívkou, směrem do ulice, lze na starších fotografiích pozorovat další dřevěný přístavek.

⁵⁵ Srov. Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, plánová dokumentace (půdorys přízemí, řezy, pohledy) domu č. p. 304 ve Štamberku z května 1972 – starý stav; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, fotoarchiv, č. negativu N14963 (1972) – fotografie zachycující pouze kamennou podezdívku objektu č. p. 304 ve Štamberku bez srubové konstrukce.

⁵⁶ Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, průvodní technická zpráva k projektu rekonstrukce domu č. p. 304 ve Štamberku z května 1972, protokol o předání a převzetí prací na srubu č. 304 ve Štamberku ze dne 9. srpna 1974.

⁵⁷ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, základní evidence k městskému domu č. p. 304 ve Štamberku – odborná vyjádření Státního památkového ústavu v Ostravě ze dne 30. 7. 2001 a 20. 8. 2001, rozhodnutí Okresního úřadu Nový Jičín (referátu regionálního rozvoje) ze dne 1. 8. 2001 a 22. 8. 2001.

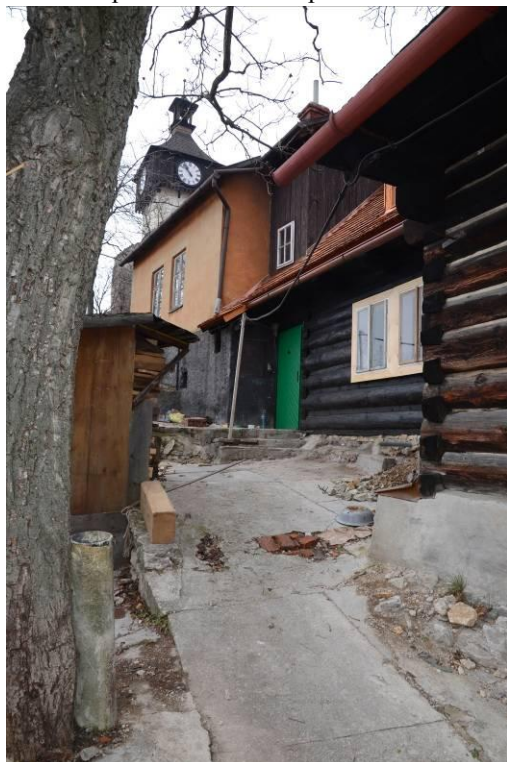
Z výše uvedeného vyplývá, že současný dům č. p. 304 ve Štramberku je z větší části kopií staršího objektu, z něhož dodnes zůstal zachován pouze klenutý sklep v rámci kamenné podezdívky. Nicméně ještě v roce 2011 existovala původní roubená světnice (výměnek), kdysi náležející k domu č. p. 304, která se před polovinou 19. století stala součástí nově vzniklé budovy č. p. 420. Jak bylo zmíněno, dispoziční řešení trojdílného (původně snad dvoudílného) domu č. p. 304 prošlo po odtržení západní světnice adaptací. V rozděleném prostoru síně byly zřízeny dvě komory. Přesné datum této transformace se však nepodařilo dohledat. Změna vnitřního uspořádání objektu č. p. 304 byla nejspíše realizována někdy během druhé poloviny 19. či na počátku 20. století.

Městský dům č. p. 420 ve Štramberku, sousedící s popisovanou budovou č. p. 304, je tvořen dřevěnou a zděnou částí. Dispoziční řešení objektu je poměrně komplikované. Příčinou je nejen dosti svažité terén, ale také dostavba mladší zděné části domu ke starší části roubené. Dochovaná zeď městského opevnění nahrazuje zadní průčelí budovy č. p. 420. Objekt je přístupný z uliční strany nově osazenými jednokřídlými dveřmi, jimiž se vchází do ústřední síně (chodby), osvětlené okénkem v jižní stěně. V siní je umístěn nástup na dřevěné schodiště vedoucí do patra. Z prohlídky domu bylo patrné, že v prostoru pod schodištěm bývala zřízena koupelna. Síní je komunikačně propojena s roubenou východní světnicí (pokojem), která po stránce autenticity matérie i technického řešení donedávna reprezentovala nejstarší část stavby. Ze síně se dále sestupuje do postranní západní místnosti, která je aktuálně využívána jako dílna. Jde o plochostropou nevelkou zděnou prostor, jejíž jižní zeď je prolomena malým větracím okénkem. Exteriér této místnosti, opatřený nahrubo nahozenou omítkou, připomíná typickou vysokou podezdívku s vestavěným sklepem. Schodišťový prostor v patře, v podobě deštěné konstrukce, je osvětlen dvěma okenními otvory. Jižní okno je členěno do kříže, východní je pouze jednoduché. Z podesty schodiště se vchází do zděné části domu. V patře je umístěna další plochostropá obytná místnost (pokoj). Za ní se nachází úzká chodba přiléhající ze severu k hradební zdi.⁵⁸ Místnost v patře se dvěma kastlovými dřevěnými okny rozdělenými do šesti tabulek je završena trámovým stropem opatřeným omítaným podhledem. Z chodby, kde jsou stropní trámy přiznané, lze vstoupit do deštěného dřevníku rovněž z interiéru. Jednoduchá konstrukce dřevníku je tedy přistavěna k západnímu štitovému průčelí objektu. V horní části vyzděného štítu je probourán otvor, aktuálně zabetonovaný. Prostor chodby je přirozeně osvětlen menším oknem prolomeným ve společné stěně s vedlejším pokojem. Zděná omítaná část domu, opatřená okrovým fasádním nátěrem, je ukončena pultovou střechou krytou eternitovými šablonami na laťování. Nad střešní rovinu vystupuje komín z režného zdiva. Krovová konstrukce je zde tvořena pozednicí, vaznými trámy, krokviemi, podélnou vaznicí na sloupcích začepovaných do vazných trámů a jištěných páskem a šikmou vzpěrou. U středového sloupku pásky scházejí. Podélná vaznice podpírá krokve zhotovené z kuláčů. Vazné trámy jsou umístěny nad podlahou opatřenou vrstvou mazaniny. V budově se vyskytují prkenné podlahy a také pochozí plochy upravené betonovou mazaninou.

Přesné datum výstavby zděné části domu č. p. 420 se prozatím nepodařilo zjistit. Na základě dochovaných konstrukčních prvků (například okenních výplní s kováním) lze usuzovat, že dostavba mohla proběhnout někdy v poslední čtvrtině 19., případně na počátku 20. století. Nicméně je zřejmé, že dílčí stavební úpravy zde probíhaly i dále ve století dvacátém. Na tomto místě je vhodné upozornit na jednu zásadní skutečnost. Ve zděné části objektu č. p. 420 jsou stále dochovány dřevěné prvky, které lze podrobit dendrochronologickému rozboru. Zdá se, že jak stropní trámy v obytné místnosti a chodbě, tak rovněž

⁵⁸ Srov. Archiv Stavebního úřadu ve Štramberku, projektová dokumentace – Stavební úpravy a oprava rodinného domu č. p. 420, říjen 2010.

prvky stávajícího krovu mohou pocházet z doby výstavby uváděné části domu. Dendrochronologie by tedy do budoucna mohla napomoci určení stáří trámů použitých u krovové i stropní konstrukce a upřesnit tak období vzniku zděné stavby.

5. Pohled na dům č. p. 420 ve Štamberku po dílčí rekonstrukci (Foto J. Koudelová, 2012)

Zaměříme se nyní na přízemní roubenou část – světnici – domu č. p. 420, která v roce 2011 prošla rekonstrukcí.⁵⁹ Celkovou situaci před zahájením stavebních prací se bohužel nepodařilo náležitě zdokumentovat. Půdorys světnice o rozměrech 5,3 x 3,8 metru byl vymezen jižní a východní roubenou stěnou, západní stěnou, kde se roubení uplatňovalo pouze zčásti a zbylý úsek tvořila zděná konstrukce z plných pálených cihel, a dále pak severní hradební zdí, případně cihelnou příčkou.⁶⁰ Ačkoli při rekonstrukci byla vynaložena snaha zachovat charakter staré světnice, byly zde realizovány zásahy, o kterých je zapotřebí zmínit se. Roubení světnice, zbudované na nízké kamenné podezdívce, je definováno osmi věnci. Při dodržení významu označení se však nejedná o celistvé věnce (roubení je zde kombinováno se zděnou konstrukcí). Většina původních trámů byla vyměněna. Nové trámy v jižní stěně, kde je roubení přiznané, jsou částečně hraněné ze tří stran. Jedná se tedy o povaly.⁶¹ Další trámy v konstrukci jsou hraněné převážně ze čtyř stran. Použitým nárožním spojem je dvojité přeplátování, stejně jako dříve.⁶² Před rekonstrukcí se v pohledově exponované jižní stěně světnice uplatňovaly jak půlkuláče, obrácené opracovanou stranou dovnitř, tak rovněž trámy hraněné ze čtyř stran s ponechanými oblinami. Podobu půlkuláčů měly druhý až čtvrtý, východní část pátého a šestý trám odspodu srubové konstrukce. Zbývající trámy – první, západní část pátého, sedmý a osmý – byly hraněny ze všech stran.

⁵⁹ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, základní evidence k městskému domu č. p. 420 ve Štamberku – odborné vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě ze dne 5. 11. 2010, závazné stanovisko Městského úřadu Kopřivnice (Odboru stavebního řádu, územního plánování a památkové péče) ze dne 8. 11. 2010.

⁶⁰ Srov. Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, projektová dokumentace – Stavební úpravy a oprava rodinného domu č. p. 420, říjen 2010, půdorys prvního nadzemního podlaží – stávající stav; Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, základní evidence k městskému domu č. p. 420 ve Štamberku – odborné vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě ze dne 5. 11. 2010, č. j. NPÚ-381/3749/2010. V citovaném vyjádření je zmínka o cihelné příčce postavené před hradební zdí. Nicméně v době místního šetření, jehož závěry se staly podkladem pro vyjádření, byla již příčka odstraněna. Je možné, že tato zděná konstrukce byla zbudována v návaznosti na existenci bývalého otopného zařízení a vytvořila souvislou severní zeď.

⁶¹ J. KOHOUT – A. TOBEK, *Tesařství*, s. 14–15.

⁶² M. GERNER, *Tesařské spoje*, s. 180.

Nejmohutnější trám dosahoval v průměru 45 centimetrů. Jmenované typy trámů byly s největší pravděpodobností zastoupeny i v nepopsaných částech srubu. Dva horní trámy v okapové stěně byly jako jediné z roubení ponechány. Nutno však podotknout, že právě tyto trámy přesahují svou délkou prostor světnice a zasahují do prostoru síně. Sedmý trám jižní stěny srubové konstrukce je tak zároveň prvním stropním trámem vstupní síně. Lze předpokládat, že v minulosti bylo roubení v horním úseku opravováno, například v souvislosti s rekonstrukcí střechy a krovu v rámci rozsáhlejších stavebních úprav.

Jak již bylo naznačeno, ze síně se vstupuje do světnice dveřním otvorem, na jehož jižní stojku navazuje kratší úsek roubené stěny, nově zhotovené. Dveřní otvor je ze severu vymezen zdí zbudovanou z tvárníc Porotherm (starší zděná konstrukce byla stržena). Okapové průčelí světnice je prolomeno dvěma okenními otvory, aktuálně lemovanými jednoduchými fošnami. V otvorech jsou osazeny starší dvoudílné dřevěné výplně s dochovaným kováním.⁶³ Na nedatované fotografii domu č. p. 420 lze ještě u světnice pozorovat vnější okenní křídla členěná do šesti tabulek (2 x 3 tabulky).⁶⁴ Dřevěný parapet pod okny již obnoven nebyl.⁶⁵ Východní roubená stěna uváděné místnosti je kompletně nová. Díky fotografiím objektu č. p. 420 ve Štamberku, pořízeným v lednu 2011, je možné konstatovat, že spáry mezi trámy srubové konstrukce byly vyplněny mechem a vymazány jemnou maltou, zřejmě vápennou. Nyní jsou spáry kryty dřevěnými lištami zajištěnými klínky. Fotodokumentace vypovídá, že roubení světnice bylo ze strany interiéru opatřováno nátěry, nejčastěji bílým a světle modrým. V odborném vyjádření státní památkové péče je uvedeno, že na konci roku 2010 byla demontována nejen východní stěna dokumentované místnosti, podlaha a cihelná příčka před hradební zdí, ale také kachlový sporák včetně komínového tělesa.⁶⁶ Terénní průzkum potvrdil, že otopné zařízení stálo v severozápadním rohu světnice a bylo konstrukčně provázáno se severní zdí městského opevnění. Tomu nasvědčuje nejen dochovaný úsek vyzděný z plných pálených cihel v severní stěně (hradební zdi), nýbrž i čitelný otisk bývalého komínového tělesa přiléhajícího k městské hradbě. V současnosti vystupuje nad střešní rovinu starší části domu nově vystavěný omítaný komín, který již nenavazuje na hradební zeď. V prostoru světnice se světlou výškou 2,5 metru zůstal zachován trámový strop s deskovým záklopem (tak tomu bylo v době průzkumu). Stropní trámy jsou kotveny přímo do hradební zdi a zároveň plní funkci vazných trámů. Severní zhlaví stropnice, opatřené ocelovou objímkou, je vždy zapuštěno do kapsy v kamenném zdivu městského opevnění. Z pěti stropních trámů byl pouze první od východu nahrazen, neboť se stal součástí nově zbudované roubené štítové stěny. V rámci rekonstrukčních prací byla v prostoru krovu nad světnicí realizována půdní vestavba, která si vyžádala zrušení starší hambalkové kro-

⁶³ V poslední fázi dokumentace byla u světnice domu č. p. 420 ve Štamberku osazena pouze vnější, ven otvírává okenní křídla s dochovanými zapuštěnými závěsy. Jedná se o dva typy okenních závěsů. První lze datovat do první až třetí čtvrtiny 19. století (zakončení závěsu ve tvaru žaludu) a druhý spíše do poslední čtvrtiny 19. až do počátku 20. století (zakončení závěsu kuželem a kuličkou). Na základě fotografií popisovaného objektu z ledna 2011 bylo zřejmé, že okna byla natírána zelenou a bílou barvou. Dále bylo patrné, že okna v jižní stěně světnice zde byla osazena dodatečně. Srov. například J. ŠKABRADA, *Konstrukce*, s. 350–354; Alfréd SCHUBERT, *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Praha 2004, s. 18, 62.

⁶⁴ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, základní evidence k městskému domu č. p. 304 ve Štamberku. Zde je uložena fotografie, která vedle střechy objektu č. p. 304 zachycuje rovněž jižní průčelí světnice u budovy č. p. 420.

⁶⁵ Srov. Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, evidenční listy a základní evidence k městskému domu č. p. 420 ve Štamberku.

⁶⁶ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, základní evidence k městskému domu č. p. 420 ve Štamberku – odborné vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě ze dne 5. 11. 2010, č. j. NPÚ-381/3749/2010.

vové soustavy.⁶⁷ Hambalky i krokve byly opět kotveny do hradební zdi. Přízemní část objektu č. p. 420 završuje nová pultová střecha prolomená deštěným pultovým vikýřem se dvěma okny členěnými do kříže. Střešní krytinou je zde nově položený dřevěný šindel.⁶⁸ Před rekonstrukcí byla střecha této části stavby pokryta plechem a ještě předtím lepenkovými pásy fixovanými svislými lištami.⁶⁹

6. Pohled na zrekonstruovanou světnici domu č. p. 420 ve Štamberku (Foto J. Koudelová, 2012)

Díky vstřícnosti majitelky budovy č. p. 420 ve Štamberku se podařilo v létě 2011 odebrat z dočasně odložených trámů na stavbě sedm vzorků pro uskutečnění dendrochronologického rozboru. Jednalo se o pět řezů z trámů jižní roubené stěny světnice, jeden řez z půlkuláče kratšího úseku roubení západní stěny a jeden řez z krokve hambalkového krovu. Vzorky ze srubové konstrukce byly až na jeden pořízeny z půlkuláčů. Z pěti vzorků byla u tří spolehlivě stanovena doba lesní těžby dřeva **na zimu 1780/1781**. Jediný hraněný trám ze čtyř stran s ponechanými oblinami, který byl součástí prvního věnce roubení, byl datován do roku **1786**. Všechny trámy srubové konstrukce, podrobené dendrochronologické analýze, byly vyrobeny z jedlí. Poslední vzorek získaný z krovu nad světnicí byl zhotoven ze smrku, jenž byl skácen roku **1820**.⁷⁰ Z výsledků dendrochronologie vyplynulo, že dokumentovaná roubená světnice městského domu č. p. 420 byla vystavěna nejspíše v 80. letech 18. století.⁷¹ Zdá se, že jedlové dřevo určené pro výrobu půlkuláčů bylo nejméně šest let skladováno, než bylo vloženo do popisované konstrukce. Stáří roubené světnice by se tak posunulo do druhé poloviny 80. let 18. století. Nicméně nelze vyloučit druhou variantu. Ne vždy

⁶⁷ Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, projektová dokumentace – Stavební úpravy a oprava rodinného domu č. p. 420, říjen 2010, půdorys druhého nadzemního podlaží – nový stav, pohled jižní – nový stav.

⁶⁸ Namísto pultového vikýře se původně uvažovalo o zřízení dvou menších vikýřů v podobě takzvaných volských ok. Navrhovaný stav je součástí citované plánové dokumentace. Srov. Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, projektová dokumentace – Stavební úpravy a oprava rodinného domu č. p. 420, říjen 2010, půdorys druhého nadzemního podlaží – nový stav, pohled jižní – nový stav.

⁶⁹ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, základní evidence k městskému domu č. p. 304 ve Štamberku. Zde nalezneme nedatovanou fotografii, která vedle střechy objektu č. p. 304 zaznamenává také část budovy č. p. 420.

⁷⁰ Podrobněji Josef KYNCL, *Zpráva č. 488-08/11 o dendrochronologickém rozboru dřevěných konstrukčních prvků městského domu č. p. 420 ve Štamberku*, Brno 2011 (tiskopis uložen v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

⁷¹ Ve Štamberku bylo provedeno několik dendrochronologických rozborů dřevěných konstrukcí vybraných městských domů. Prozatím u dvanácti z nich (č. p. 105, 123, 199, 213, 223, 225, 26, 293, 294, 295, 298, 51) bylo právě roubení datováno do poslední čtvrtiny 18. století. Srov. <http://www.dendrochronologie.cz/database?stext=tramperk&kde=1&search=Filtrovat> (nahlíženo 14. 6. 2012).

bývalo poražené dřevo delší čas uskladněno. Roubení tak mohlo být zbudováno již v první polovině 80. let 18. století a v důsledku kupříkladu dodatečné úpravy podezdívky světnice mohl být spodní trám doplněn o něco později (nejednalo se totiž o příliš náročný technický postup vzhledem k jednoduchosti stavby). Krov nad světnicí prošel patrně na konci první čtvrtiny 19. století rekonstrukcí. Ta již mohla, ale ještě nemusela, souviset s oddělením popisované světnice od objektu č. p. 304, k němuž dříve náležela. Průkaznější závěry mohly být zjištěny vyhodnocením více než jednoho vzorku z odstraněného krovu, to se však nepodařilo realizovat. Na stavbě byly z demontovaných konstrukcí ponechány toliko vybrané, méně poškozené dřevěné prvky.

Průzkum roubené části domu č. p. 422

Vstupní informace

Dům č. p. 422 sice není evidován v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky, nicméně se nachází na území Městské památkové rezervace Štramberk. Objekt byl vystavěn v bezprostřední blízkosti někdejšího tržiště – náměstí, v části nesoucí pojmenování V Kútě. Budova č. p. 422 spadá svou polohou do nejstarší části vnitřního města obehnaného zděnými hradbami. Na katastrálních mapách Štramberka z roku 1833 zaznamenáváme situaci, kdy dnešní domy č. p. 422 a 27 tvořily stavební celek. Jednalo se o jeden dřevěný objekt situovaný na parcele číslo 27, a registrovaný rovněž pod shodným domovním číslem 27, k němuž přiléhala zahrada – parcela číslo 28 (aktuálně se jedná o části parcel 59 a 60).⁷² O něco mladší katastrální mapa Štramberka z roku 1874 již zachycuje nový stav, a to rozdělenou parcelu číslo 27 na 27/1 a 27/2. Dělení se vztáhlo i na zahradu pod parcelním číslem 28. Pozemek 28/1 navazoval na parcelu číslo 27/2 a druhý díl původní zahrady – pozemek 28/2 – přiléhal k parcele číslo 27/1. Je vhodné poznamenat, že na mapě z roku 1874 jsou na příslušných parcelách evidovány pouze dřevěné stavby.⁷³ Podobnou situaci lze registrovat i na mapě zachycující stav ke konci roku 1968 s tím rozdílem, že parcely číslo 28/1 a 28/2 byly zrušeny, respektive sloučeny s parcelami 27/2 a 27/1.⁷⁴ Dnešní dům č. p. 27 se nacházel na parcele číslo 27/1 a sousední budova č. p. 422 na parcele číslo 27/2. V současnosti domu č. p. 27 odpovídá parcela číslo 60 a objektu č. p. 422 parcela číslo 59. Dodejme, že na pozemek náležející k domu č. p. 422 navazuje od západu parcela objektu č. p. 28.⁷⁵

Nejstarší záznam dotýkající se přímo budovy č. p. 422 nalezneme v parcelním protokolu města Štramberka z roku 1850, kde je jako vlastník objektu zprvu uveden Josef Najvar (psáno také Neuwar). Nicméně jeho jméno je škrtnuto a opraveno na Kláru Bajerovou. Stejný případ zaznamenáváme u domu č. p. 27. Zde je opět jako majitel objektu nejprve evidován Josef Najvar a po korekci záznamu pak Augustin Hrček.⁷⁶ Ze zápisu v knize listin se dovídáme, že dne 31. srpna 1838 byl uzavřen kontrakt mezi Leopoldem Najvarem, předměšťanským obyvatelem ze Štramberka, a jeho synem Josefem a nevěstou Terezií, rozenou Baarovou. Leopold Najvar odprodal a odstoupil svému synovi Josefu Najvarovi

⁷² Srov. ZÚ v Praze, císařský otisk stabilního katastru Štramberka, sign. 3063; SOKA NJ, fond SMaP, inv. č. 819 – katastrální mapa Štramberka, stav k roku 1833; <http://www.katastrnemovitosti.cz> (nahlíženo 28. 5. 2012).

⁷³ SOKA NJ, fond SMaP, inv. č. 820 – katastrální mapa Štramberka, stav k roku 1874, opravy z října roku 1886.

⁷⁴ Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, sbírka map a plánů – katastrální mapa Štramberka, reprodukcující stav z konce roku 1968, tisk z roku 1969.

⁷⁵ Srov. <http://www.katastrnemovitosti.cz> (nahlíženo 28. 5. 2012).

⁷⁶ SOKA NJ, fond AMŠ, inv. č. 68 – Einschaltungsbogen des Bauparzellen-Protocolls der Gemeinde Stramberg Stadt, 1850.

a jeho manželce Terezii přislíbený domek pod číslem 27, ležící ve městě, kromě světnice nacházející se u tohoto domu, za kupní sumu 150 rýnských konvenční měny. Výměnek – zmiňovaná světnice – byl určen pro Leopolda Najvara a jeho manželku až do jejich smrti. Ve smlouvě si prodávající vymínil dobrovolné přebývání a přeležení v jizbě, místo pro brambory (kobzole) a zeli (zele) ve sklepech a na půdě (huře) místo pro své hospodářství.⁷⁷ Další transakce, vztahující se k dnešní budově č. p. 27, se uskutečnila dne 23. září 1848. Tehdy Josef a Terezie Najvarovi prodali svůj předměšťanský domek číslo 27 s jeho právem a příslušenstvím i se zahradou manželům Augustinovi a Anně Hřčkovým, a to za stanovenou kupní sumu 285 rýnských konvenční měny. Ve smlouvě nebyl opomenut ani výměnek. Leopold Najvar a jeho žena již v té době nežili. Prodávající strana si tedy vyhradila svobodný byt v domě číslo 27 „... až své místa pospravuje...“, nejdéle však do sv. Václava uváděného roku (1848).⁷⁸ Zdá se, že do pořádku měl být dán právě výměnek, či záležitosti kolem něj, kterému bylo přiděleno číslo 422, a jehož držiteli se stali Josef a Terezie Najvarovi. Otázkou však zůstává, jestli již kolem poloviny 19. století patřila k objektu č. p. 422 vedle světnice také síň, jak je tomu dnes. Listy, které byly pro dům číslo 422 vyčleněny v příslušné hlavní knize Štramberka, zůstaly prázdné a konkrétní údaje se prozatím nepodařilo dohledat.⁷⁹ Patrně poměrně záhy se po Josefu Najvarovi stala majitelkou obytné budovy č. p. 422 Klára Bajerová.⁸⁰ Na základě kupní smlouvy ze dne 5. září 1868 získal vlastnické právo na uváděný dům Václav Jurák.⁸¹ Ke konci roku 1903, podle odevzdací listiny ze dne 16. listopadu, se stal novým majitelem objektu č. p. 422 Augustin Jurák, syn jmenovaného Václava Juráka, který nabytou nemovitost dne 18. ledna 1907 prodal Terezii Mencárové.⁸² Od konce roku 1915 byla držitelkou budovy č. p. 422 Klára Novosadová (kontrakt ze dne 1. prosince 1915). Na základě postupní smlouvy ze dne 14. května 1921 se vlastnické právo na příslušnou nemovitost vložilo ve prospěch manželů Josefa a Antonie Jaškových, a to rovným dílem. Antonie Jašková byla dcerou Kláry Novosadové.⁸³ Manželé Jaškovi však nezůstali majiteli domu č. p. 422 dlouho. Na podzim roku 1926 zmiňovaný objekt prodali shodou okolností rovněž manželům Jaškovým (kupní smlouva ze dne

⁷⁷ SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 56, sign. E 17-83 – kniha listin města Štramberka (1848–1850), fol. 126b, 127a,b. Jak vidíme, obytná místnost výměnkou byla označována buď jako světnice, nebo jako jizba.

⁷⁸ Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 238; SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 56, sign. E 17-83 – kniha listin města Štramberka (1848–1850), fol. 127b, 128a,b.

⁷⁹ Srov. SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 44, sign. E 17-29 – hlavní kniha města Štramberka, díl 12 (1840–1882), fol. 131–136.

⁸⁰ SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 68 – Einschaltungsbogen des Bauparzellen-Protocolls der Gemeinde Stramberg Stadt, 1850. V parcelním protokolu je nejprve uveden jako vlastník domu číslo 422 ve Štramberku Josef Najvar, a to bez své manželky Terezie.

⁸¹ Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 656; SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 74 – seznam parcel k roku 1883, inv. č. 76 – abecední seznam obce Štramberk k roku 1874, inv. č. 77 – seznam domovní obce Štramberk ze dne 6. května 1874.

⁸² Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 656; ZAO, fond Sbírka matrik bývalého Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Štramberk, sign. NJ-XIII-9, inv. č. 2125, fol. 204. Augustin Alois Baltazar Jurák se narodil 5. ledna 1870 a zemřel 19. května 1911. Otcem byl Václav Jurák, tkadlec ve Štramberku, syn Václava Juráka, také tkalce, a jeho manželky Kateřiny z rodu Antonína Baara, opět tkalce tamtéž. Matkou Augustina Juráka byla Anna, dcera Jana Juráka, tkalce, a jeho manželky Anny z rodu Josefa Bajera, soukeníka ve Štramberku.

⁸³ Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 656; ZAO, fond Sbírka matrik bývalého Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Štramberk, oddávací kniha, sign. NJ-XIII-24, inv. č. 8774, fol. 330. Dne 22. ledna 1921 byli ve farním kostele ve Štramberku oddáni Josef Jašek, syn Štěpána Jaška, kamenáře ve Štramberku, a jeho manželky Johany z rodu Petra Galii, zedníka ve Frenštátě, a Antonie Novosadová, dcera Františka Novosada, kamenáře ve Štramberku, a jeho manželky Kláry z rodu Josefa Petráže, tkalce tamtéž.

15. listopadu 1926). Ludvík a Julie Jaškovi vlastnili dům č. p. 422 opět rovným dílem.⁸⁴ Podle tržní smlouvy ze dne 22. července 1936 se dalšími majiteli uváděné budovy stali manželé Josef a Růžena Borovští, kteří ji po válce prodali manželům Karlu a Matyldě Sopuchovým. Kupní smlouva byla mezi jmenovanými uzavřena dne 8. dubna 1947.⁸⁵ V říjnu 1979 zdědila rodinný dům č. p. 422 po svých rodičích Karla Kuchařová. Podle mínění nabyvatelky se objekt nacházel v absolutně nevyhovujícím stavu ke každodennímu obývání. Paní Kuchařová tedy podala žádost o převedení uváděného domu na obytnou chatu k rekreačním účelům, kterou by mohla snadněji nabídnout k prodeji. Kladné rozhodnutí získala od Odboru výstavby a územního plánování Okresního národního výboru v Novém Jičíně v květnu 1980.⁸⁶ O několik měsíců později, dne 12. září 1980, objekt č. p. 422 koupili od Karly Kuchařové manželé Miroslav a Olga Maternovi. Na podzim 1986 se vlastníky popisované stavby stali manželé Ladislav a Jitka Pukovcovi (kupní smlouva ze dne 31. října 1986).⁸⁷ Nynějším majitelem rodinného domu č. p. 422 ve Štamberku, včetně parcely číslo 59, je Tomáš Kohout. Ten získal příslušné nemovitosti do svého vlastnictví na základě kupní smlouvy uzavřené s manželi Pukovcovými dne 18. května 2009.⁸⁸

Popis domu č. p. 422 se zaměřením na roubenou světnici

Dříve než se budeme zabývat dokumentací objektu č. p. 422 ve Štamberku, je vhodné obrátit naši pozornost k přiléhající budově č. p. 27. Jak víme, tyto v současnosti samostatné městské domy tvořily ještě v první polovině 19. století jeden stavební celek. Přízemní objekt č. p. 27 je zčásti roubenou a zčásti zděnou omítanou stavbou zbudovanou na vysoké, mírně předstupující podezdívce. Uliční štítové průčelí je prolomeno v úrovni soklu (podezdívky) dvěma vstupy ukončenými segmentovými záklenky a v ploše jihovýchodní roubené stěny dvěma okenními otvory s dvoudílnými dřevěnými výplněmi osazenými v lici fasády. Starší okenní výplně byly členěny do šesti tabulek.⁸⁹ Jednokřídlými deštěnými dveřmi lze přímo z ulice vstoupit do prostoru kamenného sklepa s valenou cihelnou klenbou, v minulosti využívaného jako chlév. Hlavní vchod do domu je umístěn v bočním průčelí, v jehož přední části je osazeno dvoudílné okno. Ze strany ulice vedou ke vstupu dnes

⁸⁴ Srov. Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 656; SOkA NJ, fond AMŠ, inv. č. 85 – vázané operáty ze sčítání lidu, čísla 401–450. Na začátku 30. let 20. století bydleli v domě č. p. 422 ve Štamberku Ludvík a Julie Jaškovi se svými třemi syny Oldřichem, Božetěchem a Jaroslavem; ZAO, fond Sbírká matrik bývalého Severomoravského kraje, Římskokatolická fara Štamberk, oddávací kniha, sign. NJ-XIII-24, inv. č. 8774, fol. 337. Dne 17. září 1921 byli ve farním kostele ve Štamberku oddáni Ludvík Jašek, syn Jana Jaška, kamenáře ve Štamberku, a jeho manželky Marie z rodu Josefa Dreslera, tkalce tamtéž, a Julie Juráková, dcera Josefa Juráka, kamenáře ve Štamberku, a jeho manželky Kláry z rodu Josefa Lošáka, tkalce tamtéž.

⁸⁵ Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, pozemková kniha, knihovní vložka 656.

⁸⁶ Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, písemnosti k domu č. p. 422, žádost Karly Kuchařové o převedení rodinného domku na obytnou chatu ze dne 25. 2. 1980, protokol sepsaný Odborem výstavby a územního plánování ONV Nový Jičín dne 22. 4. 1980 na MěNV Štamberk, rozhodnutí o změně užívání ze dne 19. 5. 1980 – Odbor výstavby a územního plánování ONV Nový Jičín, č. j. 1021/80–výst-327/Ra.

⁸⁷ Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, evidence katastru nemovitostí, kupní smlouva ze dne 31. 10. 1986, č. j. N1078/86. V tomto dokumentu je také zmíněna předcházející kupní smlouva z roku 1980, č. j. N1072/80. V roce 1986 byl dům č. p. 422 ve Štamberku, s veškerými součástmi – oplocením a venkovními úpravami, prodán za ujednanou kupní cenu ve výši 20 100 Kčs.

⁸⁸ Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, Katastrální pracoviště Nový Jičín, evidence katastru nemovitostí, kupní smlouva ze dne 18. 5. 2009, právní účinky vkladu práva ke dni 26. 5. 2009. V uváděném dokumentu je objekt č. p. 422 označen jako rodinný dům.

⁸⁹ Muzeum Fojtství Kopřivnice, pořadač číslo 36, položka 13 – fotografie zachycující jak dům č. p. 27, tak rovněž objekt č. p. 422 ve Štamberku. Pod fotografií jsou uvedeni vlastníci budov, podle nichž lze snímek časově zařadit do období po roce 1947 (případně ještě do roku 1947).

již betonové schody s úzkou terasou. K zadní části okapového průčelí pak přiléhá nízký přístavek. Budova č. p. 27 je završena sedlovou střechou s hřebenem kolmým k ulici, krytou hliníkovým plechem (takzvanými dachmany) opatřeným červeným nátěrem. Na dolní část bedněného štítu navazuje podlomení, taktéž kryté plechem. Fotografie, patrně z období po roce 1947, která vzácně dokumentuje zástavbu uličky V Kútě ve Štramberku, zobrazuje dům č. p. 27 ještě se šindelovou střechou.⁹⁰ Lze usuzovat, že v souvislosti s oddělením boční světnice a síně muselo být řešeno nové uspořádání interiéru uváděného objektu. Nicméně adaptace vnitřní dispozice mohla proběhnout s jistým časovým odstupem. Přední světnice, která byla s určitostí součástí původního domu č. p. 27, je v současnosti rozdělena příčkou. Hlavním vstupem se vchází do síně (chodby), kde nalezneme vestavěnou kuchyň. Z chodby je pak dále umožněn přístup do novodobé části budovy, vyhrazené pro hygienické zařízení, a po dřevěných schodech do podkroví. Zadním štítem lze vstoupit do prostoru dvora.⁹¹

7. Pohled na zástavbu uličky V Kútě ve Štramberku s popisem, asi po roce 1947 (Muzeum Fojtství Kopřivnice, pořadač číslo 36, položka 13)

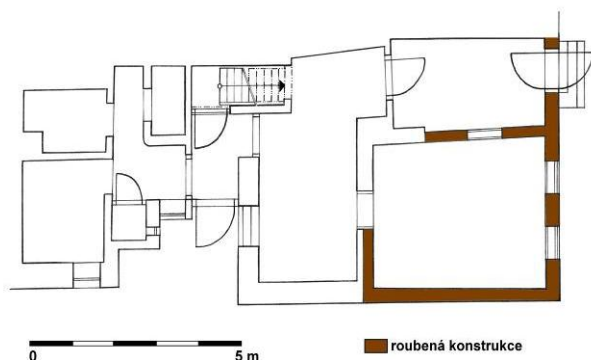
Rovněž u objektu č. p. 27 si musíme položit otázku, jaké bylo vnitřní uspořádání původní roubené stavby. Zdá se, že se jednalo o trojdílný dům sestávající z ústřední síně, světnice a komory, později využívané také jako světnice – výměnku. Po oddělení výměnku od budovy č. p. 27 se tato místnost stala přední světnicí objektu č. p. 422. Nelze ovšem vyloučit ani další variantu, a to rozvoj trojdílného domu na pět prostor. V takovém případě by se po stranách centrální síně nacházely světnice a za nimi by byly umístěny komory. Vzhledem k tomu, že u roubených obytných staveb ve Štramberku byl nejčastěji dokumentován dvoudílný či trojdílný půdorys, jeví se druhá varianta jako méně pravděpodobná. Je vhodné poznamenat, že výškový rozdíl mezi dnešními samostatnými objekty č. p. 27 a 422 je poměrně značný, což je způsobeno jejich situováním ve svahu. Právě

překonávání problematického terénu mohlo vést k rozdílné orientaci střešních rovin u těchto staveb, kdysi tvořících celek. Zároveň nelze opomenout skutečnost, že u domu č. p. 27 jsou dochovány dřevěné konstrukce (roubení, trámový strop, krovová soustava), které mohou být podrobeny dendrochronologickému rozboru. Výsledky dendrochronologie by jistě nemalou měrou přispěly k objasnění stavebně historického vývoje původního objektu č. p. 27.

⁹⁰ Muzeum Fojtství Kopřivnice, pořadač číslo 36, položka 13. Na tomto místě je zapotřebí poděkovat za ochotu a spolupráci Ondřeji Šalkovi, který ojedinělou fotografii ve sbírkách muzea dohledal a zpřístupnil.

⁹¹ Informace ohledně vnitřního uspořádání domu č. p. 27 byly vesměs převzaty z evidenčního listu této památky. Srov. Archiv NpÚ, ÚOP v Ostravě, evidenční listy a základní evidence k městskému domu č. p. 27 ve Štramberku.

Vraťme se nyní k městskému domu č. p. 422 ve Štamberku, u něhož byly v roce 2010 realizovány rozsáhlé stavební úpravy.⁹² Dokumentace objektu, zejména jeho přední části, byla zahájena již během probíhajících rekonstrukčních prací, a tudíž se nepodařilo náležitě zachytit veškeré náleзовé situace. Jak již bylo naznačeno, dům č. p. 422 byl donedávna tvořen starší roubenou a mladší zděnou částí. Zmiňovaná stavební akce se nejradikálněji dotkla právě starší části objektu – světnice a síně, jejichž dřevěné konstrukce, reprezentované roubením a trámovým stropem, byly odstraněny.⁹³ Dílčí zásahy byly provedeny i v zadním úseku budovy, kde na konci 30. let 20. století proběhly dostavby zděných prostor. V květnu 1937 se uskutečnilo komisionelní jednání ohledně povolení stavby sklepa (evidentně v úrovni nad terénem), chléva, záchodu a hnojiště za domem a přístavby kuchyně, respektive jejího rozšíření v prostoru stávající síně. Uvnitř domu č. p. 422 měla být navíc zřízena spíš. Z tohoto důvodu požadovala spolumajitelka objektu č. p. 27 Klára Svobodová, aby ze strany domu č. p. 422 byla vystavěna před společnou roubenou stěnou nová zeď, a to od obecní cesty až po hranici stavební parcely. Zeď měla být postavena rovněž z hlediska bezpečnostního – protipožárního. Přestože na konci protokolu stálo konstatování, že podmínky Kláry Svobodové byly dohodou zrušeny, zeď byla mezi uváděnými domy přesto zbudována, a to v prostoru síně objektu č. p. 422, jehož vlastníkem byl Josef Borovský.⁹⁴ Při zmiňované rekonstrukci v roce 2010 byla tato zeď odkryta. Jen dodejme, že nejen veškeré roubené stěny, nýbrž i zděná konstrukce z plných pálených cihel zadního pokoje dokumentované stavby byly nahrazeny tvárniciemi Porotherm.

8. Půdorys přízemí domu č. p. 422 ve Štamberku (Schematický náčrt s využitím plánové dokumentace J. Koudelové, 2011)

Dům č. p. 422 ve Štamberku je přízemní nepodsklepenou stavbou zbudovanou na kamenné podezdívce opatřené cementovou omítkou. Fasády uváděného objektu jsou pojednány v barvě bílé. Uliční průčelí je prolomeno dvěma okenními otvory s kastlovými dřevě-

⁹² Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, písemnosti k domu č. p. 422, stavební povolení č. j. SÚ 1421/2010/2/Bu ze dne 2. 8. 2010, sdělení – oznámení o užívání stavby – č. j. SÚ 1712/11/Bu ze dne 30. srpna 2011.

⁹³ Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, projektová dokumentace – Stavební úpravy domu č. p. 422 ve Štamberku, duben 2010. Ačkoli podle technické zprávy měly být trámové stropy zachovány, nakonec byly v rámci rekonstrukčních prací demontovány.

⁹⁴ Srov. Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, písemnosti k domu č. p. 422, protokol o stavební komisi ze dne 12. 5. 1937 (podepsaný 25. 5. 1937).

nými dvoudílnými výplněmi a hlavním vstupem s moderními jednokřídlými dveřmi.⁹⁵ Repasované okenní výplně pocházejí z období asi po roce 1950. S určitostí před tímto datem byly v lici okapové fasády osazeny dvoukřídlé okenní výplně členěné do pravidelného kříže (2 x 2 tabulky) a opatřené tmavším nátěrem.⁹⁶ Z ulice se vchází po čtyřech schodištích výstupu, nově vyskládaných z lomového kamene, přímo do prostoru síně (zádvěří), kde byla vestavěna kuchyně. Bývalá síň je komunikačně propojena s vedlejší obytnou místností – světnicí a zadními dveřmi s dalším pokojem – dnešní kuchyní. Z nové kuchyně lze vstoupit nejen do přední místnosti (světnice), ale také do zadní části domu. Zde se za prostorem s vloženým schodištěm do podkrovní nacházejí místnosti určené pro hygienické zázemí a tmavá komora. Upřesněme jen, že současná koupelna plnila funkci dílny a komora sloužila ke skladování uhlí.⁹⁷ Nad přízemím přední části budovy byla realizována půdní vestavba. Zdá se, že starší hambalkový krov s vrcholovou vaznicí zůstal dílem zachován.⁹⁸ Lze tedy do budoucna uvažovat o uskutečnění dendrochronologické analýzy. Jak víme, dům č. p. 422 přiléhá severovýchodním štítovým průčelím k budově č. p. 27. Jihozápadní štít je po nedávné rekonstrukci opět bedněný. Desky jsou jištěny v místech styku lištami. Ve štítu jsou osazena dvě menší dřevěná okénka. Objekt č. p. 422 je završený sedlovou střechou s hřebenem rovnoběžným s ulicí. Aktuálně je střecha pokryta vláknocementovými čtvercovými šablonami antracitové barvy. V minulosti byla střecha kryta dřevěným šindelem, na který byl později položen plech.⁹⁹ Nad střešní rovinu, prolomenou směrem do dvora pultovým vikýřem, vystupuje komín z režného zdiva. Dvorní část budovy je ukončena jednoduchou rovnou střechou.

Přejdeme nyní k popisu nálezkové situace při průzkumu roubené světnice domu č. p. 422 ve Štamberku. Bohužel dokumentační práce se již nepodařilo vztáhnout na roubení jihovýchodní stěny v úseku někdejší síně. Tato část srubové konstrukce byla taktéž stržena. Roubená přední světnice domu č. p. 422 lichoběžníkového půdorysu o rozměrech 4,05 x 3,17–3,38 metru byla tvořena devíti věnci trámů spojených v nárožích dvojími i jednoduchým přeplátováním. Většinou se jednalo o půlkuláče obrácené hraněnou stranou do interiéru a důkladněji opracované v místech spojů. Na prahové trámy byly použity celé kmeny.

⁹⁵ Pokusme se doplnit popis dřevěných okenních výplní osazených v jihovýchodní fasádě domu č. p. 422, jež byly repasovány. Vnější okenní křídla jsou otvíravá ven, kdežto vnitřní křídla do interiéru. Okenní výplně jsou aktuálně opatřeny bílým nátěrem, a to včetně kování. Pod vrstvou bílé bylo možné před opravou oken registrovat rovněž vrstvy nátěrů béžového, žlutého, světle modrého a světle hnědého. Vnější okenní rámy byly pojednány v barvě tmavě hnědé. Z okenního kování zde byly použity zapuštěné železné závěsy s obým zakončením a litinové jednostranné kolínkové obrtlíky. Zohledníme-li typologii kování a starší zobrazení objektu na jediné dohledané fotografii, musíme konstatovat, že okna zde byla osazena asi až po polovině 20. století. Srov. Muzeum Fojtství Kopřivnice, pořadač číslo 36, položka 13; Miloslav OEHM, *Zámečnictví. Tradice z pohledu dneška*, Praha 2005, s. 112.

⁹⁶ Muzeum Fojtství Kopřivnice, pořadač číslo 36, položka 13 – fotografie z období po roce 1947 (případně z roku 1947).

⁹⁷ Srov. Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, projektová dokumentace – Stavební úpravy domu č. p. 422 ve Štamberku, duben 2010, první nadzemního podlaží – stávající stav, půdorys prvního nadzemního podlaží – navržený stav.

⁹⁸ V době provádění terénního průzkumu nebyl krov nad přední částí domu č. p. 422 ve Štamberku dostatečně přístupný z důvodu demontáže vodorovných konstrukcí stropů. Už na přelom léta a podzimu 2009 byla naplánována úprava krovu a oprava střechy a komínu. Archiv NPÚ, ÚOP v Ostravě, základní evidence ke Štamberku – odborné vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě ze dne 18. 9. 2009, závazné stanovisko Městského úřadu Kopřivnice (Odboru stavebního řádu, územního plánování a památkové péče) ze dne 5. 10. 2009; Jan VINAŘ – Václav KUFNER, *Historické krovky. Konstrukce a statika*, Praha 2004, s. 55, 73–75.

⁹⁹ Srov. Muzeum Fojtství Kopřivnice, pořadač číslo 36, položka 13; Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, písemnosti k domu č. p. 422, protokol sepsaný Odborem výstavby a územního plánování ONV Nový Jičín dne 22. 4. 1980 na MěNV Štamberk.

Nicméně ve srubové konstrukci se uplatňovaly i trámy hraněné ze tří nebo ze čtyř stran s ponechanými oblinami. Kupříkladu u jihozápadní roubené stěny bylo šest trámů opracováno ze všech stran. Nelze vyloučit, že se jednalo o pozdější výměnu. Další hraněné trámy s ponechanými oblinami tvořily zárubeň prolomeného dveřního otvoru v severovýchodní stěně. Tímto otvorem se vstupovalo do světnice ze síně. Trámová zárubeň byla po stranách vymezena stojkami, přičemž jižní stojka byla včleněna do trámů roubení pomocí drážky (v zárubni) a pera (na konci vodorovných trámů). K severní stojce pak přiléhala zděná část stěny s relikty někdejšího otopného zařízení. Ve špaletách zárubně byly ještě nabitý desky. Pouze jedna dřevěná hraněná stojka byla dochována u dveřního otvoru v severozápadní stěně světnice, vedoucího do zadního, již zděného pokoje. I v případě severozápadní stěny musel být menší úsek roubení o něco později nahrazen zděnou konstrukcí, a to z důvodu instalace otopného zařízení – pece. Zbývající stěny – jihozápadní a jihovýchodní – byly pouze roubené, přičemž stěna jihovýchodní byla prolomena dvěma okenními otvory, v nichž byly osazeny mladší dřevěné výplně. Přední světnici o průměrné světlé výšce 2,17 metru završoval trámový strop.¹⁰⁰ Na třech stropnicích byly ze strany půdního prostoru nabitý subtilní novější desky, respektive latě. Nutno poznamenat, že trámy vykazovaly známky poměrně značného poškození hnilobou a dřevokazným hmyzem.¹⁰¹

9. Pohled na část jihovýchodní stěny přední světnice domu č. p. 422 ve Štamberku během rekonstrukce
(Foto J. Koudelová, 2010)

¹⁰⁰ Archiv Stavebního úřadu ve Štamberku, projektová dokumentace – Stavební úpravy domu č. p. 422 ve Štamberku, duben 2010, první nadzemního podlaží – stávající stav, řez A-A – navržený stav.

¹⁰¹ Srov. J. KOUDELOVÁ – M. ŠIMČIKOVÁ, *Zásady průzkumu*, s. 97–103.

Spáry mezi jednotlivými trámy srubové konstrukce byly vyplněny mechem, místy doplněným pravděpodobně vápnem. Druhý způsob utěsnění spár představovala jílovitá omítka s plevy. Stěny roubení byly ze strany interiéru ve starším období opatřovány nátěry. Zejména na severovýchodní stěně bylo evidováno zhruba pět vrstev bílých nátěrů, někdy lehce odkloněných do světle šedého či béžového odstínu. Na tyto spodní nátěry pak navazovalo nejméně pět dalších nátěrových vrstev v barvě světle modré. Rovněž na roubení v síni byly zaznamenány vrstvy světlých nátěrů, v tomto případě na nehraněných plochách trámů. Vedle bílých, světle béžových a světle modrých nátěrů se zde objevovaly také světle zelené nátěrové vrstvy. V mladším období, nejdříve však ve druhé čtvrtině 20. století, bylo roubení ze strany exteriéru a částečně i interiéru překryto heraklitem, který byl následně omítnut. Nicméně během průzkumu již nebylo možné přesně stanovit, v jakém rozsahu byl heraklit uplatněn. Zdá se, že v prostoru přední světnice byl heraklitový obklad použit pouze u jihozápadní stěny, kde překrýval starší omítkovou vrstvu aplikovanou na rákosovém pletivu. Zbývající stěny světnice byly pak pouze omítnuty, opět na rákos. Jednalo se o vrstvu šedo-béžové omítky, v níž se nacházely kousky nerozmíchaného vápna a kamenivo s frakcemi okolo dvou milimetrů. Na popisované trámové zárubni severovýchodní stěny byly pak zaznamenány zbytky přibitého kovového pletiva. Nutno však podotknout, že v prostoru síně navazoval heraklit přímo na roubení.

10. Bukový kolík, volně nalezený v prostoru přední světnice domu č. p. 422 ve Štamberku
(Foto J. Koudelová, 2010)

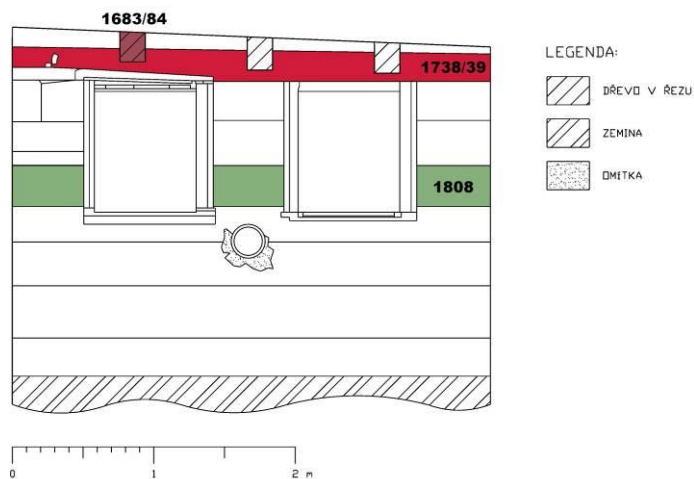
Pojďme se v krátkosti zastavit u zděné konstrukce přední světnice domu č. p. 422 s relikty otopného zařízení. Vyzděný úsek byl tvořen takzvanými vepřovicemi a plnými pálenými cihlami. Výjimku zde představovaly pouze dvě mladší šamotové cihly. Zatímco v případě severozápadní stěny byly v její zděné části registrovány pouze fragmenty vynášecího pasu, situace u stěny severovýchodní se jevila o něco

složitější. V nižší úrovni byl zachycen opět vynášecí pas, dále pak zazděný otvor někdejší pece se segmentovým záklenkem, nad ním zazděný kouřovod a ve vyšší úrovni nedávno využívaný průduch, respektive kruhový kouřovod sloužící mimo jiné k napojení roury kamen. Lze soudit, že po odstranění starší pece byla na její místo instalována modernější kamna.¹⁰²

Nakonec je nezbytné zmínit se o realizovaném dendrochronologickém rozboru několika dřevěných prvků odebraných ze srubové konstrukce a trámového stropu přední světnice objektu č. p. 422 ve Štamberku. Analýze bylo podrobeno celkem osm vzorků, přičemž

¹⁰² Srov. Miroslava CEJPLOVÁ, *Topeniště dochovaná v hradních kuchyních*, Sborník příspěvků z I. konference stavebně historického průzkumu, konané 4.–6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy. Vývoj a funkce topenišť, Praha 2003, s. 91–92; Josef ROZKOPAL, *Nálezová zpráva. Dokumentace změn otopného zařízení kuchyně domu č. p. 58 v Brušperku*, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, únor 2010, 38 s. (tiskopis uložen v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

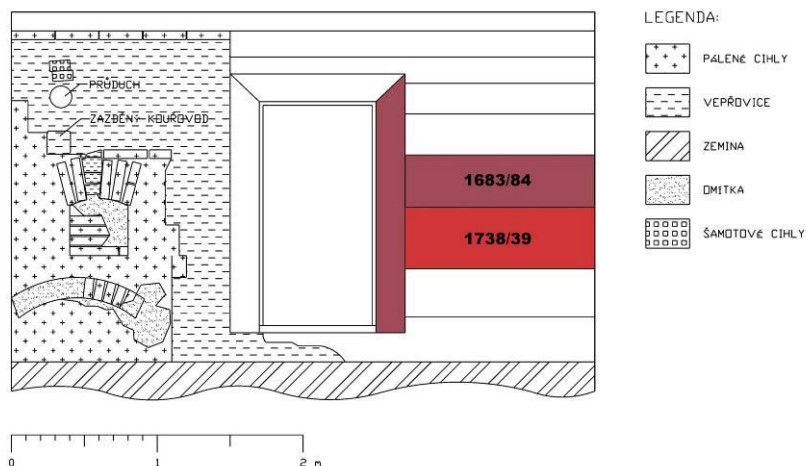
výběr jednotlivých trámů pro datování byl ztížen probíhajícími stavebními pracemi. Z tohoto důvodu se nepodařilo zajistit ani jeden vzorek z jihozápadní roubené stěny, která byla zlikvidována jako první. Vzorky byly vesměs odebrány v podobě řezů, pouze v jednom případě – u druhého trámu shora jihovýchodní roubené stěny – byla pořízena fotografie zbrúšeného čela trámu. V souboru osmi vzorků byla stanovena tři období lesní těžby zdrojových stromů – jedlí, opírající se vždy o alespoň jednu vysoce spolehlivou dataci.¹⁰³ Těžba jedlí, z nichž byly trámy roubení a stropu přední světnice zhotoveny, probíhala v těchto obdobích: podzim až jaro 1683/1684, podzim až jaro 1738/1739 a jaro až léto 1808. Z výsledků dendrochronologie vyplynulo, že nejstarší trámy se nacházely v severovýchodní roubené stěně přední světnice a byly vyrobeny z jedlového dřeva káceného v průběhu **podzimu až jara 1683/1684**. Jednalo se o čtvrtý trám roubení zdola a o jižní stojku trámové zárubně dveřního otvoru. K nim bylo možné přiřadit i první stropní trám od východu z celkového počtu tří stropnic. **Od podzimu 1738 do jara 1739** proběhla těžba jedlí použitých v podobě půlkuláčů jednak v roubení severovýchodní stěny – třetí trám zdola, dosahující v průměru 42 centimetrů –, jednak v roubení stěny jihovýchodní – druhý trám shora. Nejmladší trámy zpracované z jedlového dřeva skáceného během **jara až léta 1808** byly umístěny v severozápadní stěně – druhý a třetí trám shora – a opět ve stěně jihovýchodní – pátý trám zdola. Jak vidíme, popsané trámy dřevěných konstrukcí přední světnice domu č. p. 422 ve Štramberku pocházely s určitostí ze tří vývojových etap. Zároveň nelze vyloučit ani výskyt mladších trámů například u jihozápadní roubené stěny světnice, kde byly pozorovány trámy hraněné ze čtyř stran, které ovšem nebyly podrobeny dendrochronologickému rozboru.

11. Kresebná dokumentace jihovýchodní stěny přední světnice domu č. p. 422 ve Štramberku s vyznačením datovaných trámů (Počítačové zpracování J. Dudek, 2010)

¹⁰³ Podrobněji Josef KYNCL, *Znalecký posudek č. 476-15/10 na dendrochronologický rozbor roubené konstrukce domu č. p. 422 ve Štramberku, okr. Nový Jičín, kraj Moravskoslezský*, Brno 2010 (tiskopis uložen v Archivu NPÚ, ÚOP v Ostravě).

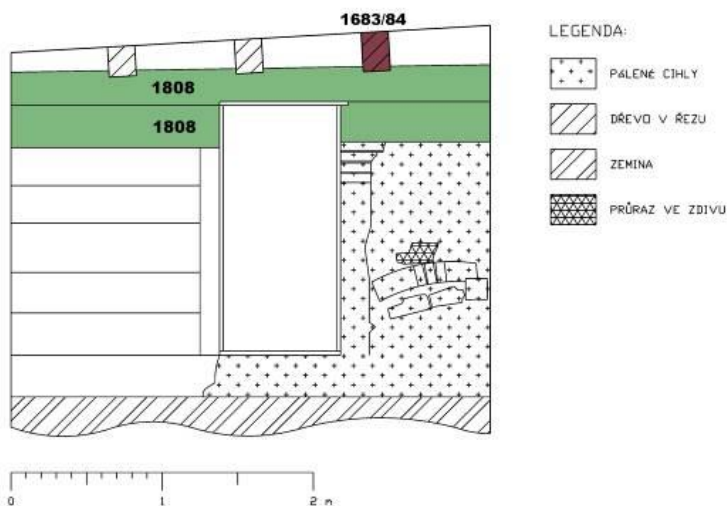
Zmiňovaná dendrochronologická analýza přinesla zajímavá zjištění vztahující se ke stáří datovaných dřevěných prvků roubení a stropního trámu přední světnice objektu č. p. 422. Je evidentní, že srubová konstrukce dokumentované místnosti byla několikrát upravována. Zdá se, že se jednalo o dílčí výměny již nevyhovujících trámů, a to buď z důvodu poškození dřeva, anebo z důvodu realizace cílené stavební adaptace přední světnice. Úpravy mohly souviset kupříkladu se změnou využití uváděné místnosti. Ačkoli celková nálezová situace nenásvědčovala tomu, že by některé z dřevěných prvků byly použity druhotně, nelze ani tuto skutečnost jednoznačně vyloučit.

12. Kresebná dokumentace severovýchodní stěny přední světnice domu č. p. 422 ve Štramberku s vyznačením datovaných trámů (Počítačové zpracování J. Dudek, 2010)

Roubená světnice domu č. p. 422 ve Štramberku byla pravděpodobně zbudována někdy po roce 1684, případně ještě v témže roce, a to nejspíše v jeho druhé polovině. Na samém sklonku 30. let 18. století, eventuálně někdy po roce 1739 byla provedena výměna vybraných trámů roubení dokumentované místnosti. Průzkum potvrdil, že byly měněny trámy jak ze spodní, tak rovněž z horní části srubové konstrukce. Pokud byly poškozeny, musely být nahrazeny zdravými stavebními prvky, neboť od jejich technického stavu se odvíjela celková životnost roubených stěn. Obecně mohly být tyto trámy intenzivněji poškozovány vlhkostí (zatékáním v důsledku zanedbaného technického stavu střešní konstrukce, špatným odvodem dešťové vody a podobně) i biologickými škůdci. Nicméně uváděné příčiny výměny spodních a horních trámů roubení nelze považovat za samozřejmost. Další evidovaná adaptace srubové konstrukce proběhla na počátku 19. století, nejdříve v druhé polovině roku 1808, či těsně po něm, a s jistotou se dotkla severozápadní a jihovýchodní stěny přední světnice. Lze předpokládat, že výměna trámů v jihovýchodní stěně se udála patrně z důvodu úpravy dvou okenních otvorů třeba v návaznosti na nové využití zmiňované místnosti. Je zřejmé, že v té době zde byly osazeny jiné okenní výplně, než jsou dnes. V případě severozápadní stěny mohlo být důvodem výměny buď prosté poškození trámů v horním úseku

roubení, anebo úprava dveřního otvoru v kombinaci s instalováním otopného zařízení, což mohlo opět souviset s již avizovanou změnou užívání popisované místnosti. Nelze vyloučit, ovšem ani jednoznačně potvrdit, že světnice původně plnila jinou funkci, to znamená, že se zpočátku nejednalo o obytnou místnost. Uváděná prostora mohla být zprvu využívána jako komora a dále pak víme, že s jistotou od 30. let 19. století plnila funkci výměnku. Někdy na počátku 19. století zde mohla být umístěna pec a v uliční fasádě prolomena dvě okna. Kdybychom připustili, že otopné zařízení bylo v uváděné místnosti instalováno na počátku 19. století, museli bychom zároveň konstatovat, že v této době byla provedena i úprava staršího dveřního otvoru v severozápadní stěně. Z původního řešení tohoto otvoru, zřejmě jako trámové zárubně, byla ponechána pouze větší část západní stojky. Východní úsek zmiňované stěny byl vyzděn kvůli umístění pece a druhá stojka spolu s překladem starší trámové zárubně byla odstraněna. Adaptovaný otvor byl tedy vymezen z jedné strany ponechanou stojkou, z druhé strany zděnou konstrukcí a jeho překlad tvořil průběžný, v té době nově osazený, vodorovný trám roubení. Později byla upravena světlá výška dveřního otvoru, a to vyříznutím části odpovídajícího trámu.

13. Kresebná dokumentace severozápadní stěny přední světnice domu č. p. 422 ve Štamberku s vyznačením datovaných trámů (Počítačové zpracování J. Dudek, 2010)

Ať už se vyřčené závěry pohybují ve více či méně hypotetické rovině, jedno je jisté. Získaná datace 1683/1684 představuje prozatím nejstarší exaktně doložené vročení dřevěných prvků stavebních konstrukcí u městských domů (profánních staveb) ve Štamberku.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Zde patří poděkování Lucii Augustinkové za její vstřícnost při zprostředkování informací o realizovaném dendrochronologickém průzkumu několika roubených objektů ve Štamberku – viz Tomáš KYNCL, *Výzkumná zpráva č. 046-09. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků roubených domů ve Štamberku (1. etapa)*, Brno 2009.

Závěr

Příspěvek se pokusil nabídnout zamyšlení nad vývojem ojedinělé městské zástavby ve Štramberku, jejíž součástí je dodnes zachovaný soubor roubených domů.¹⁰⁵ Ačkoli je vynakládána nemalá snaha zachovat autentický ráz tohoto specifického sídla, stejnou měrou zde pronikají stále se zvyšující nároky na bydlení a tento trend neustupuje již několik desetiletí. Dílčí průzkumy, které byly uskutečněny během rekonstrukčních prací na stavbách č. p. 420 a 422 ve Štramberku, se zaměřily na dokumentaci jejich nejstarších částí – roubených světnic. Překvapující zjištění přinesla realizace dendrochronologického rozboru dřevěných prvků přední světnice městského domu č. p. 422. V rámci jedné místnosti byly spolehlivě určeny tři zcela rozdílné datace skácení jedlí, z nichž byly trámy roubení zhotoveny. Potvrdilo se, že interpretace vývoje poměrně jednoduché konstrukce může být mnohem složitější, než by se na první pohled (na základě vizuálního pozorování) mohlo zdát.

14. Pohled na dům č. p. 422 ve Štramberku po rekonstrukci (Foto J. Koudelová, 2012)

¹⁰⁵ Tento příspěvek vznikl díky řešení projektu aplikovaného výzkumu Slezského zemského muzea „Slezsko: Paměť – identita – region“, který podpořilo MK ČR v rámci Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI, kód DF11P01OVV018).

Stavebně historický vývoj domů č. p. 420 a 422 ve Štamberku lze nepochybně označit za zajímavý a zároveň za naprosto přirozený fenomén v rámci rozvoje města. Abychom lépe poznali povahu tohoto historicky podmíněného procesu je zapotřebí včas podchytit, identifikovat a uchovat cenné informace dosud obsažené v dochovaných stavbách – v hmotných pramenech. Tím prvotním počinem je zajištění jejich dokumentace, tím finálním jejich zachování jako památek chráněných a udržovaných v první řadě vlastníky.

Summary

The oldest log parts of the houses No. 420 and 422 in Štamberk – a report to the housing development

The town Štamberk is situated in the north-east part of Moravia and is located about eight kilometres east of county town Nový Jičín. The founding document of the Moravian margrave Jan Jindřich for the town Štamberk was issued in Brno on 4th December 1359. A narrow square defines the up to now preserved urban structure of the municipal historic centre bordered with a town area from three sides built-up with brick houses in the front parts, originally timbered with typically wooden arcades. A significant dominant of the residence represents a structurally altered tower of a former castle area, the so called Trúba. The municipal fortification, much preserved up to now, followed artfully the castle fortification system and marked out the inner town border. The ground plan of the settlement, the development of which continued behind the brick walls on the outskirts, adjusted to the unmade, rather sloping terrain. The inner town is encircled by a preserved net of round streets, or more precisely lanes. Among the best-known streets is Horní Bašta, the built-up area of which is formed mostly by log houses. In 1969 the historic town centre of Štamberk was officially declared a sights reservation.

During 2010-2011 building alterations of two townhouses No. 420 and 422 in Štamberk pursued. The reconstruction works concerned mainly the log rooms in both cases, used as sitting rooms for the last time, in which sanitation of damaged structural elements was expected to proceed. For this reason a documentation mainly of disappearing wooden framework was implemented. Besides a terrain and an additional archive research a dendrochronological analysis of selected wooden elements was carried out. Most samples were taken from log walls of the documented sitting rooms. While only two, quite close datings (1780/1781 and 1786) of the framework logs were discovered in the sitting room of object Nr. 420, in case of building Nr. 422 three absolutely different assignations of fir logging (1683/1684, 1738/1739, and 1808) were found out from which timbering beams were made in the front sitting room.

Houses Nr. 420 and 422 can be denoted as a typical result of the thickening process of municipal development. The objects developed by merging the older wooden and the younger brick parts, whereas the part formed by log framework was divided from the neighbouring building. Moreover the dating 1683/1684 obtained during the research of the log sitting room in building Nr. 422 represents the oldest scientifically documented assignation of wooden elements in structural frameworks of townhouses in Štamberk for the time being.

Pavel Š o p á k

VINCENC MICHALKA A STAVEBNÍ KULTURA V POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Abstract

Building culture of the mid-19th century in central Europe is marked by a tension between Biedermaier period, neo-absolutism of the 1850s and liberal era of the 1860s. Difficulties how to fulfil new demands, how to react to the epoch's challenge (topics, building style) are represented by the builder Vincenc Michalka with his until now identified works.

Keywords: *profane architecture, historicism, Austrian Silesia, Opava, Skrochovice, Vincenc Michalka*

Polovinu 19. století v architektonické tvorbě i běžné stavební praxi rakouských zemí vy- značuje radikální proměna funkční náplně a morfologie stavebního díla. Tuto proměnu, sledovatelnou v centru i na periférii včetně Rakouského Slezska, nelze objasnit bez pocho- pení rozsahu a hloubky politických, hospodářských i demografických změn, jimiž v letech 1848–1860 prošlo celé Rakousko. Povýtce agrární země, jejíž obraz tvořily poklidné scé- rie polí, luk a lesů, střídaných starobylými městy a venkovskými osadami, poutními kostely a zámky s alejemi, se začala dramaticky měnit: generátorem i jevištěm změn bylo v krajině, protkané silnicemi a železničními tratěmi moderní průmyslové město a s ním spojené nové instituce, podněcující hospodářské, zejména průmyslové aktivity, jež souvisely s novými formami organizace veřejného i privátního života. Ty diktují ráz údobí, jež bylo klíčové pro rozchod se stavovskou společností a jejími mocensko-politickými a sociálními mechanismy a pro nastolení nové společnosti občanské. Je to město, utvářené společností industriální epochy s jejími ambicemi, potřebami i civilizačními standardy, s důvěrou v pokrok a hledí- cí vstříc budoucnosti s odhodláním. V tomto rušném dění nejenže nemohla zůstat architek- tura stranou; ona sama tento proces spoluvytvářela a dodnes dochované stavby tyto histo- rické peripetie připomínají. Princip racionálně utvářené stavebního díla, jež v sobě ab- sorbuje nároky stavebníka s požadavky veřejných korporací coby reprezentace občanské společnosti, vyžadující splnění kritérií bezpečnosti, hygieny a dosažení stavebnětechnic- kých parametrů, se v intervalu počínaje již koncem 18. století a přibližně rokem 1890 konče z hlediska městské architektury (šířící se ovšem masivně na venkov a dramaticky ovlivňují- cí vesnickou scénérii) se spojil s hned několikerou stylovou proměnou: nejprve to byl sty- lový modus pozdního baroka či josefinského klasicismu, dále klasicismus první třetiny 19. století, postupně přecházející do biedermeieru, jež vystřídala stylově odlišná architek- tura doby po roce 1850. Ta se jeví být pojítkem mezi předcházejícím, více méně stylově homogenním biedermeierem a současně nastupujícím *romantickým historismem*, kam nále- ží neoklasicismus, spojující palladiánskou a *řeckou* inspiraci, arkádový styl, oscilující mezi románským a raně renesančním východiskem, raná neorenezance a neogotika, kupříkladu v redakci, již můžeme dát označení *styl Miramare* podle slavného zámku arcivévodý Max- miliána Habsburského, mladšího bratra císaře Františka Josefa I., postaveného na severoi- talském pobřeží.¹ Do tohoto údobí, zahrnujícího přibližně dobu 1848–1873,² které vedle

¹ Zámek projektoval architekt Carl Junker a stavba proběhla v letech 1856–1860.

² Letopočty z politických dějin, tj. revoluční rok 1848 a rok 1873, kdy došlo v Rakousku ke státnímu bankrotu a který symbolicky ukončuje liberální éru, lze užít také pro periodizaci dějin architektury.

konkurence historismů vyznačuje měnící se stavební praxe a rozšíření typů a forem staveb, náleží osobnost, v literatuře již připomenutá – opavský stavitel Vincenc Michalka.³ Právě jeho příklad ukazuje, jak se stavební praxe poloviny 19. století nápadně proměňuje ve funkci i formě realizovaných staveb a co znamená pojem modernizace ve specifických podmínkách stavební kultury Rakouského Slezska té doby. Na úvod nutno zdůraznit, že Michalka je osobností lokálního významu, stavitel jako mnoho jiných v jeho době, autor nikoliv kvalitativně výjimečného, hodnotného, vytříbeného či alespoň početného díla, a že v našem výkladu reprezentuje pouze *typ* stavitele své doby, vyrovnávajícího se s výzvami „velké“ architektury.

Vincenc Michalka se narodil v roce 1815 v Opavě jako syn zednického mistra Josefa Michalky a jeho ženy Kláry, rozené Mitschkové.⁴ Kde získal vzdělání, není známo, lze ale předpokládat studium na opavské hlavní škole, jak bylo v té době obvyklé. Důležitým datem z jeho jinak neobjasněné biografie je 26. listopad 1838, kdy v Opavě, v kostele Nanebevzetí Panny Marie pojal za choť Antonii Seibertovou (1815–?), dceru zahradníka Franze Seiberta a jeho choti Johanny, rozené Czechové.⁵ Krátce po svatbě se jim narodil syn Vilém (7. prosince 1838). V době sňatku se coby Michalkovo bydliště uvádí dům č. 50 na Jaktářském předměstí; později se manželé přestěhovali do domu č. 152 v dnešní Nákladní ulici na Jaktářském předměstí, tj. do domu, odkud pocházela Michalkova žena. Z dalšího připomeňme přijetí mezi opavské měšťany (1. srpna 1839) nebo jeho příspěvky odevzdávané místnímu chudinskému fondu, jelikož charita tvořila povinnou součást měšťanské společnosti.⁶ Smrt jej zastihla náhle dne 29. října 1858.⁷

Michalka náleží ke generaci opavských stavitelů, stojících na přechodu mezi předbřeznovou dobou a biedermeierem a liberální érou a jejími již rozvinutými historizujícími stylovými mody. Z ní vzpomeňme Franze Kmenta (1809 Těšín –?), Ludwiga Kirchnera (? Oloouc – ?) nebo Carla Fiedlera (1822 Krnov – před 1878).⁸ Tuto generaci sice již ovlivnily dramatické změny v organizaci stavební praxe, vyznačující druhou polovinu 19. století – ale vnější podmínky k plnému uplatnění získaných zkušeností neměli: bylo jim již přibližně čtyřicet let, kdy je zastihlo vydání živnostenského zákona (1859), legislativní progres, podněcující a koordinující další výstavbu včetně vydání stavebních řádů, připadl až na šedesátá léta a urbanistický koncept, regulující výstavbu opavských předměstí, byl schválen teprve v dubnu 1875, tedy v době, kdy se jejich profesní dráha uzavírala. Vinou bachovského neoabsolutismu, brzdícího modernizační proces, si jen postupně osvojovali moderní formy podnikání, vyplývající z naplnění živnostenského principu, a ne náhodou je nacházíme v řadách místního živnostenského spolku. Ten však byl v Opavě založen až poměrně pozdě – v roce 1879 – a mezi jeho aktéry se prosadila až mladší generace opavských stavitelů.⁹

³ Pavel ŠOPÁK, *Klasicistní architektura Opavy let 1780–1850*, Opava, Matice slezská 2003, s. 63 a 152–153. Michalkovo jméno se objevuje např. u Erasma Kreuzingera, *Chronik der alten und neuern zeit Troppaus*, s. 232.

⁴ Datum a místo narození viz SOKA Opava, Okresní úřad Opava, inv. č. 1055, fasc. 16, Sčítací operáty Opavy – Jaktářského předměstí čp. 1–176, čp. 152; TAMTÉŽ, Archiv města Opava, inv. č. 429, Abecední seznam nově přijatých měšťanů. Rok narození je třeba brát přece jen opatrně, protože zápis o Michalkově narození se nepodařilo v opavských matrikách nalézt.

⁵ ZA v Opavě, Sbírka matrik, sign. OP I 29, folio 150.

⁶ ZA v Opavě, knihovna, sign. W66, připomínán k letům 1857 a 1858.

⁷ ZA v Opavě, Sbírka matrik, sign. OP I 33a.

⁸ Podrobněji P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, passim., sdělit k této trojici dnes něco bližšího než je v citované publikaci, je dnes již patrně nemožné.

⁹ Živnostenský spolek v Bilsku vznikl daleko dříve, již v roce 1865, viz Walter KUHN, *Geschichte der deutschen Sprachinsel Bielitz (Schlesien)*, Würzburg 1981, s. 337. – Jako datum založení opavského živnostenského spolku se uvádí 6. březen 1879, přípravné práce k jeho ustavení započaly v únoru 1878, v roce 1887

Přesto je zjevné, že stavitelskou profesi se snažili v konkurenci jiných soudobých podnikatelských aktivit reprezentovat a prostřednictvím ní se společensky prosadit. K naplnění této moderní „podnikatelské“ strategie zčásti přispívala i „sňatková politika“: například další reprezentant Michalkovy generace – opavský stavitel Anton Wielsch (1818–1884) – byl synem stavitele Maxmiliána Wielsche a Theresie rozené Czeikové, dcery majitele soukenné továrny Johanna Czeiky.¹⁰ Provázanost se světem financí, obchodu či průmyslu pro ně však přece jen nebyla ještě tak určující, jak tomu bylo pro generace mladší.

Podobně zárodečnou formu, jakou se vyznačují jejich sociální vazby vůči soudobým elitám moderní společnosti, má i sama stavitelská činnost, v níž se teprve učili řešit nové typy a nová témata: už to nebyly jen stavby, resp. adaptace měšťanských domů, stojících na úzkých středověkých parcelách ve vnitřním obvodu města, jež vyznačují předbřeznovou éru; nově přibývají stavby na předměstích, zejména na Jaktarském předměstí, kde se začínají budovat průmyslové objekty a s nimi činžovní, zvláště pavlačové domy a příměstské vily. S nimi museli překonat malé měřítko městského jádra a pustit se do odvážných technických řešení, vyžadujících nepoměrně větší množství peněz, energie a manažerských schopností při integraci rozmanitých složek. Současně – aniž na to byli teoreticky připraveni – řešili aspekty urbanistické i stylové. Vše, čím se do obrazu města vepsali, mladší vývojové fáze převrství a později bude odmítnuto. Vždyť celé reformní úsilí moderny počátku 20. století vypovídá o snaze překonat krizi, do níž se kolem poloviny 19. století stavební kultura v celé střední Evropě dostala, neschopna řešit rozpor mezi technickým a estetickým řešením stavebního díla a setrvávající v mechanickém aplikování racionálních schémat, postrádající inovativní sílu a současně odvahu při prosazování nových technologických postupů. *Gründerství*, jež Michalkova generace opatrně vyjadřuje, přitom nese v sobě riziko krizí (sociální, ekologické) a odtud výhrad k celému započatému urbanizačnímu úsilí. Vždyť stojí na počátku procesu, jehož důsledkem bude zvýšení hladiny zastavění, zničení obrazu krajiny velkými domovními a továrními bloky, zánik difference mezi městem a venkovem, resp. poměštění venkovských obcí, narušení harmonického vyznění městské zástavby v krajině, proměna městského panoramatu, dosud náležejícímu jen věžím, komínům průmyslových závodů a bloky domů, jež budou vyhlížet jako kasárna. To vše – dnes stále málo reflektované a nedostatečně poznané – se týká i Vincence Michalky.

Michalkovu činnost lze sledovat v rozpětí let 1839–1858. Zápis z matriky sňatků jej uvádí jako *Mauerpolier*, což souvisí s prací v cizí firmě. Jak vyplývá z rejstříku stavitelských živností, počátek samostatné živnosti připadá na 6. únor 1839.¹¹ Určujícím rysem Michalkovy generace bylo rozdělení stavitelské praxe a architektonické tvorby na realizace více či méně náročných technických úkolů podle cizích plánů, zejména podle projektů slezského zemského stavebního ředitelství nebo později – což už ovšem není případem samotného Michalky – projekční složky magistrátu. K tomu musel být každý stavitel disponován nejen praktickými zkušenostmi, ale i organizačními schopnostmi. Jeho – řečeno moderním jazykem – stavební firma realizovala rozmanité úkoly, které dokumentuje aktový a plánový materiál. Nejstarší akcí tohoto typu, u níž jeho jméno figuruje, byla adaptace divadelní

měl spolek 86 a o rok později 175 členů. K urbanizaci Opavy a k živnostenskému spolku naposledy Andrea POKLUDOVÁ, *Obecní rada Opavy 1850–1912. Komunální samospráva zemského hlavního města a její reprezentanti*, Opava, Slezské zemské muzeum 2007, s. 23–27 a 121. – V řadách spolku nacházíme v polovině osmdesátých let 19. století tyto stavitele: Karla Bluma, Augusta Bartela, Heinricha Haalu staršího, Josefa Hruschku, Josefa Kmentta, Julia Lundwalla a také vrchního městského inženýra Eduarda Labitzkého. Viz *Jahres-Bericht des Troppauer Gewerbevereines für das X. Vereinsjahr (1888/1889)*, Troppau 1889.

¹⁰ Pavel ŠOPÁK, Anton Wielsch, in: Biografický slovník Slezska a severní Moravy 9 (21), Ostrava 2006, s. 151 až 152.

¹¹ SOKa Opava, Archiv města Opava, inv. č. 464, Kniha evidence živností opavského magistrátu I., s. 47–48.

budovy; v srpnu 1843 se účastnil výběrového řízení na realizaci projektu, ovšem neúspěšně.¹² Pro magistrát vznikly i další projekty, zejména úprava stržených břehů řeky Opavy u městského parku, dokumentovaná plánem z roku 1846,¹³ projekt klenutého kanálu v hradebním příkopu (1857)¹⁴ a projekt zastřešení Schmetterhausu (1851–1853).¹⁵ Obdobnou činností bylo položení nové dlažby v kostele sv. Ducha (1856).¹⁶ Pozoruhodným dokumentem je návrh opravy kamenného mostu přes Hvozdnici na okresní silnici mezi Opavou a Hradcem (1853).¹⁷ Z městských akcí nutno připomenout autorský projekt adaptace konírny v Opavě (1850)¹⁸ nebo výstavbu ve Skřipově, kde se v roce 1854 stavěl nový obytný dům pro správce městského lesa s hospodářským zázemím; ten sice projektoval Josef Kmentt, ale Michalkovo jméno čteme alespoň u nabídky k provedení prací, jíž je rozpočet na zřízení studny s datem 30. ledna 1853.¹⁹ Vrcholem Michalkovy stavitelské kariéry, rozvíjejících se od těchto více méně drobných zakázek, hovořících však pro jeho značné technické a organizační schopnosti, se mohla stát realizace ve své době největší novostavby – vyšší reálky, uskutečněné podle projektu vídeňského architekta Ludwiga von Förster. Vedení prestižní stavby sice Michalka získal, avšak nedlouho po jejím převzetí zemřel a stavební akci dokončil v roce 1859 stavitel Ludwig Kirchner.²⁰

Nejzávažnějším úkolem výstavby Opavy kolem poloviny 19. století byla urbanizace předměstí a současně uskutečnění staveb či areálů se specifickými funkcemi, které se ta této urbanizaci podílely. Jádrem urbanizačního procesu na severozápadní straně města v klínu mezi silnicemi ve směru na Krnov a Olomouc se zprvu stalo nové městské pohřebiště na nynější ulici Hany Kvapilové, jež vystřídalo zrušený hřbitov při kostele Nanebevzetí Panny Marie. V srpnu a září 1856 Michalka uspěl v konkurenci nabídek na dodávku stavby márnice a bytu hrobníka.²¹ Na tento úkol navazoval další – navrhnout při katolickém hřbitově

¹² P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 72.

¹³ SOKA Opava, Archiv města Opava, sign. LVIII/107.

¹⁴ SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1387, kart. 179, sign. LVIII/155, 165.

¹⁵ P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 152. – SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1365, kart. 174. – Michalka vypracoval plán opravy zastřešení věže s datem 12. srpna 1852 a rozpočet na tutéž akci s datem 13. srpna 1852, publikováno Pavel ŠOPÁK, *Schmetterhaus / Hláška pohledem historie*, in: Paměť místa – místo paměti. Almanach u příležitosti rekonstrukce opavské Hlásky v roce 2006, Opava 2006, s. 26–27.

¹⁶ P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 56. – SZM, uměleko-historické pracoviště, inv. č. U4364GF, datum 7. červenec 1856, signováno inženýry Langem a Pražákem ze Slezského zemského stavebního ředitelství, plány provedl Michalka.

¹⁷ SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1379, sign. LVIII/144, 146 a 148, kart. 177, plán s datem 28. srpna 1853 dokumentuje podobu mostu, který měl tři oblouky na kamenných pilířích, jejichž čela byla opatřena břity. Patrně vinou povodně byly pilíře narušeny a úkolem stavitele bylo obnovit v původní formě.

¹⁸ SOKA Opava, AM Opava, inv. č. 912, kart. 74, sign. XXVI/12, plán výstavby konírny, 20. leden 1850, P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 63, chybně uvádí rok 1830.

¹⁹ SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 963, kart. 77, sign. XXII/9, 12, 14, 15.

²⁰ Školní kronika reálky se nedochovala, k historii zejména Eduard HIMMEL, *Chronik der k. k. Staatsoberrealschule in Troppau von 1857–1887 mit einer Vorgeschichte derselben von 1777–1857*, Troppau 1887, s. 20. – Základní kámen položen 18. srpna 1858, tj. Michalka vedl stavbu – přísně vzato – pouhé dva měsíce a jedenáct dní.

²¹ SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 795, kart. 53, sign. XV/50, 52, 56 a 59, plány márnice od Kaury (*Gezeichnet nach Kaura*) nakreslil Alois Kirchner, k. k. Ingenieur – Assistent, plán vznikl 27. října 1855, schváleno vládou 11. prosince 1855. Hotová stavba byla kolaudována 30. července 1857. – Poznámku *Gezeichnet nach Kaura* lze také vztáhnout na nějaký typový vzor, například na produkci publikovanou v soudobých architektonických revue. Jméno Kaura figuruje v kontextu pražské architektury padesátých a šedesátých let 19. století: Josef Kaura starší (1793–1840) a Josef Kaura mladší (1825–1882) byli úspěšní stavitelé, též profese se věnovali bratři mladšího Josefa, Franz de Paula, Joachim a Martin, další bratr Jan Nepomuk Kaura (1820–1874) byl zaměstnán na guberniu. Cit. podle Pavel VLČEK a kolektiv, *Umělecké památky Prahy – Staré Město, Josefov*, Praha, Academia 1996, passim.; Růžena BAŤKOVÁ a kolektiv, *Umělecké památky Prahy – Nové Město, Vyšehrad*, Praha, Academia 1988, passim.

samostatné pohřebiště pro evangeliky. Utilitární řešení, spočívající v ohrazení hřbitova obdélného tvaru pevnou zdí se sloupky a s vjezdem na kratší straně, jehož parter dělila na dvě plochy, určené k pohřbívání, komunikace lemovaná stromy, nabídl Michalka ve svém zběžném nákrese z léta 1858.²²

Nepoměrně závažnější s dalekosáhlými důsledky pro podobu tohoto předměstí byly vojenské stavby. Pro erár pracoval již v roce 1852, kdy řešil dláždění od kasáren Františka Josefa na dnešním náměstí Republiky v linii nynější ulice Pivovarské.²³ Klíčovou akcí padesátých let, z níž však sešlo, byl záměr postavit v prostoru dnešních ulic Lepařovy a Havlíčkovy divizní kasárny. Rozsáhlý areál si vyžádal výkup pozemků a zánik některých solitérních staveb včetně malého židovského hřbitova, který se nacházel přibližně při cestě ke staré Prachárenské věži (*Pulverturm*), od níž kolem židovského hřbitova vedla cesta ke hřbitovu katolickému, tj. v místech dnešní polikliniky při ústí ulice Havlíčkovy do náměstí Slezského odboje a ve směru k nynějšímu kostelu svaté Hedviky. Michalka byl pověřen vypracováním náčrtu přeložení hřbitova na jiné místo, na Otickou ulici vedle tesárny a letní jezdecké školy přibližně v místech nynější základní školy. Neuskutečněný záměr dokumentuje plán z počátku roku 1854, cenný spíše pro stále ještě málo poznanou topografii této části Opavy.²⁴

Ojedinelou akcí, odehrávající se na opačné straně města při Těšínské ulici, ale opět na periferii historického města byla přístavba parního mlýna k domu Josefa Nováka č. 101. Tento dům Michalka nejprve přestavěl: rozšířil jej o jednu okenní osu a přeřezal vnitřní dispozici obou podlaží, záhy na to navrhl mohutnou přístavbu parního mlýna se strojovnou vybavenou kotlem, k níž se přimykala vysoký komín. Stavebníkem mlýna byl Karel August von Karais. Erasmus Kreuzinger neopomněl zdůraznit, že budova č. 101 byla nějakou dobu využívána vojskem a dále že parní mlýn, zde zřízený v letech 1855–1856, byl vybaven parním strojem pořízeným na průmyslové výstavě v Paříži.²⁵

Vedle technických aspektů Michalkových projektů – z tohoto pohledu v měřítkách Opavy viditelně nadprůměrných – je z dnešního pohledu pro posouzení stavitelova vkladu do lokální stavební kultury určující styl jím navržených budov. Michalkova generace započala svou vlastní projekční tvorbu v tradici *biedermeieru*, jehož morfologii si osvojila během svého školení. Ta obsahovala dvě stylové složky – klasicistní, navazující na morfologii antické architektury, používanou v zdrobnělém měřítku, a palladiánskou, jež sporadicky oživovaly goticismy. Tento stylový synkretismus, reprezentující klasicistní fázi architektury historismu před rokem 1850, zastihla krize, kterou akademická teorie a navazující praxe řešila pluralitou stylů: vedle sebe se pak uplatňují arkádový styl, novorománský či novogotický nebo orientalizující (maurský) styl. Zajímavým způsobem se klasicistní východisko

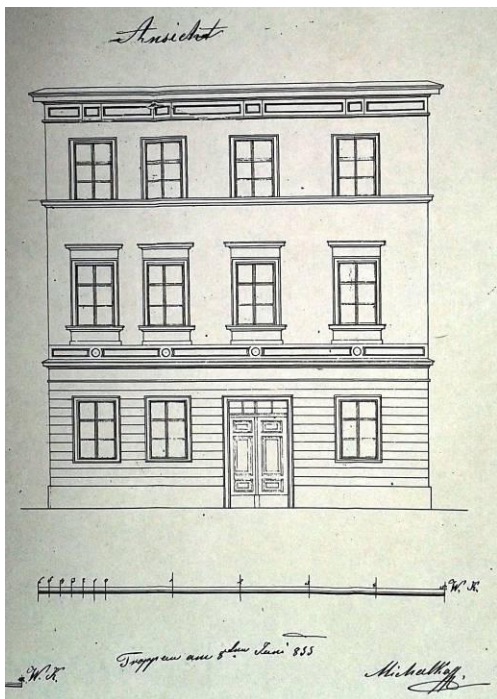
²² P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 72, SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 795, kart. 53, sign. XV/50, 52, 56 a 59, Plan zur Erbauung eines neuen evangelischen Friedhofes zu Troppau, vypracován 8. července 1858, schváleno zemskou vádou 22. září 1858.

²³ SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1656, kart. 227, stavební akce se odvíjela od plánu ing. Lamprechta s datem 12. července 1851. V srpnu 1852 Michalka vypracoval rozpočet na přístavbu klozetů ke kasárnám. Michalkova účast na adaptacích těžé budovy je spisy doložena také k říjnu 1855.

²⁴ P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 72. – SOKA Opava, Archiv města Opava, kart. 227, plán s datem 13. února 1854.

²⁵ SOKA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1373, sign. LVIII/135, kart. 176, plán adaptace Novákovu domu s datem 6. května 1855, parního mlýna s datem 10. října 1855. Tohoto vlastníka uvádí i SOKA Opava, Okresní úřad Opava, inv. č. 1056, fasc. 17, Sčítací operáty Opavy – Ratibořského předměstí, čp. 101. Snad se jedná o příslušníka rodiny Karaisl von Karais. – Erasmus KREUZINGER, *Opavská kronika staré a nové doby*, Opava 1862, český překlad Vilém Plaček, Opava 2002, s. 111. – První parní stroj v Krnově byl instalován později, až v továrně Aloise Larische, zbudované roku 1862, jak uvádí Jindřich VYBÍRAL, *Průmyslová architektura v Krnově*, Památky a příroda 16, 1991, s. 274–279.

transformovalo do „protoneorenezanace“, u níž je obtížné odlišit, kde začíná a kde končí biedermeier. Ta se však prokazatelně liší od neorenesance šedesátých a sedmdesátých let.

1. Vincenc Michalka, Dům Viléma a Anny Muttwillových v Opavě, Dolní náměstí č. p. 333, průčelí, 1855, Státní okresní archiv Opava, fond Archiv města Opava, inv. č. 1377, kart. 176, reprofoto Pavel Šopák

S ohledem na provinční poměry nelze situaci postihnout jen touto paušální charakteristikou sledu stylových modů. Je naprosto pochopitelné, že stavitele formátu Vincence Michalky není ani možné vřadit mezi kanonická díla středoevropského historismu poloviny 19. století,²⁶ jakkoliv stylové módy důvěrně poznal. Byl přece realizátorem opavské vyšší reálky – díla ceněného a známého Ludwiga von Förster – který reprezentoval ve Slezsku a na Moravě arkádový styl. Ač je to samozřejmé, není to vůbec podstatné. Důležitější je to, že polovina 19. století již rozeznávala dvě strategie, jež odhaluje kupříkladu Jöndlovo Poučení o stavitelství pozemním, které můžeme

přijmout za vzor reflexe (a sebereflexe) stavitelské praxe sledované doby. „Člověk staví vždycky a nejčastěji z potřeby hlavně, aby měl pro sebe, pro svůj nábytek, dobytek, jakož i pro rozličné jiné věci bezpečného přístřeší a ochrany proti nepřízni povětrnosti.“ Tuto polohu naplňuje stavitelství, reprezentované v našem případě Michalkou, které ovšem není architekturou v pravém smyslu slova. „Umělecké dílo stavitelské (...) vyznamenává se předce zvláštní úpravou, která hned na první pohled něco vyššího prozrazuje; každá částka má tu svůj účel a ten jest zase tou nejvhodnější formou naznačen.“²⁷ Jinak řečeno, stavitelská praxe osobností typu Vincence Michalky reprezentuje bazální úroveň stavitelské praxe, nikoliv architekturu ve sledu vzpomenuých stylových modů, ale i tato stavitelská praxe morfologii architektury recipovala, neboť ani ona nemohla být *neslohová*. A navíc, má smysl psát i o této běžné stavitelské praxi pro její specifické kvality, oceňované dnes více než v době svého vzniku. Vždyť právě *kasárenská* architektura povětšinou „anonymní“ stavitelské praxe 19. století byla odsuzována a na své objevení tedy teprve čeká!

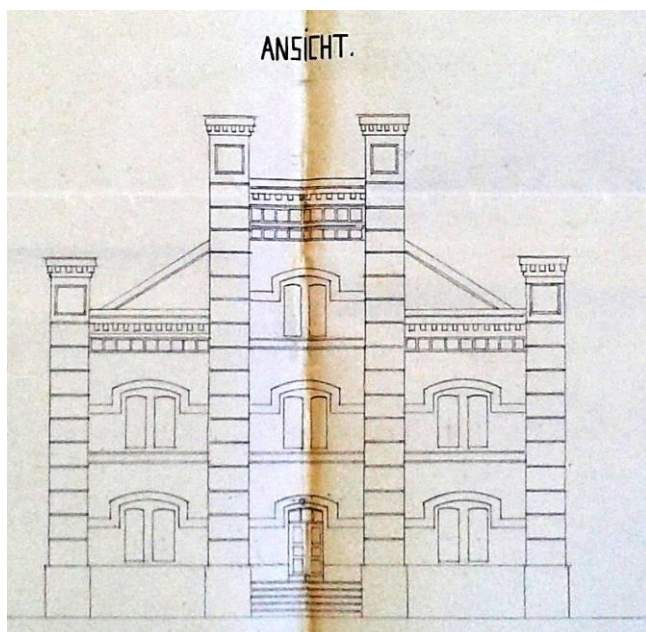
Starší literatura postihla, jak Michalka dovedně řešil různé utilitární adaptace v obytných domech v centru města i na předměstích,²⁸ jak se dokázal vyrovnat s úkoly, jakými byly prádelna, hrnčířská dílna nebo skleník (projekt z května 1845 ukazuje Michalkovo řešení skleníku u domu jeho příbuzného – patrně švagra – Josefa Seiberta na Jaktaršském předměstí).

²⁶ Jak je prezentují různé umělecko-historické syntézy a výstavní katalogy, například z poslední doby Pavel ZATLOUKAL, *Architektura 19. století*, Praha, Správa Pražského hradu 2001. Širší stavitelskou produkci jednoho místa dokumentuje zejména Pavel ZATLOUKAL, *Brněnská architektura 1815–1915. Průvodce*, Brno, Obecní dům 2000.

²⁷ Josef NIKAS – František ŠANDA, J. P. Jöndlovo poučení o stavitelství pozemním, Praha, I. L. Kober 1865, 2. vydání, s. 368.

²⁸ Souhrnně k obytné výstavbě P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 63 a 72, 152–153 a 159–160.

tí č. 22²⁹). Tu a tam dokázal přinést spolehlivé, laciné a přitom účelné řešení při technických úkolech, jakými byly změna dispozice budovy, vložení schodišťového tělesa, úprava topenišť nebo navýšení budovy na (atikové) patro. Padesátá léta – to je období, kdy jsou opavské domy opatřovány klozety. Nejzajímavější případ dokumentuje dům č. 154 Josefa Bierleitgeba, u něhož v nádvorní straně podle Michalkova projektu vyrostla samostatná přístavba s klozety ve třech podlažích, spojených pavláčkou s obytnou budovou.³⁰ Nepočetné fasády, které Michalka nakreslil a jež prozrazují inklinaci ke klasicismu předbřeznové doby, členil jednoduchou tektonickou soustavou říms, případně v parteru je zatížil rustikou. Takové jsou fasády domů Johanna Jauernika na Jaktařském předměstí č. 87 (1855)³¹ nebo A.a M. Maierových č. 40 (1855).³² Oproti nim vyznačuje dům Wilhelma a Anny Muttwillových č. 333 (1855) nápadný progres: fasáda dvoupodlažní budovy je složitější, okna v patře jsou opatřena návějovou římsou, v druhém patře je spájí průběžná parapetní římsa, atiku vyplňují kazety střídané větracími otvory; tento motiv je užit i v páse nad kordónovou římsou.³³ Fasádou Muttwillova domu se Michalka přihlásil k podobě postklasicistní architektury, avizující uplatnění neorenesanční morfologie na fasádách městských obytných budov.

2. Vincenc Michalka,
Obytný dům v areálu
cukrovaru ve Skrochovi-
cích, průčelí, 1857, pero
na papíře, Státní okresní
archiv Opava, fond
Okresní úřad Opava, inv.
č. 753, kart. 58, reprofoto
Pavel Šopák

Vrchol projekční činnosti Vincence Michalky tvoří cukrovar ve Skrochovicích, jehož plány vznikly na počátku roku 1857.³⁴ Zdá se, že stavby cukrovarů a jiných továrních objektů představují v Rakouském Slezsku nejvyšší etáž projekčního úkolu, jak dosvědčuje Pohlův

²⁹ P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 63. – SOkA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1351, kart. 173.

³⁰ SOkA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1383, sign. LVIII/150, kart. 177, plán z 13. května 1856.

³¹ SOkA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1377, sign. LVIII/142, kart. 176, plán schválen 8. října 1855.

³² TAMTÉŽ, plán s datem 29. srpna 1855.

³³ SOkA Opava, Archiv města Opava, inv. č. 1377, sign. LVIII/142, kart. 176, plán s datem 8. června 1855.

³⁴ SOkA Opava, Okresní úřad Opava, inv. č. 753, kart. 58, pět plánových listů se situací, půdorysem podlaží, podélnými a příčnými řezy a fasádami, opatřených datem 3. února 1857 a schválením 20. března téhož roku.

cukrovar na Krnovské ulici od Franze Kmentta, známý z dobového vyobrazení. Také ten je symbolem jistoty práce stavitele, stojícího tváří v tvář modernímu úkolu, jakkoliv tradiční principy symetrie, rytmu a správných proporcí celku i částí jsou spolehlivým vodítkem k dosažení výsledku i zde. Koncepce Michalkovy stavby analogická: Kmentt chápal budovu opavského cukrovaru jako symetrickou kompozici hmot, kdy ze středního převýšeného traktu se odvíjejí dvě nižší postranní křídla; princip symetrie ovládá i Michalkovo řešení, jehož základ tvoří dvě křídla na půdorysu ve tvaru písmene T, z nichž k delšímu z křídel se připojuje krátké kolmé křídlo, dále ještě rozšířené v kolmém směru o další přístavbu. Rozkreslení fasád – mimochodem alespoň v základním členění dodnes dochovaných – připomíná městskou architekturu své doby, resp. sled několika obytných domů, jdoucích v řadě vedle sebe a lišících se výškou a použitím tektonických prvků, lizén a říms. Tak ostatně vypadá soudobá industriální architektura i v jiných místech Rakouského Slezska, resp. celé střední Evropy.³⁵ Stavebníkem skrochovického cukrovaru byl obchodník Eduard Zentzky (1818 Ratibor – ?), který si na počátku Olomoucké ulice v Opavě nechal postavit dům, jehož výstavnou architekturu dokumentují plány z roku 1856. Pro daný úkol byl příhodný Anton Wielsch s bohatými zkušenostmi z oblasti měšťanské architektury.³⁶ Zdá se, že Vincenc Michalka se pro Zentzkyho coby autor projektu skrochovického cukrovaru zdál vhodnější právě pro technicko-organizační stránku, nikoliv pro estetickou složku stavby. Tu ideálně splňovala puristicky jasná architektura bez příkras a složitostí. Jí se jako by stavitelé vraceli do počátků klasicistní architektury, tj. k projekční praxi josefínských vojenských inženýrů, resp. k pozdnímu baroku, které tu a tam muselo řešit obdobně rozměrné stavební celky.³⁷ A jako by tato bazální úroveň v moderní době, stojící před novými výzvami pro projektanta, vyžadovala prostředky nezátížené významy a tradicí; aby byla pomyslným návratem na počátek moderní stavitelské tradice, tj. do doby před přibližně osmdesáti lety.

Tento způsob uvažování o stavebním díle ovšem nebyl jedinou možností, jak jeho hmotnou obálku traktovat. Excelentní příklady z tvorby známého pruského architekta Ludwiga Persia (1803–1845) ukazují, že strojní zařízení nebo technické stavba (vápenka) může nabýt podoby historické, konkrétně hradní nebo zámecké architektury, zvláště když Persiovy kreace byly s odstupem času publikovány v *Architektonisches Skizzenbuch*, mimochodem v době, kdy Michalka navrhoval skrochovický cukrovar. Tuto formu, oproti předešlé ještě klasicistní architektuře stylově určitější a modernější, současně ojedinělou, která využívá stylového modu medieválního východiska, můžeme sledovat dokonce v bezprostřední blízkosti Skrochovic, byť na pruské straně nedaleké státní hranice. V roce 1863 byl zámek v Branicích, ležících necelé čtyři kilometry vzdušnou čarou od Skrochovic, přestavěn na pivovar a při té příležitosti jeho neutrální, klasicistní průčelí s vertikálním rytmem lizén oživily válcové nárožní bašty s krenelací.³⁸ A ještě jeden příklad z regionu stojí za ocitování, byť by šlo o poněkud jinou polohu medievální inspirace: pivovar v Městě Albrechticích

³⁵ Např. Mänhardtova továrna z let 1869–1878 v Bilsku, jejíž mladší vedutu publikovala Ewa Chojacka, viz Ewa CHOJECKA a kolektiv, *Sztuka Górnośląska od średniowiecza do końca XX wieku*, Katowice 2004, s. 276.

³⁶ P. ŠOPÁK, *Klasicistní architektura*, s. 149–150.

³⁷ Srv. čtyřpodlažní špýchar s patnáctiokým průčelím, projektovaný roku 1774 Carlem Maxmilianem Kunklerem, jehož plán byl před druhou světovou válkou v plánové sbírce zámku v Miroslavicích v pruském Slezsku, u publikován Kurtem Degenem, viz Kurt DEGEN, *Bauzeichnungen des 18. und 19. Jahrhunderts aus zwei schlesischer Schlössern*, in: Kunst und Denkmalpflege in Schlesien 2. Niederschlesien, Breslau, Flemmings Verlag 1939, s. 34–35.

³⁸ Dnes zaniklé dílo dokumentuje publikace projektu v *Zeitschrift für Bauwesen* roku 1872, k tomu viz Janusz DOBESZ, *Browar w Branicach – śląski przykład historyzującej architektury przemysłowej II połowy XIX wieku*, in: *Z dziejów sztuki Górnośląska i Zagłębia dąbrowskiego*, Katowice, Uniwersytet Śląski 1982, s. 141 až 145. Nárožní válcové bašty byly zjevně připomínkou tvárnosti zdejšího renesančního zámku.

s dodnes dochovanou působivou věží bývalého hvozdu, jenž – možná překvapivě – navazuje na estetický koncept *stylu Miramare*.³⁹

Tato poloha se po roce 1850 stala v rakouské stavitelské praxi zejména u industriálních staveb, které se tak viditelně těšily vysoké společenské prestiži, běžnou a šířila se na vzdálenou slezskou periferii. Případ jejího naplnění, navíc v poloze již vskutku zdomácněné, standardizované, ukazuje Michalkův projekt obytného domu skrochovického cukrovaru,⁴⁰ vypracovaný na počátku roku 1857 ve viditelně odlišné podobě oproti stále ještě klasicistnímu cukrovaru. Na obdélné dispozici, členěné na tři podélné trakty se středním koridorem, projektant navrhoval vztyčit hranol, čítající dvě podlaží, jehož průčelí na kratší straně rozdělil na tři plochy nízkými pylony s armováním. Plochy následně rytmicky prolomily okenní otvory. Motiv přípor ukončených nízkými pylony, jež jsou předloženy fasádě, známe z arkádového stylu i ze soudobé novogotiky v redakci *stylu Miramare*, byť by detailizování štitové stěny, jak je provádí Vincenc Michalka, ukazovalo na stavitelovu inklinaci k neorenezanci, protože tektonické schéma doplnil dekorativními, dodnes dochovanými pásy z keramických prefabrikátů. Původ tohoto řešení fasády, jež se ve své době stane standardním a s nímž se dodnes setkáváme na různých místech, lze odvodit z mnichovské aberlínské akademické praxe, do níž se dostal recepti severoitalských městských kostelů, například z pozdně gotického průčelí katedrály v lombardském městě Como.⁴¹ Určující je jasné vydělení tří ploch, shora ukončených korunní římsou, sledující šiký směr sedlové střechy – tj. absence vyděleného trojúhelníkového štítu – a současně převýšení přísazených pilířů či přípor nad korunní římsy. Důležité je také odlišení povrchu plochy zdi a povrchu přípory či pilastru. Další motiv fasády – lemování segmentem ukončených okenních otvorů návěšovou římsou se svislými úseky po stranách – přišlo do střední Evropy z Anglie. A tady je třeba připomenout všechny fáze, ležící mezi italskými a anglickými předobrazy a slezskou periferií: je to studijní kresba akademických architektů, rozvíjená při cestách do Itálie a Anglie, následná architektonická diskuse a souběžná pedagogická činnost, dále publicistická aktivita na stránkách odborných periodik a projekční praxe, přetavující inspirační východisko do formální součásti moderního stavebního organismu. Tento stylový modus, resp. samotný motiv takto traktované štitové stěny, jenž spojuje mediteránní a medievální inspiraci, vskutku zdomácněl i ve Slezsku a na Ostravsku. Nalezneme jej v Ostravě, Opavě nebo v Krnově a na řadě dalších míst.⁴² Z hlediska projekční činnosti Vincence Michalky však tvoří naprostý závěr kariéry, protože podobně jako u „protoneorenezance“ Muttwilllova domu mu předčasná smrt znemožnila tuto stylovou linii dále sledovat a projekční činností ji také naplnit.⁴³

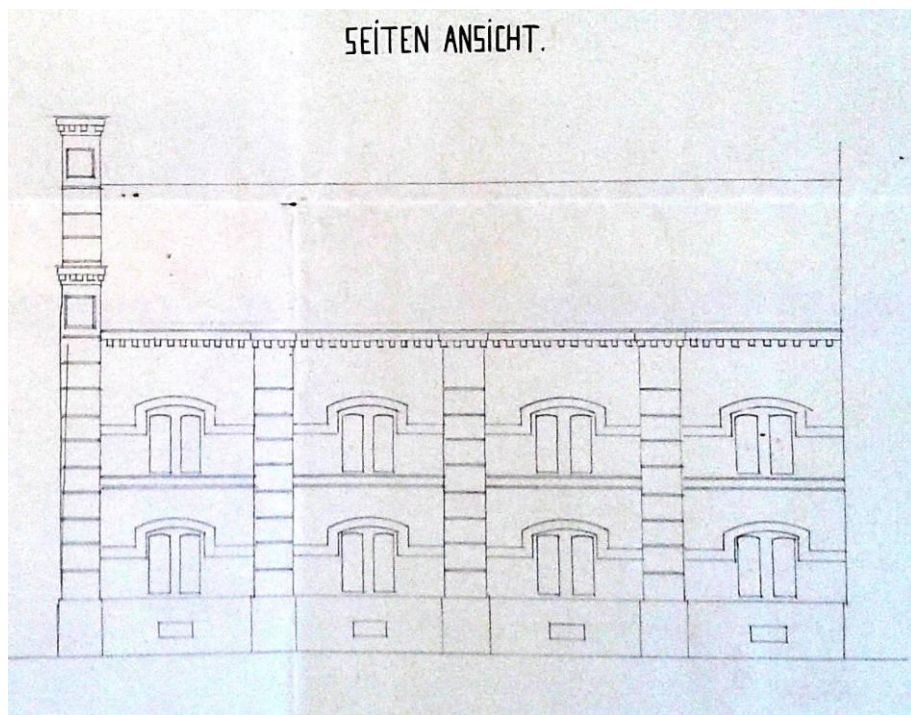
³⁹ Stavba nejasného stáří, patrně zbudována kolem roku 1860, nejpozději pak 1870; výroba skončila v roce 1932. Stávající literatura (KOLEKTIV, *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* 2, H–O, Praha, Libri 2002, s. 425–426) se v dataci mylí; zjevně nejde o morfologii z doby kolem roku 1900.

⁴⁰ Skrochovice, Mostní č. 1. – Dodnes existující objekt vyrostl na jiném místě, v sousedství samotné obce.

⁴¹ Kresbu průčelí pořídil kolem roku 1860 architekt Reinhold Persius (1835–1912); dnes je uložena v Architekturmuseum v Berlíně.

⁴² Uplatnění tohoto architektonického motivu v širším regionu připomene průčelí zinkovny opavské firmy Tlach a Keil v Ostravě-Prívově, které bylo členěno do tří ploch s nízkými pylony v nárožích a ve středu kompozice; zinkovna byla postavena v polovině padesátých let 19. století na místě Horního mlýna, který firma Tlach & Keil koupila v roce 1853, zanikla na konci 19. století a město na jejím místě v letech 1903–1907 zřídilo veřejný park (dnes Sad Boženy Němcové). Dále jej nacházíme na průčelí dodnes dochovaného objektu plynárny v Krnově, Revoluční č. 51 (1865; J. VYBÍRAL, *Průmyslová architektura*, s. 274 uvádí rok 1864). Rovněž v Opavě jej nalezneme, a to na – vzhledem k místním poměrům rozlehlém – objektu někdejší přádelny lnu na Těšínské ulici č. 37.

⁴³ Příspěvek vznikl v rámci řešení operačního programu Historizace střední Evropy (CZ1.07/2.3.00/20.0031).

3. Vincenc Michalka, Obytný dům v areálu cukrovaru ve Skrochovicích, boční fasáda, 1857, pero na papíře, Státní okresní archiv Opava, fond Okresní úřad Opava, inv. č. 753, kart. 58, reprofoto Pavel Šopák

Summary

Vincenc Michalka and building culture in the mid-19th century

This article deals with the builder Vincenc Michalka (1815–1858), who represents the building culture of Opava and Austrian Silesia in the time around the mid-19th century. Michalka is introduced primarily as a designer of surface buildings and author of various projects, partly of technical nature, and that in the sense of project work type (solved topics, range) that he fulfils together with his generation. He worked for the Opava municipality, the church and community (work on Franz Joseph barracks), he built houses and agricultural buildings, he implemented technical alterations (river regulation, streets paving). His most significant work is the sugar refinery in Skrochovice built for the Opava businessman Eduard Zentzytský. Here he used two contrasting style approaches: the main sugar refinery building follows the neoclassical tradition, the residence facades contain elements of romantic historicism, which we usually meet on industrial buildings. The premature death of Vincenc Michalka prevented him from further developing of these current trends in central-European architecture.

Libor Martinek

ČESKO-NĚMECKÝ ANTROPOLOG A ETNOGRAF PAVEL JÁCHYM ŠEBESTA

Abstract

Pavel Jáchym Šebesta (1887–1967) was sent to Mozambique as a missionary after his theological studies and ordaining (1911), where he worked as a researcher of pygmy and negrito cultures. After WWI he settled down in a missionary monastery school in Mödling near Vienna, where he worked as the editor of Anthropos journal and at the same time studied ethnography and Egyptology. During researches he was not only interested in the status of the Pygmy culture, but also in the culture of the neighboring tribes. Šebesta paid particular attention to mutual cultural impulses and influences. Besides Czech, German, and other European languages he also spoke several African languages and some languages of Malaccan and Malay tribes as well. The author of the article also pursues the present-day reflection of Šebesta's researcher legacy.

Keywords: *Pavel Jáchym Šebesta, ethnography, Pygmy, missionary activities, anthropology*

Profesor Pavel Jáchym Šebesta (* 20. 3. 1887 Petrovice u Ratiboře, v tehdejším Prusku, dnes Polsko, † 17. 9. 1967 Mödling u Vídně, Rakousko) patřil k nejvýznamnějším badatelům v dějinách české antropologie. Jeho dlouholeté a neobyčejně bohaté výzkumy mezi středoafričskými Pygmeji a negrity jihovýchodní Asie jsou dodnes zařazovány mezi nejrozsáhlejší a nejúplnější bádání v této oblasti. Svým širokým záběrem zahrnujícím jak problematiku fyzické antropologie a etnografie, tak i sféru lingvistiky a náboženství poskytl základ nezbytný pro všechny další výzkumy. Přes uvedené skutečnosti zůstal pro širokou českou veřejnost neprávem opomíjenou osobností.

Šebestova touha po poznání neznala překážek. Prošel možná tisíce kilometrů v rozmoklé půdě sotva znatelných stezek, odvázně se plavil divokými peřejemi řek. Nejčastěji však putoval sám s vakem na zádech doprovázen jen několika domorodci. Silný a odolný, zvyklý nejtěžším námahám, úspěšně pronikal do míst, kam před ním nevstoupil žádný bílý cestovatel. Dovedl se sžít s domorodci, získat si jejich důvěru a náklonnost. Rozdával dary, soudil pře a na oplátku fotografoval, měřil jejich tělesnou stavbu, sepisoval gramatiku nářečí. Pomáhal radou i skutkem, často je chránil před bezprávím. Získal jejich přátelství a důvěru natolik, že trpělivě snášeli jeho výzkumy a seznámili ho se svými zvyky, obřady, starými bájemi a písněmi.

Pavel Šebesta se narodil a prožil dětství ve Velkých Petrovích (Gr. Peterwitz) na Hlučínsku (nyní tuto obec najdeme za hranicí s Polskem jako Pietrowice Wielkie v okrese Ratibor). V době Šebestova narození a mládí toto území spadalo pod pruské Horní Slezsko, což bylo národnostně a jazykově pestré území. Doma malého Pavla vychovávali ve východoopavském dialektu češtiny, dalším jazykem, s nímž se setkával, byla polština, ve třinácti letech pak nastoupil na německé gymnázium Misijního domu sv. Kříže (Heiligkreuz) v Nise, vedeném kněžími verbisty (Societas Verbi Divini). Tato kongregace byla založena v roce 1876 ve Steylu v Holandsku Arnoldem Janssenem, velmi rychle se rozšířila v německém jazykovém prostoru, kde dostala název „Steyler Mission“. Charakteristické navíc je, že z obce, v níž se P. Šebesta narodil, pocházela řada kněží verbistů, kteří přijali kaplanské svěcení na začátku 20. století.¹

¹ Paweł J. NEWERLA, *Prof. Dr. Joachim Schebesta (1887–1967), Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy*

„Možná právě jazykově smíšené prostředí vyvolalo v nadaném středoškolákovi hlubší zájem o studium otázek spojených s jazykem a kulturou, nejdříve z oblasti mu nejbližší, ze Slezska, posléze však z kulturních areálů mnohem vzdálenějších.“² Šebesta již jako student sbíral společně se svým bratrem lidovou slovesnost rodného kraje a snažil se ji uveřejňovat v jediném českém listu před první světovou válkou v bývalém Hlučínsku Katolických novinách. Tento „výzkum v terénu“ jistě formoval Šebestovo přání stát se v budoucnu terénním vědcem-etnografem, zároveň ale nepřímo poukázal na jeho rozhodnutí zvolit si kněžské povolání. Potom, jakožto člen Společnosti Slova Božího, na podzim roku 1905 nastoupil na teologickou fakultu St. Gabriel u Mödlingu poblíž Vídně a po šesti letech intenzivního studia filosofie a teologie byl vysvěcen na kněze.³ Kněžské svěcení P. Šebesta obdržel v Mödlingu 29. března 1911.⁴ V té době založil i český misionářský časopis Hlas, jenž se rozšířil zvláště na Slovensku. V misijním semináři Svatého Gabriela v Mödlingu u Vídně pokračoval ve studiu národopisu pod vedením Wilhelma Schmidta, SVD (1868–1954), jenž byl významným etnologem, lingvistou a znalcem vědy o náboženství, hlavním představitelem takzvané vídeňské etnografické školy kulturních okruhů.

Vědci zdůrazňují,⁵ že Šebestovy vědecko-misionářské výpravy byly výborně zorganizovány. V roce 1912 byl Pavel Šebesta vyslán na misijní pobyt do portugalské jihovýchodní Afriky, kde se angažoval na různých misiích v povodí řeky Zambezi, na čas se dokonce stal představeným misie v Chipangu. Kromě misijní činnosti zde studoval jazyk, tradice a zvyky domorodých kmenů a získal tak další etnografickou průpravu. Po vypuknutí první světové války byl jako rakouský občan internován nejdříve v Mosambiku a v roce 1917 byl společně s dalšími rakouskými a německými misionáři převezen do Portugalska. Zde po ukončení války zůstal dobrovolně až do roku 1920. Většinu času trávil v místních archivech a knihovnách, kde studoval prameny k dějinám misijní činnosti v jihovýchodní Africe. K tomuto tématu se vrátil na samém konci svého života publikováním studie *Portugals Konquistamission in Südost-Afrika* (St. Augustin/Siegburg 1966). Roky 1921–1965 však věnoval výhradně „trpaslíkům“. Po návratu z internace se Šebesta usadil ve svém domovském klášteře Sv. Gabriela, zároveň se stal redaktorem respektovaného časopisu *Anthropos*, který založil W. Schmidt a na vídeňské univerzitě si zapsal přednášky archeologie, antropologie a egyptologie. Na základě práce *Das Opfer in Afrika. Eine kulturhistorische Abhandlung über Vertretung und Wesen afrikanischer Opfer* (Wien 1927) získal v roce 1926 doktorát vídeňské univerzity v oblasti filozofie a následně se habilitoval. V roce 1926 byl jmenován docentem etnologie, lingvistiky a nauky o náboženské víře v misijním semináři St. Gabriel a v roce 1945 byl jmenován profesorem etnologie a lingvistiky této katedry. Dodejme ještě, že v roce 1947 byl Šebesta jmenován profesorem *Hochschule für Welthandel* ve Vídni. Také se stal docentem etnografie na univerzitě v Bonnu.

V té době byl již detailněji, třebaže doposud stále ještě mnohem více teoreticky, obeznámen s metodologií svého oboru a ovládal řadu jazyků (kromě mateřštiny mj. portugalštinu,

30/1, 2004, s. 16–18 (přel. Libor Martinek).

² Miroslav ČERNÝ, *Pátá rovnoběžka: Přírodní národy Asie, Afriky a Ameriky*, Praha 2011, s. 108.

³ TAMTÉŽ.

⁴ O. Ludwig DZIECH, *W setną rocznicę urodzin księdza profesora dr. Pawła Šebesty*, strojopis uložen v kronice fary św. Wita, Modesta i Krescencji ve Velkých Petrovích (P. J. NEWERLA, Prof. Dr. Joachim Schebesta, cit. z rkp.).

⁵ Rudolf RAHMANN, *Vier Pioniere der Völkerkunde*, in: *Anthropos*, 52/1957, Wien-Mödling, s. 275; Colin Macmillan TURNBULL, *Father Schebesta's Work among the Bambuti-Pygmyes*, in: *Festschrift Paul Šebesta zum 75. Geburtstag*, Wien-Mödling 1963, s. 4; Antoni VORBICHLER, *Badania Pawła Šebesty wśród śródokooafrykańskich Pigmejów Bambuti*, in: *Działalność Instytutu Anthropos w dziedziny lingwistyki, etnologii i religioznawstwa*, Pieniężno 1980, s. 105; Stefan ŁYSIK, *Paweł Schebesta – Pionierski badacz Pigmejów (1887–1967)*, in: *Lud*, 53/1969, s. 256–261 (cit. z rkp. P. J. NEWERLA, Prof. Dr. Joachim Schebesta.)

španělštinu, francouzštinu, italštinu a také několik domorodých dialektů Afriky i Asie). Není tedy překvapením, že když W. Schmidt hledal někoho kompetentního pro výzkum negritských etnik obývajících Malajský poloostrov, obrátil se právě na P. Šebestu. V roce 1918 se P. J. Šebesta stal občanem nově vzniklého Československa.⁶

První asijskou expedici Šebesta podnikl v letech 1924–1925. Avšak před tím vycestoval v roce 1923 do Londýna s cílem vyrovnat se s jazykovými otázkami negritů. V Londýně se setkal s vědci Walterem Skeatem a Charlesem Blagdenem, kteří byli autory základního díla o obyvatelstvu Malajsie *Pagan Races of the Malay Peninsula* (London 1906). Ch. O. Blagden uvedl Šebestu do tajemství struktury malajštiny a W. W. Skeat s podmínkami a obtížemi v tropických malajských džunglích. Již po příjezdu na Malajské souostroví v roce 1924 se ještě několik týdnů učil malajštinu a místní dialekty. Na Malajském poloostrově a přilehlých ostrovech studoval negritské skupiny Semangů, Senojů a Jakudů. Další cesta vedla v letech 1929–1930 mezi středoafriické Pygmeje. V pralesích při řece Ituri v tehdejší Belgickém Kongu žil mezi trpasličími kmeny a k opravdově ucelenému pohledu na tyto přírodní národy výrazně přispěla následná expedice v letech 1934–1935. Stal se ve své době nejlepším světovým odborníkem v antropologii i národopisu nejmenších lidí světa. Jeho výzkumy přinesly překvapující poznatky ze života Pygmejů. Antropologicky měřil na 600 Pygmejů i Pygmoidů. Sebral lingvistické prvky 15 řečí a dialektů Pygmejů i černochoů, mezi nimiž vždy trpaslíci žijí, zvl. původní řeči pygmejské Efe, na mnoha fonografických válečcích zachytil řeči a písně Pygmejů, natočil 3000 metrů filmů, pořídil přes 900 fotografií a sebral na 2000 etnografických předmětů Pygmejů i černochoů.

Třetí cesta, opět do Belgického Konga, trvala od března 1934 do dubna 1935. Šebestu doprovázel antropolog dr. M. Gusinde z Vídně a belgický lékař dr. J. Jadin. Výprava se věnovala hlavně výzkumu pravých Pygmejů na horním toku Ituri. Šebesta doplňoval svá zkoumání z druhé výpravy, hlavně u kmene Bambuti v jižní části itururských pralesů, jež odhadl na 40 tisíc osob (při 2. výpravě jen 20 tisíc). Bambuti se živí hlavně sběrem rostlin, plodů, méně masem ulovené zvěře (též slonů). Svou řeč ztratili a přijali řeči svých pánů, černochoů. Druhou skupinu pravých iturských Pygmejů tvoří kmeny Aka v severozápadní části pralesa, podléhající negrům, třetí skupinou jsou kmeny Efe na severovýchodě, kteří si zachovali svou původní řeč pygmejů, kterou zde přijali i jejich páni, černoši. Všichni tito praví Pygmejové nejsou příbuzní s černochoy a tvoří samostatnou lidskou skupinu, vzrůstem a váhou nejmenší rasu světa (výška mužů průměrně 144 cm, žen 133). Počet všech Pygmejů i jejich míšenců ve střední Africe odhadoval Šebesta na 100 tisíc.

Šebesta a jeho spolupracovníci vyvrátili rasistické výmysly o méněcennosti trpasličích plemen vycházející ze staré teorie o vlivu degenerace. Prokázal, že jejich drobná postava je výsledkem vlivu prostředí, v němž žijí, který ovlivnil dědičné vlastnosti.

Kongo nezůstalo jediným cílem jeho bádání a cest. Během své druhé návštěvy u Semangů (1938–1939) podnikl pionýrskou a vědecky cennou výpravu za negrity na Andamanské ostrovy v Indickém oceáně a na Filipíny za kmeny Aětů. Do Afriky (Konga) se vrací v letech 1949–1950 a 1954–1955. Obě tyto cesty byly zaměřeny hlavně na výzkum v oblasti jazykové, kulturní a sociální problematiky Pygmejů. Poznatky svých výzkumů zpracoval do obsáhlého deskriptivního a srovnávacího díla o antropologii a etnografii lidských skupin malého vzrůstu v Africe a v Asii a monografické studie o životě, materiální a duchovní kultuře Pygmejů v Africe.

V roce 1964, když měl prof. P. Šebesta šedesát sedm let, vypravil se na čtvrtou výpravu k Pygmejům zvaných Bambuti v povodí Ituri. Spolu s ním odcestovali prof. dr. Herman

⁶ M. ČERNÝ, *Pátá rovnoběžka*, s. 108–109.

Burssens a dr. Anton Vorblicher. Hlavním cílem výpravy byl výzkum dalších jazykových znaků pygmejů.

Následující věty píše Pavel Šebesta v knize *Mezi nejmenšími lidmi světa*, která popisuje jeho badatelské cesty mezi negritské pralesní kmeny v Malajsii a Pygmeji Bambuti v africkém Kongu. „Komu po léta přivítivě svítilo tropické slunce, komu se zjevilo kouzlo oněch dálav s jejich obyvateli, toho po celý život stravuje touha po pralese, který jej volá. Časem se mu zdá, jako by slyšel víření bubnů a taneční popěvky divochů, úderý paliček, jimiž ženy stloukají banány, zurčení potůčků, u něhož si chladil zpoceně čelo, nebo velkolepé bouření vodopádů. Tak se také vždycky vedlo mně po každém návratu z tropů, necht' jsem zažil sebevětší svízele a trpěl nedostatkem a opuštěností. Touha byla silnější než rozum.“⁷

O Šebestově oblíbenosti u domorodých kmenů svědčí skutečnost, jeho příchodu do táborů pygmejských kočovníků předcházela zpráva, která se nesla pralesem, že přichází „Baba wa Bambuti – Otec Pygmejů“. Poslední Šebestovo dílo nazvané podle starého africké království „Monomotapa“ zůstalo nedokončeno.

V určité době se začaly objevovat rozdíly v názorech prof. Šebesty a jeho učitele prof. W. Schmidta. Šebesta vyjadřoval své mínění ne vždy ve shodě s vytýčenými zásadami vídeňské etnologické školy, kterou Schmidt ovládl. Výrazné rozpory vystoupily na povrch po uveřejnění práce H. Trillese „Les Pygmées de la forêt équatoriale“ (Paris – Münster 1932), která vznikla na základě Schmidtova popudu. Schmidt považoval Trillesovu práci za vynikající a mnohokrát z ní ve svých dílech citoval. Šebesta zase kategoricky zavrhoval Trillesovy názory, přičemž tvrdil, že nemají vědecký základ a práci považoval za vědecky bezcennou. Dotkl se také Schmidtovy tzv. degenerativní hypotézy o původu náboženství. Podle této teorie stojí na počátku všech dějin náboženství víra v jednoho nejvyššího boha (prvotní monoteismus, „urmonoteismus“). Postupem času se lidstvo od tohoto boha odklání, aby se k němu vrátilo prostřednictvím křesťanského monoteismu.⁸ Spor mezi žákem a mistrem trval až do Schmidtovy smrti.⁹ Ten se mezitím stal profesorem univerzity ve švýcarském Freiburgu, kde v roce 1954 zemřel.¹⁰ Šebesta přes nesoulad v názorech napsal o svém učiteli článek do významného antropologického časopisu *Man*.¹¹

Profesor páter Pavel Šebesta ze všech svých cest získal mnoho nového antropologického, etnografického i lingvistického materiálu, který vědecky zpracoval buď sám, nebo se svými spolupracovníky, popřípadě jej předal jiným odborníkům u nás i v cizině. V českých zemích byl to zvláště univerzitní profesor dr. J. Matiegka a prof. J. Malý. O svých cestách proslavil Šebesta množství přednášek, většinou v cizině, ale i česky v Praze (v Československé společnosti zeměpisné) i v jiných městech. Vydal velkou řadu vědeckých prací i populárních cestopisů česky, německy, francouzsky, anglicky i v jiných jazycích. Sympatické je, že kromě vědeckých a popularizačních prací myslel také na dětské čtenáře, jimž věnoval několik knih, ve kterých pochopitelně vycházel především ze svých cestovatelských zážitků. Pavel Jáchym Šebesta zemřel roku 1967 ve Sv. Gabrielu v Mödlingu u Vídně, kde žil a pracoval většinu života.

⁷ Pavel ŠEBESTA – Sína LVOVÁ, *Mezi nejmenšími lidmi světa*, Praha 1959, s. 283.

⁸ Kritika Schmidtova pojetí původu náboženství směřuje obecně dvěma směry: Schmidt se ve svých pracích sice opírá o rozsáhlý materiál, ale ten se týká jenom některých, zejména pasteveckých etnik, jejichž pojetí se velmi blíží křesťanskému bohu. V žádném případě nelze doložit prastarou, jednotnou kulturu, ze které Schmidtova teorie vychází. Dnes se Schmidtova teorie pokládá za překonanou.

⁹ Paul SCHEBESTA, *Das Problem des Urmonotheismus. Kritik einer kritik*, in: *Anthropos*, 49/1954, s. 689–697.

¹⁰ P. NEWERLA, *Prof. Dr. Joachim Schebesta*, s. 18 (autor se v rkp. odkazuje na: Kurt PISKATY, *Ist das Pygmäenwerk von Henri Trilles eine zuverlässige Quelle?*, in: *Anthropos*, 52/1957, Wien-Mödling, s. 33–48).

¹¹ Paul SCHEBESTA, *Wilhelm Schmidt, 1868–1954. Obituary*, in: *Man*, 45/1954, s. 89–90.

Sbírký z Šebestových výprav jsou uloženy v několika evropských muzeích a vědeckých ústavech. Zajímavou expozici je možno navštívit i v Hrdličkově muzeu člověka Univerzity Karlovy v Praze. Expozice obsahuje kosterní materiál, fotografie, ukázky iniciačního chování a unikátní sádrové odlitky, jež v letech 1936–1937 zpracoval akademický sochař Miloš Beutler podle negativů sádrových odlitků Pygmejů. Na vlastní oči zde můžeme srovnat na vystavených fotografiích a odlitcích hlav rukou a nohou velikostní poměry těla Pygmejů a Evropanů. Je pozoruhodné, jakých výrazných úspěchů v oboru antropologie dosáhli čeští badatelé. Vedle Aleše Hrdličky patří právě Pavel Šebesta nesmazatelně mezi významné světové postavy tohoto vědeckého odvětví.

O významu Šebesty jako vědce svědčí jeho členství ve vědeckých organizacích a sdruženích. Byl samozřejmě členem Ústavu Anthropos, ale také vídeňské Akademie der Wissenschaften, Royal Anthropological Institute v Londýně, Deutsche Anthropologische Gesellschaft v Berlíně, Commission de Linguistique Africaine v Bruselu nebo korespondentem Naturhistorisches Museum ve Vídni. Obdržel také vyznamenání: Ehrenring der Stadt Wien, Grosses Verdienstkreuz der Bundesrepublik Deutschland. Byl také členem Akademie věd v Praze a Slovenské akademie věd v Bratislavě, kromě toho byl oceněn Medailí dr. Hrdličky.

K problematice slovanských kořenů Pavla Šebesty uvádí M. Černý i P. Newerla, že si z domova odnesl znalost „moravského jazyka“. Po pravdě řečeno Šebesta o sobě nikdy nemluvil jako o Polákovi nebo Čechovi. Říkal, že je hornoslezským Moravanem. Prof. dr. Stefan Łysik, který byl studentem P. Šebesty ve Vídni, vzpomíná, že své slovanské studenty povzbuzoval: „My, Slované, musíme držet při sobě.“ Dovoľoval také, aby se zkoušky z předmětů, které vyučoval – etnologie, lingvistiky a vědy o náboženství – vykonávaly ve slovenštině nebo v polštině.¹² Vlastní prohlášení pátera Šebesty nezanechávají žádné pochyby o tom, že se považoval za Slovana. U příležitosti oslavy svých osmdesátých narozenin si neodpustil sdělit svým hostům: „Ich habe eine slawische Volkseele“ („Mám slovanskou lidovou duši“).¹³

Trpasličí kmeny chránila od pradávna neprostupnost pralesa. Díky politické nestabilitě země nebylo v posledních desetiletích o jejich osudech mnoho zpráv. V Kongu zuřila občanská válka. V této nejhorší humanitární katastrofě od 2. světové války zahynuly tři miliony lidí. V roce 2002 zahájily povstalecké síly děsivou ofenzivu do pralesa Ituri. Zprávy o kanibalismu páchaném na Pygmejích šokovaly svět. Vojáci je prý pojídali, aby si přisvojili jejich mimořádné vlastnosti pro pobyt v lese – dobrý zrak, stopařské dovednosti...

Jaká je současnost Šebestových Bambuti? Odpovědi na tuto otázku se pokusila hledat v povodí řeky Ituri například expedice blanenského Sdružení HORIZONT. Na další cestu za poznáním života geograficky izolovaných etnik vyrazila v roce 2007, na který připadla významná výročí světoznámého antropologa a cestovatele. Rovněž opavský cestovatel Miroslav Černý¹⁴ se vydal v náročné expedici téměř ke všem kmenům a národům žijícím

¹² P. NEWERLA, Prof. Dr. Joachim Schebesta, s. 18 (autor se v rkp. odkazuje na: Stefan ŁYSIK, *Paweł Schebesta – Pionierski badacz Pigmejów (1887–1967)*, in: *Lud*, 53/1969, s. 251–252).

¹³ TAMTÉŽ.

¹⁴ Doc. PhDr. Miroslav Černý, Ph.D. (*22. 5. 1977 Opava), vysokoškolský pedagog, cestovatel, překladatel a básník. Vystudoval učitelství anglického a českého jazyka na Filozofické fakultě Ostravské univerzity (2001). Absolvent doktorského studia anglické jazykovědy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (2006) a rigorózního řízení na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě (2008), habilitoval se v oboru Neslovanské jazyky a literatury (se zaměřením na britská a americká studia), je docentem na Katedře anglistiky Filozofické fakulty Ostravské univerzity (2012). Specializuje se na vývoj anglického jazyka, středověkou literaturu a mezioborové disciplíny se zaměřením na sociolingvistiku a lingvistickou antropologii. V nakladatelství Ostravské univerzity vydal odbornou monografii *Sociolinguistic and pragmatic aspects of doctor–patient communication* (2007), učebnici *Úvod do studia góštiny* (2008), skriptum *Homo*

na páté rovnoběžce – Yekwanům, Hamarům a Semangům, dále také ke kmenům Sanema, Yanomami, Pemon, Mursi, Karo, Tsamaj, Arbore, Banna, Senoi atd. Svou cestu vylíčil v poutavém etnografickém cestopise *Pátá rovnoběžka – Přírodní národy Asie, Afriky a Ameriky* (Praha 2011). Černý konkrétně zkoumal pralesní areál povodí venezuelské řeky Caura a u ní sídlící yekwanské/makiritarské indiány, polopouštní oblasti v jihozápadní Etiopii s kmenem Hamar a nakonec malajskou džungli a negritskou skupinu Semangů. Jak již říká název knihy, hlavní pasáže se odehrávají ve shodném zeměpisném pásmu, na páté rovnoběžce (severní šířky). Právě ona protíná kmenová území všech tří zvolených etnik a stává se tak jednotícím elementem, který čtenáře provází celým textem. Jedním z hlavních cílů knihy byl pokus o srovnání míry akulturace jednotlivých kmenů a nástin možného vývoje do budoucna. Miroslav Černý měl v plánu porovnání nejen současného stavu, nýbrž také změn v čase, pro tyto účely byl vybrán srovnávací materiál, který shromáždili čeští cestovatelé a etnografové minulého a předminulého století. A jelikož jde o osobnosti dnes již téměř zapomenuté (E. S. Vráz, B. Machulka, P. Šebesta), autor využil příležitosti k propagaci těchto kdysi slavných Čechů, kteří významnou měrou přispěli k poznání přírodních národů jihovýchodní Asie, rovníkové Afriky a Jižní Ameriky.

Pojednání o Slezanu P. J. Šebestovi, jenž nezapomínal ani na svůj rodný kraj, jak o tom svědčí česko-německá korespondence s kněžími z petrovické farnosti,¹⁵ bychom mohli uzavřít konstatováním Miroslava Černého: „*Na původní profesi katolického kněze se dnes ve světě mnohem více vzpomíná jako na vědce neobvyklého záběru, který se vedle své hlavní antropologické specializace s odvahou pouštěl i do výzkumů na poli jazykozpytu a religio-*onistiky.“¹⁶

Literatura předmětu

A. Práce české: Cestopisy a causerie: *Z přítmi pralesa*, I. a II., Praha 1927; *Světání nad pralesem*, I. a II., Praha 1929; *V tropických pralesích*, Praha 1935; *Dítě středoafričských Pygmejů a jeho povaha*, Praha 1935; *Děti východoasijských negritů*, Anthropologie, 18/1940; *Mezi trpaslíky a negry*, Praha 1940 (se Sinou Lvovou); *Tajnosti afrického pralesa. Život a zvyky obyvatel afrického pralesa, kouzelnictví a pověry, tajné obřady a svazy, kanibalismus a víra v duchy zemřelých, nebezpečí tropů*, Praha 1948 (se Sinou Lvovou); *O chytrém černocho a hloupém trpaslíku*, Praha 1940; *Představy semanských trpaslíků o božstvu, o hříchu a o pokání*, in: Hlídka archeologická, 14/4, 1949; *Mezi nejmenšími lidmi světa*, Praha 1959 (se Sinou Lvovou).

B. Vědecké práce se spolupracovníky: Pavel ŠEBESTA – Viktor LEBZELTER, *Anthropologie středoafričských pygmejů v Belgickém Kongu*,¹⁷ Praha 1933; Pavel ŠEBESTA – Jindřich MATIEGKA, *Dítě středoafričských pygmejů a jeho tělesná povaha*, Anthropologie, 13/1935; Pavel ŠEBESTA – Jindřich MATIEGKA, *Další příspěvek k anthropologii středoafričských pygmejů*,¹⁸ Anthropologie, 14/1936 (vyd. 1937); Pavel ŠEBESTA – Jindřich VALŠÍK, *Otisky prstů pygmejů, středoafričských černocho a jejich míšenců*, Anthropologie, 12/1938; Pavel ŠEBESTA – Jindřich MATIEGKA, *Igoroti a Mangiani*, in: Anthropologie, 19/1941; Pavel ŠEBESTA, *Pygmejové – Problém lidstva*, in: Sborník Československé společnosti zeměpisné, 63/3, s. 238–259, Praha 1958.

loquens. Vybrané kapitoly z lingvistické antropologie (2009) a monografii *Discourse of Medicine Revisited. On Conveying Empathy and Trust in English Medical Consulting* (2012). Jako básník debutoval sbírkou *Krajina v samotách slova* (2005). V opavském nakladatelství Perplex publikoval básnické sbírky *Kámen Kondora* (2007) a *Runová haiku* (2010) a také historicky první český překlad staroseverské *Ságy o Hervör a králi Heidrekovi Moudrém* (2009). Zkušenosti z cest zúročil v řadě reportáží, v travelogu *Africká pohlednice* (2009) a v etnografickém cestopisu *Pátá rovnoběžka. Přírodní národy Asie, Afriky a Ameriky* (2011).

¹⁵ Cit. z rkp. P. J. NEWERLA, Prof. Dr. Joachim Schebesta.

¹⁶ M. ČERNÝ, *Pátá rovnoběžka*, s. 107.

¹⁷ Část demografická od Šebesty, antropologická od Lebzeltera.

¹⁸ Podle Šebestova materiálu z 3. cesty.

C. Práce v cizích jazycích: Zjištěné knihy a významné vědecké články: *Eine Bantu-Grammatik aus dem 17. Jahrhundert* in: Anthropos, 16/1919–1920; *Der Urmensch und seine Religion: Entstehung d. Religion nach d. Ergebnissen d. Völkerkunde*, in: Frankfurter zeitgemäße Broschüren, 41/3, 4, Hamm i. W. 1922; *Der Afrikanische Schild*, in: Anthropos, 18–19/1923–1924; *Die Religiösen Anschauungen Süd-Afrikas*, in: Anthropos, 18–19/1923–1924; *Über das Opfer*, in: Semaine d'Ethnologie religieuse de Tibourg, 1923; *Über die Semang auf Malakka*, in: Anthropos, 1923–1924; *Zum ersten Missionsanfang am Sambesi*, in: Zeitschrift für Missionswissenschaft, 1924; *Les Négrilles de la Presqu'île Malaise*, in: Etudes, 1924; *Seelenvorstellung und Opfer der Afrikanen*, in: Jahrbuch von St. Gabriel 1925; *The Semangs of Patalung*, Man 1925; *Stammesnamen u. geograph. Verteilung der Orang-Utan auf Malaia*, Gotha 1926; *Kubu u. Jakudn als Protomalayen*, Wien 1926; *Schädel und Skelettreste von drei Semang-Individuen*, in: Anthropos, 21/1926; *Die Zimbabwe-Kultur in Afrika*, in: Anthropos, 21/1926; *Ethnographie der Asena am Unteren Sambesi*, sv. 1, *Soziale Einrichtungen*, 1927, sv. 2, *Die Religion*, 1928, in: Bibliotheca Africana, Ethnographica-Linguistica 2–3, 1927–1928; *Bei den Urwaldzwerge von Malaya*, Leipzig 1927; *Semang*, in: Archiv v. Rassenbilder, München, 10/1927; *Orang-Utan. Beiden Urwaldmenschen Malayas u. Sumatras*, Leipzig 1928; *Jenseitsglaube der Semang auf Malakka*, in: Anthropos, 1928; *Gesellschaft und Familie bei den Semang auf Malakka*, in: Anthropos, 23/1928; *Grammatical Sketch of the Jahay Dialekt spoken by a Negrito Tribe of Ulu Perak and Ulu Kelantan, Malay Peninsula*, London 1928; *Anthropological Measurements of Semang and Sakais in Malaya*, in: Anthropologie, 6/1928 Praha (with V. Lebzelter); *Among the Forest Dwarfs of Malaya*, London 1929; *Chez les Pygmées de l'Ituri, Congo*, 10/1929; *Die religiösen Anschauungen der Semang-Zwerge von Malaya (Hinterindien)*, Düsseldorf 1929; *Die Ituri-Pygmäen Expedition*, in: Anthropos, 25/1930; *Die Babalki-Neger*, in: Mitteilungen der Wiener Gessellschaft für Geographie, 1930–1931; *Die Efe-Pygmäen*, in: Anthropos, 25/1930; *Die Mission im Kampfe mit der Heidenwelt*, Wien 1931; *Anthropologische Messungen*, in: Vorläufige Mitteilungen der Akademie der Wissenschaften Wien, 29. 10. 1931; *Die Bambuti-Zwerge am Ituri: Wie ich die Pygmäen fand*, in: Die katholischen Missionen, 59/1931; *Die Zentralafrikanischen Pygmäen: Ihre Beziehung zu anderen Rassen*, in: Mitteilungen der Anthropologischen Gessellschaft Wien, 1931–1932; *Les conceptions religieuses des Pygmées de l'Ituri*, in: Congo. Revue générale de la colonie belge, 12/1931; *Die Einheit aller afrikanischen Pygmäen und Buschmänner aus ihren Stammesnamen erwiesen*, Anthropos, 26/1931; *Erste Mitteilungen über die Ergebnisse meiner Forschungsreise bei den Pygmäen in Belgisch-Kongo*, in: Anthropos, 26/1931; *Erste Mitteilungen über die Ergebnisse meiner Forschungsreise bei den Pygmäen in Belgisch-Kongo*, in: Ethnologischer Anzeiger, 26/1931; *Meine Forschungsreise in Belgisch-Kongo 1929–30*, in: Africa, 4/1931; *Kisantu, Louvain*, in: Revue Missionnaire, 1931; *Parenté des Pygmées du Ruanda, de l'Ituri et de L'Equateur*, in: Revue du Cercle des Alumni de la Foundation Universitaire, 4/1931; *Die Pygmäen Mittelafrikas auf Grund einer Forschungsreise 1929–30*, in: Petermanns Geographischen Mitteilungen, 11–12/1931; *Die Religiöse Welt der Pygmäen: Die Bambuti vom Asunguda und Ngayu*, in: Die katholischen Missionen, 59/1931; *Die religiöse Welt der Pygmäen: Die Efe- und Basua-Zwerge*, in: Die katholischen Missionen, 59/1931; *Voyage d'exploration chez les Pygmées du Congo-Belge*, in: Congo. Revue générale de la colonie belge, 12/1931; *Bambuti: Die Zwerge vom Kongo*, Leipzig 1932; *Ethnologues Contemporains. L. R. P. Schebesta*, in: Revue de l'Institut de Sociologie 1932; *Meine Forschungsreise zu den Pygmäen in Belgisch-Kongo*, in: Ethnologischer Anzeiger, 3/1932; *Jugenderziehung bei einem Negerstamm in Belgisch-Kongo*, in: Die katholischen Missionen, 60/1932; *Les Pygmées sont-ils des primitives? Voyage chez les nains Bambuti de l'Ituri*, in: Revue de l'Institut de Sociologie, 1932; *Les Pygmées sont-ils menacés de l'extinction?*, in: Revue de l'Institut de Sociologie, 2/1932; *Chez les Pygmées du Congo Belge*, in: Revue Flambeau (November), 1932; *Religiöse Ideen und Kulte der Ituri-Pygmäen (Belgisch Kongo)*, in: Archiv für Religionswissenschaft, 30/1932; *Among Congo Pygmies*, London 1933; *Krankheit und Krankheitsbekämpfung bei den Pygmäen*, in: Ciba-Zeitschrift, 1933; *Les Pygmées du Congo Belge: leurs civilisations, leurs langues, constations et comparaisons*, in: Congrès de l'Institut International des Langues et des Civilisations Africaines, 16. – 19. 10. 1931, Paris 1933; *Religiöse Tatsachen und ihr Auffinden bei asiatischen und afrikanischen Pygmäen*, in: Alois Mayer (Hg.), Salzburger Hochschulwochen 2, Salzburg – Leipzig 1933; *Die Religion der Bacwa-Pygmoiden am Equateur, Belgisch Kongo*, in: Archiv für Reliogionswissenschaft, 32/1934; *Vollblutneger u. Halbzwerge. Forschungen unter Waldnegern und Halbpygmäen am Ituri in Belgisch Kongo*, Salzburg

– Leipzig 1934; *Wanderungen der Neger am Ituri*, Wien 1933–1934; *Vollblutneger und Halbzwerge: Forschung unter Waldnegern u. Halbpygmäen am Ituri in Belgisch Kongo*, Salzburg – Leipzig 1934; *Bei den Ituri-Bambuti* 1934–35, in: Mitteilungsblatt der Gesellschaft für Völkerkunde, 1935; *Der Afrikaforscher Gustav Nachtigal*, in: *Atlantis*, 4/1935; *Meine zweite Forschungsreise zu den Ituri-Pygmäen*, in: *Wiener Anthropologische Mitteilungen* 1935; *Meine zweite Kongoforscherfahrt*, in: *Veröffentlichungen des Katholischen Akademischen Missionsvereins* 1935; *Bei den Ituri-Bambuti* 1934–35, in: Mitteilungsblatt der Gesellschaft für Völkerkunde, 1936; *Einheit, Ursprung u. Stellung der Pygmäen*, in: *Anthropos*, 1936; *Blancs et Noirs au Congo Belge*, in: *Congo. Revue générale de la colonie belge*, 17/1936; *Der Urwald ruft wieder. Meine zweite Forschungsreise zu den Ituri-Zwergen*, Salzburg – Leipzig 1936; *Die Bambuti am Ituri in Belgisch-Kongo*, in: *Umschau* (September); *Die Grundlinie der Wirtschaftskultur der Kongo-Pygmäen*, in: *Forschungen und Forschrifte*, 12/1936; *Eine zweite Forschungsreise zu den zentralafrikanischen Pygmäen*, in: *Forschungen und Forschrifte*, 12/1936; *Données essentielles sur la religion des Pygmées*, Brüssel 1936; *Mi segunda expedición para estudio de los pigmeos del Africa Central*, in: *Investigación y progreso* (Julio – Agosto) 1936; *My pygmy and Negro hosts*, London 1936; *Revisiting my Pygmy Hosts*, London 1936; *Ursprung und Stellung der Pygmäen in der Geschichte der Menschheitsentwicklung*, in: *Anthropos*, 31/1936 (mit Joachim Einheit); *Die Pygmäen in der Menschheitsentwicklung*, in: *Der Naturforscher*, 14/1937; *Physiologische Betrachtungen an den Ituri-Pygmäen*, in: *Zeitschrift für Rassenkunde*, 5/1937; *Die Bambuti-Pygmäen vom Ituri*, 2 dily, sv. 1, *Geschichte, Geographie, Umwelt, Demographie und Anthropologie der Ituri-Bambuti, Belgisch Kongo*, 1938; sv. 2/1, *Ethnographie der Ituri-Bambuti. Die Wirtschaft der Ituri-Bambuti*, 1941; sv. 2/2 *Ethnographie der Ituri-Bambuti. Die Wirtschaft der Ituri-Bambuti. Das soziale Leben der Ituri-Bambuti*, 1941, sv. 2/3, *Die Religion der Ituri-Bambuti*, 1950, Bruxelles 1938, 1941, 1950; *Das Pfeilgift der Bambuti-Pygmäen*, in: *Ciba-Zeitschrift*, 1939; *Zwerg- und Kleinwuchsformen der Menschheit*, in: *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien*, 88/1939; *A propos de „L’Ethnie Mongo“ von van der Kerken*, in: *Zaire*, 2/1940; *Die Kongo Pygmäen in Geschichte und Gegenwart: Eine Besprechung*, in: *Anthropos*, 35–36/1940; *Les Pygmées*, Paris 1940; *Bericht über meine letzte Forschungsreise zu den ostasiatischen Negrito*, Freiburg in d. Schweiz 1941; *Die Pygmäenfrage*, in: *Analecta, Anthropos*, 37–40/1942–1945; *Die Waldneger Palänegride und Negro-Bambutide am Ituri*, in: *Anthropos*, 41–44/1946–1949; *Aufriß des pygmäischen Gottesglaubens*, in: *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft*, 2/1947; *Tore. Le Dieu Forestier des Bambuti*, in: *Zaire* (Février), 1947; *Menschen ohne Geschichte: Eine Forschungsreise zu den „Wild“-Völkern der Philippinen und Malayas 1938/1939*, Mödling 1947; *Stand und Bedeutung der Pygmäenforschung*, in: *Universum*, 2/1947–1948; *Vom Gottesglauben der Primitiven*, in: *Ecclesia*, 8/1948; *Der ewige Ruf: Ein junger Mensch erlebt Afrika*, Mödling b. Wien 1948 (mit Frédéric Chevin); *Angewandte Völkerkunde*, in: *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft Wien*, 90/1949; *Benennung der afrikanischen Pygmäengruppen*, in: *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft Wien*, 90/1949; *La civilisation Aramba en Afrique*, in: *Zaire* (Mai), 1949; *La civilisation Aramba en Afrique. La divinité lunaire panafricaine et la religion des Bambuti*, in: *Zaire*, 3/1949; *Twenty-Five Years Research Upon the Pygmies*, in: *The World*, VIII/, 1949; *Die Waldneger: Palänegride und Negro-Bambutide am Ituri (Belg. Kongo)*, Freiburg i. d. Schweiz 1949; *Afrika verliert sein Geschicht (Der Prozeß der Akkulturation)*, in: *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft*, 34/1950; *Das Pygmäenproblem: 25 Jahre Pygmäenforschung*, in: *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft Wien*, 92/1950; *Bericht über P. Schebestas 5. Pygmäenexpedition*, in: *Anthropos*, 46/1951; *Das Problem der Pygmäensprache in „Kultur und Sprache“*, in: *Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Sprache*, 1951; *Die Beschneidungsschule „Nkumbi“ bei den Wald-Babira und den Bambuti am Ituri: Ein Erlebnisbericht*, in: *Anthropos*, 46/1951; *Die Negritos: Neue Ergebnisse der Pygmäenforschung*, in: *Universum*, 6/1951; *Die Religion der Primitiven*, in: Franz König (Hg.), *Christus und die Religion der Erde. Handbuch der Religionsgeschichte*, Wien 1951; *Die Südhalbküste Afrikas: Eine kulturgeographisch-historische Übersicht*, in: *Katholisches Missionsjahrbuch der Schweiz*, 18/1951; *Les Pygmées du Congo Belge: étude effectuée avec l’aide et un subside de l’Inst. pour la recherche scientifique en Afrique Centrale*, Bruxelles 1952; *Signaltrommel Afrika*, Wien – Mödling 1952; *Sang Dirimba der Dschungelschalk: Malaiische Tiergeschichten*, Frische Saat, 117/1952, Wien – Mödling; *Die Belueli vom Apare (Ituri)*, in: *Kongo Overzee*, 19/1953; *Die Frömmigkeit der Primitiven*, in: *Christlich-pädagogische Blätter*, 66/1953; *Vorläufer Bericht über eine von*

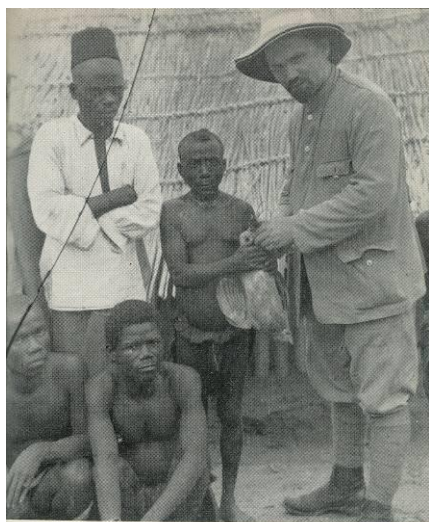
der mathematisch-naturwissenschaftlichen Klasse subventionen Forschungsreise zu den Pygmäen des Kongo, in: Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der österreichischen Akademie der Wissenschaften 7, Wien 1953; *Wanderungen und Schichtung der Völker im „Herzen Afrikas“*, in: Kongo Overzee, 19/1953; *Das Problem des Urmonotheismus. Kritik einer kritik*, in: Anthropos, 49/1954; *Die Pygmäen*, in: Geographische Rundschau, 6/1954; Wilhelm Schmidt, 1868 – 1954. Obituary, in: Man, 45/1954; *Sinndeutung des Mythos. Die Trinität in den Mythen der Völker*, Josef Leo Seifert (Hg.), Wien – München 1954; *Sang Dirimba und der Tiger*, Wien – Mödling 1954; *Schebestas vierte Bambuti-Expedition zum Ituri, Belgisch Kongo*, in: Mitteilungen der Akademie der Wissenschaften, 1954–1955; *Somato-Biologie der afrikanischen Pygmäen*, in: Mitteilungen der Akademie der Wissenschaften, 84–85/1955; *Die Bambuti-Pygmäen Zentral-Afrikas*, in: Walter Hönl (Hg.), Wort und Werk. Festschrift des Badener Kreises, Baden 1956; *Die Pygmäenfrage*, in: Forschungen und Fortschritte, 30/1956; *Die Zwergvölker der Erde*, in: Universitas, 11/1956; *Reifezeremonien und Geheimbund bei den Balalinegern am Ituri*, in: Der Erdball 5/12, 1956; [Beitrage], in: Franz König (Hg.), Religionswissenschaftliches Wörterbuch. Die Grundbegriffe, Wien 1957; *Das Nkumbi. Beschneidungsschule der Pygmäen und Waldneger am Ituri*, in: Die katholischen Missionen, 1957; *Les Pygmées du Congo belge, ces inconnus, les chevaliers des Aventures*, Namur 1957; *Pygmy music and ceremonial*, in: Man (April), 1957; *Annotationen zur Insektenkost beim Menschen*, in: Anthropos, 52/1957; *Baba wa Bambuti. Vier Fahrten zu den Ituri-Pygmäen*, Mödling b. Wien 1957; *Die Pygmäenvölker der Erde: Wissenschaftl. Ergebnisse d. Forschungen unter d. Pygmäen Afrikas u. Asiens: Die Negrito Asiens*, sv. 2, *Ethnographie der Negrito* / Halbbd. 1. Wirtschaft und Soziologie (1954); 2. *Ethnographie der Negrito* / Halbbd. 2. Religion und Mythologie (1957), Wien – Mödling 1954, 1957; *Das Pygmäenproblem einst und heute*, in: Naturwissenschaftliche Rundschau, 3/1958; *Zum der Problem der Insektenkost und E. Fischers Bemerkungen*, in: Anthropos, 53/1958; *Tanah Malayu: Wanderungen u. Forschungen in d. Dschungeln Malayas*, Mödling b. Wien 1960; *Ursprung der Religion: Ergebnisse d. vorgeschichtl. u. völkerkundl. Hg. Paul Schebesta*, Berlin 1961; *Oorsprong van de godsdienst: Resultaten van het prehistorisch en volkenkundig onderzoek. Samengevat onder*, ed. Paul Schebesta, Den Haag 1962; *Le Sens religieux des primitifs*, Hg. Paul Joachim Schebesta, Tours 1963; *Colin M. Turnbull und die Erforschung der Bambuti-Pygmäen*, in: Anthropos, 58/1963; *Le sens religieux des primitifs*, Paris 1963; *Sang Dirimba überlistet auch Buaya*, Frische Saat, 117/1965, Wien – Mödling; *Origine della religione: risultati della ricerca preistorica ed etnologica*, Roma 1966; *Portugals Konquistamission in Südost-Afrika: Missionsgeschichte Sambesiens u.d. Monomotapareiches (1560 – 1920)*, in: Studia Instituti Missiologici Societatis Verbi Divini 7, St. Augustin/Siegburg 1966; *Among the Forest Dwarfs of Malaya*, London 1973; *Among Congo Pygmies*, New York 1977; *My pygmy and Negro hosts*, New York 1978.

D. Literatura o autorovi ve výběru (česká): Josef KUNSKÝ, *Čeští cestovatelé II*, Praha 1961; Josef WOLF, *Poslední svědkové pravěku*, Praha 1970; Jiří MARTÍNEK – Miloslav MARTÍNEK, *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové*, Praha 1998; Michael BOROVIČKA, *Velké dějiny zemí Koruny české. Cestovatelství*, Praha 2010.

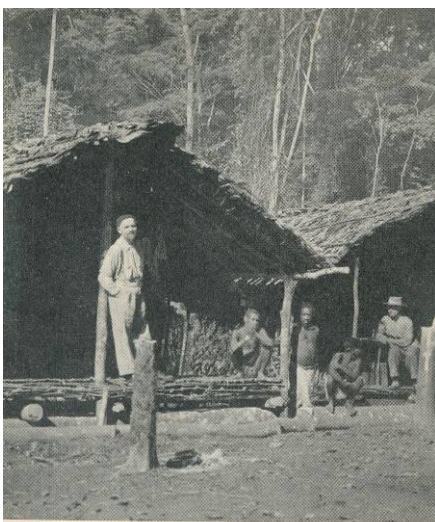
E. Literatura o autorovi ve výběru (zahraniční): *Festschrift Paul Schebesta zum 75. Geburtstag: Gewidmet von Mitbrüdern, Freunden u. Schülern. Mit Bibliographie P. J. Schebesta*, Anthropos Institut (Hg.), Studia Instituti Anthropos 18, Wien – Mödling 1963, s. 559 – 564; Wilhelm DUPRÉ, *Paul Joachim Schebesta, 1887 – 1967*, in: American Anthropologist, 1967, s. 537–545; Anton VORBICHLER, *Professor Dr. Paul Schebesta SVD: Eine kritische Würdigung seines wissenschaftlichen Lebenswerkes*, Anthropos, 62/1968; Josef F. THIEL, *Schebesta, Paul Joachim (Baba wa Bambuti)*, in: Neue Deutsche Biographie, Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaft 22 (Hg.), Berlin 2005, s. 598.

Elektronické zdroje

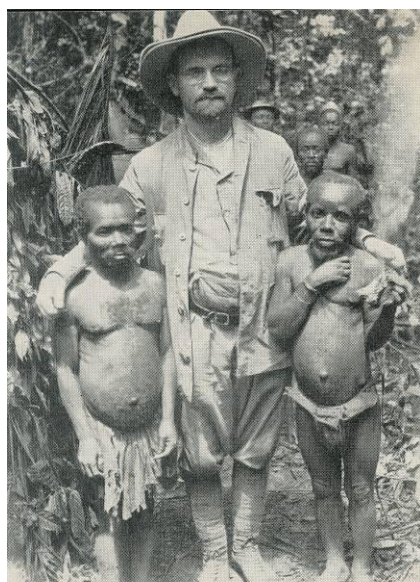
Články na portálech Hedvábná stezka, Horizont, Velvyslanectví České republiky v Kuala Lumpur, Wikipedie, Deutsche Nationalbibliothek, Afrikanistik in Österreich.

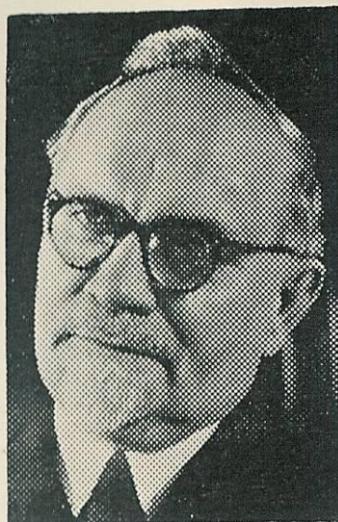
*Agomu offre au Baba wa Bambut une volaille en cadeau.
(Photo Schebesta).*

*Paul Schebesta au camp de Masoda.
(Photo Schebesta).*

*Le Baba wa Bambut se laisse séduire par les Pygmées.
(Photo Schebesta).*

PAUL SCHEBESTA

Obrazové přílohy: Paul SCHEBESTA, *Les Pygmées du Congo Belge ces Inconnus*, Namur 1957, 191 s.

Summary

Czech-German anthropologist and ethnographer Pavel Jáchym Šebesta

Pavel Jáchym Šebesta, a research worker in the field of pygmy and negrito cultures (signed himself as Paul Joachim Schebesta; * March 20th, 1887 Petrowice at Racibórz, in that time Prussia, † September 17th, 1967 Mödling at Vienna, Austria) was sent to Mozambique as a missionary shortly after his theological studies and ordaining (1911). During WWI he was interned due to his Austrian citizenship, first in Mozambique, and then in Portugal. He took advantage of the stay to study archive materials related to the history of missionary activities in Southeast Africa. However, he returned to this topic only in 1966 with the book *Portugals Konquista-mission in Südost-Afrika. Missionsgeschichte Sambesiens und des Monomotapareiches (1560–1920)*. After the internment Šebesta settled down in a missionary monastery in Mödling near Vienna, where he worked as the editor of *Anthropos* journal and at the same time studied ethnography and Egyptology. Already during his studies he executed a journey to the Malay Peninsula to study the Semang. This research predestined his following academic career – for the rest of his life Schebesta remained loyal to the “smallest people in the world”. After a successful defense of his doctoral thesis (1926) Schebesta conducted two research journeys to Pygmies in former Belgian Congo. During the research he was not only interested in the status of the Pygmy culture, but also in the culture of the neighboring mixed and Bantu tribes. In addition to another research among the Semang (1938–1939) he also made a path-breaking and scientifically valued journey to the Andaman Islands in the Indian Ocean (to study local negritos) and to the Philippines (to study the Aetas). He returned to Africa (Congo) in 1949–1950 and 1954–1955. Schebesta paid particular attention to mutual cultural impulses and influences. Besides Czech he also spoke German, English, French, Italian, Portuguese, Spanish, several African languages and some languages of Malaccan and Malay tribes.

The author of the article also pursues the present-day reflection of Schebesta's scientific legacy, especially in the publication *Pátá rovnoběžka – Přírodní národy Asie, Afriky a Ameriky* (Praha: Brána, 2011) authored by Miroslav Černý, a traveler from Opava.

Jaromír I n d r a

POMNÍKY PADLÝCH, ZEMŘELÝCH A NEZVĚSTNÝCH Z I. SVĚTOVÉ VÁLKY NA SEVERNÍ MORAVĚ A VE SLEZSKU NA STRÁNKÁCH DOBOVÉHO TISKU

Abstract

The tally issue of the memorials to the fallen in WWI in Northern Moravia and Silesia fights similar problems as other border territories of the present-day Czech Republic. Modification of the nationality structure of local population resulted among others in deliberate demolition of monuments that reminded of the evacuated population. That is why memorials to the fallen were destroyed immediately after the end of WWII in Jeseníky as well. The article issues from a thorough study of German period press and brings an overview of localities in which the existence of memorials to fallen soldiers can be supported by evidence.

Keywords: *memorials to the fallen, WWI, Moravia and Silesia, periodic press*

Osudy pomníků bývají rozličné. Po převratu v roce 1918 muselo být odstraněno vše, co připomínalo bývalou monarchii – sochy, pamětní desky, názvy náměstí, ulic, budov atd. Nově postavené pomníky prezidenta T.G. Masaryka, legionářů, sokolů, skautů atd. byly likvidovány Němci již v roce 1938, resp. 1939. Stejný osud potkal po roce 1945 vše, co připomínalo šest válečných let. Nově instalované pomníky z meziválečného období, mnohdy vynesené z rozličných úkrytů, byly z převážné většiny odstraněny po roce 1948 a díla většinou politicky motivovaná vzniklá v následujících letech byla zčásti odstraněna po roce 1989. Doufáme, že pomníky postavené po tomto datu nepotká stejný osud.

Jedněmi z mála všechny režimy přeživší, ovšem ve značně zredukovaném počtu, jsou pomníky padlých, zemřelých a nezvěstných z I. světové války. Kolik jich bylo v meziválečném období postaveno, odhaleno a vysvěceno, se již asi nedozvíme. Vycházíme-li z počtu 11 435 obcí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v roce 1921¹ musely jich existovat tisíce. Největší úbytek především v pohraničních oblastech obývaných Němci nastal po roce 1945, kdy byly pomníky záměrně ničeny různými „vlastenci“, např. v Javorníku v roce 1945,² případně s tichým souhlasem úřadů po roce 1948, jak je zřejmé z osudu pomníku ve Vápenné v roce 1950 a dalších.³ V obcích a městech s českým obyvatelstvem byly v mnohých případech využity k umístění pamětních desek se jmény padlých během II. světové války.

Otázka zřízení pomníků obětí války byla předmětem živých jednání a diskuzí již od počátku 20. let minulého století. Byly vedeny spory o jejich umístění – na hřbitov, náměstí, volné prostranství či do kostela. Katolického, evangelického? Lze na pomník padlých situovaný na katolickém hřbitově umístit jméno padlého evangelíka, či Žida, atd.? Největší problém, před který byly postaveny výbory pro postavení pomníku, byl nedostatek finančních prostředků. Náklady na postavení jednoho pomníku převyšovaly ve většině případů částku deset tisíc korun, která v té době představovala zhruba čtvrtinu ceny menšího rodinného domku! Na jedné straně snaha představených zviditelnit obec i sebe, na straně druhé bída obrovského počtu vdov a sirotek. Zajímavý a ve své době jistě kontroverzní příspěvek o tiskly v listopadu 1921 noviny Silesia vydávané v Těšíně, ve kterém autor B. Leppins

mimo jiné uvedl, „že i když oběti a činy padlých válečných hrdinů zasluhují uznání, neměli bychom při vydávání finančních prostředků za kámen a bronz zapomenout, že ženy, děti, rodiče a prarodiče těchto hrdinů často hladovějí. Když chcete vidět jejich pomník, nepotřebujeme jej zřizovat, stačí se podívat do ztrápených obličejů válečných vdov trpících podvýživou a tuberkulózou, na válečné sirotky zakrnělé ve vývoji a trpící podvýživou, na ohnutá záda rodičů, jejichž opora ve stáří zůstala na válečném poli. Co hrdinové, kteří odpočívají v kukuřičných polích Srbska, v bažinách Ruska, či horách Itálie. Krásnými památníky pro naše padlé budou šťastné a spokojené tváře sirotek. Situace válečných pozůstalých v Československu je zoufalá. Je třeba navštívit byt chudé vdovy se čtyřmi nebo pěti dětmi a můžeme se přesvědčit o situaci lépe, než může vypovědět tento článek. Stát přispívá ročně částku 300 korun na prvního sirotka, každému dalšímu pak poskytuje částku 250 korun. Za tuto sumu není možné uživit, ošatit a vychovat dítě. Částka 300 korun je rovněž nejvyšší roční příspěvek státu pro rodiče nebo prarodiče padlých synů. Co znamená 300 korun na celý rok? Touto sumou se mají uspokojit všechny životní potřeby? Zde se otvírá velké pole působnosti pro ty, kteří trvají na zřízení památníků – vytvářet výbory pro sociální péči pro válečné pozůstalé. Pro vybudování pomníků je dostatek času.“⁴

^{1/} Statistický lexikon obcí v Republice Československé, I. díl s. 380, II. díl, s. 141, Praha 1924.

^{2/} Milan RYCHLÝ, *Němí svědkové minulosti?*, in: Jesenicko, Vlastivědný sborník č. 10/2009, s. 63.

^{3/} Bohumila TÍNZOVÁ, *Nově nalezená díla Josefa Obetha a opravník omylů*. Jesenicko, Jeseník 2010, s. 55.

^{4/} Teschen – Zur Krieger – Denkmalsfrage, Silesia Teschen, č. 271 z 22.11.1921.

Předkládaná práce vychází z novinových zpráv a článků otištěných v německých novinách Deutsche Post, Neues Tagblatt a Silesia vydávaných v Opavě, Mährisch Schlesische Presse ve Frývaldově (Jeseníku), Silesia v Těšíně, Hultschiner Zeitung v Hlučíně, Römerstadter Bezirks Zeitung v Rýmařově a je doplněna informacemi z regionálních vlastivědných časopisů Jägerndorfer Ländchen vydávaném v Krnově, Jägerndorfer Heimatbrief vydávaném ve Schweinfurtu a Freudenthaler Ländchen vydávaném v Bruntále a po roce 1945 v Esslingenu v Německu, literatury¹ a kusými údaji z internetu. Kromě obecných údajů týkajících se autorů pomníků, resp. dat odhalení, přináší i jména přítomných osob, spolků a korporací, jež jsou vzhledem k vesměs chybějícímu archivnímu materiálu jednotlivých obcí velmi obtížně zjistitelná. Práce snad poslouží budoucím badatelům zajímajícím se o tuto problematiku.

^{1/} Bohumila TÍNZOVÁ – Marian ČEP, *Sochař Josef Obeth 1874–1961, život a dílo*, Jeseník 2008.

Arnoltice

Podnět k postavení pomníku včetně darování pozemku a uspořádání sbírky v obci vyšel od truhlářského mistra Antona Grandeho a jeho manželky Anny. Slavnost odhalení se konala dne 14. července 1935, pomník vysvětil farář Hübner z Vysoké, slavnostní projevy pronesli tehdejší starosta obce Johann Kreuch a Josef Gerstenberger, velitel spolku válečníků (Kriegerverein) z Jindřichova, za účasti mnoha obyvatel obce, hasičského sboru z Vysoké a členů spolku válečníků z Jindřichova. Slavnost byla zakončena lidovou zábavou v zahradě Josefa Reimitze. Dochovala se i fotografie světičího aktu.¹

^{1/} Jägerndorfer Heimatbrief Esslingen, (dále jen JHB), Folge 126/1955, s. 362.

Arnultovice

Spolek pro postavení pomníku padlým a nezvěstným se obrátil v srpnu 1935 na své příznivce s prosbou o poskytnutí peněžních příspěvků.¹

^{1/} Der Kriegerdenkmalausschuss, Neues Tagblatt Troppau (dle jen NTT) č. 196 z 23.8.1935.

o. Bruntál

o. Bruntál

Bartošovice

o. N. Jičín

Odhalení a vysvěcení do té doby největšího pomníku padlým v okrese Nový Jičín bylo naplánováno na neděli 12. srpna 1923 v zámeckém parku.¹

^{1/} Partschendorf – Kriegerdenkmal, Deutsche Post Troppau (dále jen DPT) č. 185 z 10.8.1923.

Bartovice

o. Ostrava

Pomník padlým a nezvěstným byl odhalen v neděli 22. srpna 1922.¹

^{1/} Pohlednice v soukromé sbírce.

Bílý Potok

o. Jeseník

Pomník padlým zhotovený akademickým sochařem Engelbertem Kapsem byl odhalen a vysvěcen v neděli 10. září 1922 na Kostelním náměstí. Slavnost zahájil starosta obce Seifert, po odhalení přednesla žákyně Marie Gucker slavnostní řeč od Friedricha Wolfa z Vídně a místní farář Rompel vysvětil pomník za zpěvu Baumannova chorálu. Po vlastenecky laděné slavnostní řeči městského radního Kiesewettera z Opavy zahrála městská kapela píseň „Ich hatt' einen Kameraden“. Slavnost byla zakončena položením čtených věnců.¹

^{1/} Weissbach – Unsern Helden, DPT č. 215 z 13.9.1922.

Blahutovice

o. N. Jičín

V neděli 16. července 1922 dopoledne byla odhalena a vysvěcena pamětní kaple postavená obecním zastupitelstvem k uctění památky 17 padlých mužů z obce, z nichž jen dva byli pochováni na místním hřbitově. Slavnost byla zahájena koncertem, přednesem básní žáky místní školy a písní „Gebet während der Schlacht“ v podání mužského pěveckého sboru ze Suchdola. Po slavnostním projevu nadučitele Girsche byly kaple, nově instalovaný zvon i obě desky se jmény padlých umístěných v předsáli vysvěceny olomouckým světícím biskupem Dr. Wisnarem. Celkové náklady na kapli postavenou v gotickém slohu stavitelem Blumem z Nového Jičína, nový zvon a pamětní desky činily 120.000 korun.¹ Odpolední lidová slavnost, jejíž výtěžek měl být věnován na konto postavení pomníku, byla pro vytrvalý déšť zrušena a přeložena na neděli 23. července 1922.²

^{1/} Blattendorf – Gedächtnisskapelle und Kriegerdenkmal, DPT č. 167 z 19.7.1922.

^{2/} Blattendorf – Die Kriegerdenkmalweihe, DPT č. 171 z 23.7.1922.

Bohušov

o. Bruntál

Ačkoli byl Bohušov první obcí ve Slezsku, která dala podnět k postavení památníku padlým, bylo jeho odhalení neustále odkládáno pro nemožnost nalezení vhodného místa. Pomník z dílny krnovského sochaře Grunera měl být vysvěcen dne 16. července 1922. Zřízení parčíku a osázení květinami bylo plánováno na podzim téhož roku.¹

^{1/} Füllstein – Kriegerdenkmal, DPT č. 147 z 25.6.1922.

Branná

o. Šumperk

Pomník padlým byl odhalen v roce 1923.¹

^{1/} Mährisch Schlesische Presse Freiwaldau (dále jen MSPF) č. 21 z 24.5.1924.

Bravantice

o. N. Jičín

Slavnost odhalení pomníku padlým z dílny sochaře E. Kapse na Kostelním náměstí byla zahájena v neděli 12. srpna 1923 v deset hodin dopoledne polní mší na nádvoří zámku Schubertovou „Deutsche Messe v podání mužského pěveckého spolku z Bílovce. Odpolední slavnostní odhalení a vysvěcení pomníku naplánované na půl druhou odpoledne zahájil předseda výboru pro vybudování pomníku nadučitel Schenk, po slavnostním aktu zazpíval mužský pěvecký spolek z Bílovce píseň „Forschen nach Gott“. Projevem Adolfa Grosse z Jindřichova, položením věnců a předáním pomníku představenému obce byla slavnost ukončena. Odpolední lidová slavnost v hostinci Johanna Kreisela v č. 54 byla zahájena ve tři hodiny odpoledne.¹

^{1/} Brosdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 184 z 9.8.1923.

Brumovice

Pomník zhotovený kamenickou firmou bratří Grunerů z Krnova podle návrhu zemského stavebního ředitele Müllera z Opavy měl být původně odhalen a vysvěcen na svatodušní neděli dne 30. dubna 1922.¹ Z neznámých příčin byla slavnost zahájena až v neděli 18. června 1922 ve dvě hodiny odpoledne projevem ředitele školy Friebea, vysvěcení provedl za přítomnosti místního duchovenstva probošt Heider z Opavy, který v krátké řeči připomněl zásluhy výboru na vybudování pomníku v čele s jeho předsedou Benediktem Fuchsem. Na závěr byly k pomníku, označeném starostou obce Benediktem Rosnerem za místní klenot, položeny četné věnce, pěvecký sbor pod vedením učitele Mohra zazpíval v doprovodu hudby řízené kapelníkem Schmidtem a slavnost poznamenaná silným deštěm byla ukončena.²

Celkové náklady na postavení pomníku byly projednány na schůzi výboru pro postavení pomníku dne 16. února 1924. Celková částka – 51.851 korun 89 haléřů byla získána veřejnými sbírkami mezi obyvateli a členy místních spolků – loveckého s příspěvkem 8740 Kč, spolku mladých, pěveckého a střelecké společnosti. Místní spořitelna vedla účet bez nároků na bankovní poplatky. Pokladník Mohr předložil konečnou finanční zprávu a předal starostovi Greipelovi zůstatek ve výši 232 korun 37 haléřů, jenž byl vložen do nově zřízeného fondu na opravy pomníku a úpravy okolí.³ Dochoval se obrázek pomníku.⁴

^{1/} Braunsdorf – Kriegerdenkmal, DPT č. 95 z 23.4.1922.

^{2/} Braunsdorf – Die Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 145 z 23.6.1922.

^{3/} Braunsdorf – Kriegerdenkmal, DPT č. 48 z 24.2.1924.

^{4/} JHB Folge 26/1951 s. 14.

Bruntál

V červnu 1923 na zasedání výboru pro nalezení vhodného místa a postavení pomníku válečným obětem ocenila komise tři ze čtyř předložených modelů a jednoho kresleného návrhu a udělila první cenu akademickému sochaři Josefu Obethovi z Velké Kraše za „*procitěné ztvárnění námětu*“ (geistig bedeutungsvollste). Druhou cenu a pověření zhotovit pomník obdržel akademický sochař Engelbert Kaps ze Supíkovice, třetí cenu získal architekt Schweighofer ze Štýrského Hradce. Podle mínění komise „*zapadá vítězný návrh pomníku ve tvaru sloupu s korunní římsou do prostředí. Figurální výzdoba odráží náladu ve dnech války – ženoucí se smrt na válečném poli a mučivá starost v domovině. Na velké přední hladké ploše bude umístěn válečný kříž s věnováním, na zadní straně nápis určený současnosti. Reliéf na korunní římsě vyjadřuje poselství mládeži: ze soužení, utrpení a trýzně musí vzejít svoboda*“. Jména padlých měla být na přání pozůstalých umístěna na deskách ze slezského mramoru situovaných do výklenku mezi dva opěrné pilíře kostela, jež byly v zorném poli pomníku. Korpus pomníku měl být zhotoven z jemně opracované žuly, skupina figur z leštěného slezského mramoru.¹

Podle novinové zprávy z 18. června 1923 byl pomník hotov, odhalení bylo naplánováno na polovinu září.² Delegace výboru pro postavení pomníku v čele se starostou města Dr. Heinzem navštívila koncem července 1923 ateliér akademického sochaře Kapse v Supíkovici, aby zjistila jak probíhají práce na pomníku. Podle sdělení delegace je „*pomník zhotovený z velmi obtížně opracovatelné žuly více než devět metrů vysoký, na jedné z obou úzkých stran podstavce je vyobrazení alegorie smrti na válečném poli – smrtka s nelibým pohledem drží v kostlivých rukou raněného vojáka, na druhé straně obraz zdrcené a sklíčené matky s dětmi. Na jedné z dlouhých stran postavce je vytesáno věnování včetně městského znaku, na straně druhé verš básníka Theodora Körnera. Uprostřed stojící žulový sloup o průměru 68 cm o váze tři tuny je ozdobený křížem slávy a zakončený ve formě skupiny zhotovené ze černozeleňého jihočeského diuritu*“.³

Odhalení a vysvěcení pomníku 305 padlých a nezvěstných z Bruntálu umístěném na východní straně farního kostela původně plánované na 18. září se konalo v neděli 23. září 1923. Pomník vysvětili probošt Heider a převor Hanke z Opavy, během obřadu zazpíval mužský pěvecký spolek z Bruntálu vedený sborníkem Oskarem Olbrichem Körnerovu píseň „Vater, ich rufe Dich!“ a „Im Feld des morgens früh“. Po projevu předsedy výboru pro vybudování pomníku Guido Kubina byl pomník předán do rukou starosty Bruntálu Dr. Franze Heinze, jenž ve svém projevu vzpomněl na padlé kamarády a spoluobčany.⁴

^{1/} Freudenthal – Kriegerdenkmal, DPT č. 135 z 11.6.1922.

o. Opava

o. Bruntál

^{2/} Freudenthal – Das Kriegerdenkmal, DPT č. 148 z 18.6.1923.

^{3/} Freudenthal – Kriegerdenkmal, DPT č. 174 z 28.7.1923.

^{4/} Freudenthal – Einweihung des Kriegerdenkmals, DPT č. 225 z 26.9.1923.

Pamětní deska padlým hasičům

V neděli 1. října 1922 byla v prvním poschodí hasičského skladiště v Bruntále odhalena pamětní deska z dubového dřeva se jmény padlých členů sboru dobrovolných hasičů zhotovená místním sochařem Böhmem. Slavnost za přítomnosti členů sboru zahájil čestný občan města Alois Plischke. Zástupce velitele hasičů Marburg zdůraznil v projevu hrdinství, oběti a věrnost vlasti. Poté místní mužský pěvecký sbor pod vedením sbormistra Gustava Olbricha zazpíval smuteční skladbu Gustava Wogelmutha „Dem Andenken der Gefallenen“, velitel hasičů Olbrich desku odhalil a předal zástupcům města.¹

^{1/} Freudenthal – Gedenktafelenthüllung, DPT č. 35 z 6.10.1922.

Býkov

Pomník padlým bude odhalen v neděli 16. července 1922. Účastníci odejdou o půl druhé odpoledne v průvodu na slavnostní prostranství u pomníku, ve čtrnáct hodin následuje odhalení a vysvěcení, o hodinu později velká církevní slavnost spojená s lidovou zábavou v zahradě Adamova hostince a večer v osm hodin taneční zábava v sále Breierova hostince. Vstupné na církevní slavnost 3 Kč, na taneční zábavu 5 Kč.¹

^{1/} Pickau – Kriegerdenkmalweihe, DPT č. 160 z 11.7.1922.

o. Bruntál

Čermná

Pomník padlým z dílny kamenického mistra Beutela z Budišova nad Budišovkou byl v odhalen a vysvěcen v neděli 18. června 1922. Po koncertu pěveckého spolku z Vítkova, čestné salvy střelců vedených Ing. Gaubem a dojemné řeči faráře Lindenthala se po příchodu účastníků na slavnostní prostranství spustil silný déšť doprovázený prudkým větrem. Panika mezi přítomnými byla umocněna zásahem blesku do seníku sedláka Michalka. Následný požár byl sice pohotovým zásahem místních hasičů uhašen, ale celá událost poznamenala další průběh slavnosti. Projev poslance Dr. Scholicha musel být několikrát pro neklid mezi lidmi přerušen. Výbor pro výstavbu pomníku uspořádá v neděli 25. června 1922 zahradní slavnost spojenou s vystoupením turnérů z Vítkova.¹

^{1/} Tschirm – Das Kriegerdenkmal, DPT č. 144 z 23.6.1922.

o. Opava

Červená Voda

Pomník 109 padlým mužům z obce byl odhalen a vysvěcen 26. září 1926.¹

^{1/} Aus Nordmähren, MSPF č. 40 z 2.10.1926.

o. Ústí n.Orlicí

Česká Ves

Myšlenka na postavení pomníku padlým byla poprvé přednesena starostou obce Josefem Neumannem na zasedání obecního výboru dne 6. září 1921, ale pro nedostatek finančních prostředků bylo jeho postavení nestále odkládáno. Zřízení pomníku se ujal v roce 1933 založený kamarádký spolek bývalých vojáků.¹

V neděli 2. září 1934 byl na prostranství před novým kostelem položen za velké účasti spolků a místních obyvatel základní kámen k pomníku padlým, jehož odhalení se předpokládalo v roce 1935. Po projevu místního duchovního správce faráře Aloise Pietsche a vysvěcení základního kamene vložil starosta obce Josef Reichel spolu s ředitelem továrny Ing. Hugo Hartmannem pod základní kámen olovenou krabici s listinou se jmény raněných, nezvěstných a padlých. Během světečního ceremoniálu zpíval mužský pěvecký sbor světeční píseň a orchestr zahrál píseň „Ich hatt' einen Kameraden“. Následovalo dekorování dlouholetých členů kamarádkého spolku bývalých vojáků – dřívějších veteránů, stojících u zrodu myšlenky na postavení pomníku. Plánovaná lidová zahradní slavnost se pro špatné počasí nekonala, zábava byla přenesena do závodního hostince (Werkgasthof).²

Kromě obvyklých sbírek k získání finančních prostředků na postavení pomníku byly v červenci 1934 a 1935 uspořádány v závodním hostinci závody v kuželnách. Házelo se denně od odpoledne do půlnoci. Ceny byly vystaveny ve výloze Meissnerova řeznictví.³ Na poslední schůzi výboru pro postavení pomníku dne 4. března 1937 jehož členy byli zástupci místních spolků a korporací sdělil nadučitel

ve výslužbě a poručík v záloze Karl Kristen, že po překonání určitých překážek bude skupinový pomník (Gruppenedenkmal) z dílny sochaře Franze Frankeho ze Supíkovic instalován vedle nového kostela. Pořízení pomníku ve formě jednoduchého obelisku bylo možné jen díky iniciativě bývalého představeného spolku Ing. Hugo Hartmanna, který podporován obchodníkem Olbrichem stál na čele výboru a spolu se všemi obyvateli obce se zasloužil o jeho vybudování. Odhalení spojené se slavností polní mši a lidovou slavností bylo naplánováno na neděli 6. června 1937.⁴

Slavnost odhalení byla zahájena nástupem členů spolků z obce a okolí a umístěním 18 spolkových praporů kolem pomníku na Kostelním náměstí. Polní mši zahájenou v deset hodin dopoledne celebroidal farář Alois Pietsch doprovázela zpívaná Schubertova Deutsche Messe provedená mužskými pěveckými sbory z České Vsi a Jeseníku vedenými sbormistrem Rudolfem. Světící akt byl zahájen vzpomínkou na padlé věnovanou zpívaným sborem od Wohlgemutha. Poté se slova ujal farář Pietsch a označil válečný pomník se jmény 56 zabitých, 46 raněných a 16 nezvěstných mužů z obce jako památník padlým, jako pamětní kámen pro všechny navrátilce a pro mládež jako výstražné znamení vyzývající k obětavosti a věrnosti. Po minutě ticha za padlé a projevu nadučitele Kristena o smyslu a významu práce předal sochař Franz Franke pomník do rukou starosty obce Reichela. Následovalo pokládání věnců a květů zástupci přítomných spolků a defilé účastníků před pomníkem. Na zakončení zazpívaly sbory píseň „Ich hatt' einen Kameraden“. Odpolední lidová slavnost v zahradě majitele šolitéství Augusta Plischkeho zahájená ve dvě hodiny odpoledne byla navštívena mnoha obyvateli obce a hosty.⁵

^{1/} Böhmischdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, MSPF č. 23 z 5.6.1937.

^{2/} Grundsteinlegung für ein Kriegerdenkmal, NTT č. 163 ze 4.9.1934.

^{3/} Kriegerdenkmal Böhmischdorf MSPF č. 28/1935.

^{4/} Kriegerdenkmal Enthüllung, NTT č. 57 ze 7.3.1937, viz též Böhmischdorf – Kriegerdenkmal Enthüllung, MSPF č. 12 z 20.3.1937.

^{5/} Böhmischdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, MSPF č. 23 z 5.6.1937, viz též Böhmischdorf – Denkmalweihe, NTT č. 134 z 9.6.1937 a Böhmischdorf – Kriegerdenkmalenthüllung, MSPF č. 24 z 12.6.1937.

Český Těšín

o. Karviná

V březnu 1915 předalo k. u. k. Militärstationskommando v Těšíně představeným města Těšína vkladní knížku městské spořitelny v Těšíně se sumou 9.273 korun 98 haléřů shromážděnou velitelstvím c. a k. rezervní nemocnice č. 1 v Těšíně k pořízení podstavce pomníku padlým, jehož výstavba byla naplánována na zdejší hřbitově. Peněžní dary do fondu na postavení pomníku mohli zájemci posílat poštou na adresu představenstva města Těšína nebo předat osobně městskému řediteli Eduardu Mitrovci sídlícímu v radnici města na Demelplatz 2, první patro, dveře č. 2.¹ Žulový pomník podle návrhu sochařky Helene Scholz – Železny s bronzovým reliéfem truchlícího vojáka a dvou přilehlých kašen se 400 vytesanými jmény padlých v I. svět. válce byl odhalen 14. září 1930 z iniciativy německého Kriegervereinu. Po roce 1945 byla jména padlých odesána a kovová plastika vojáka odstraněna a nahrazena kamenným křížem. Koncem roku 2000 byla v rámci rekonstrukce pomníku provedené Martinem Kuchařem opět umístěna kovová plastika vojáka a v roce 2010 bylo okolí upraveno v akci revitalizace Masarykových sadů.²

^{1/} Teschen – Denkmal für gefallene Helden, Silesia Teschen, č. 82 z 23.3.1915.

^{2/} www.ceskytesin.org/products/pomnik-obetem-1-svetove-valky.

Dolní Údolí

o. Jeseník

Odhalení pomníku padlým zhotoveném firmou Alberta Förstera ze Zlatých Hor podle návrhu akademického sochaře Engelberta Kapse se mělo konat v neděli 8. září 1923.¹

^{1/} Niedergrund bei Zuckmantel – Enthüllung, DPT č. 207 z 5.9.1923.

Hejnov

o. Bruntál

Dochovala se fotografie pomníku.¹

^{1/} JHB Folge 25/1951 s. 14.

Hlinka

o. Bruntál

Pomník padlým zhotovený kameníkem Ferdinandem Schrothem a učitelem Státní odborné kamenické školy v Supíkovicích H. Straussem měl být odhalen na svátek Petra a Pavla ve čtvrtek 29. června 1922 s následujícím programem: v devět hodin dopoledne přivítání členů zúčastněných spolků aslanostních hostů, v deset hodin slavnostní kázání a mše na paměť padlých hrdinů, ve dvě hodiny dopoledne pochod průvodu k pomníku, projevy, odhalení a pamětní řeč Adolfa Grosse z Jindřichova. Poté koncert v zahradě Zobelova hostince a o půl osm taneční zábava v sále Krebsova hostince. Vstupné na koncert 5 korun a na tanec 5 Kč.¹ Poškozený pomník stojící u cesty před obcí na trase Dívčí Hrad – Hlinka se dochoval.²

^{1/} Glemkau – Kriegerdenkmalweihe, DPT č. 149 z 28.6.1922.

^{2/} www.obechlinka.cz.

Holčovice

o. Bruntál

V roce 1921 rozhodlo obecní zastupitelstvo postavit na louce ležící naproti obecné škole památník padlým. Protože předpokládaná cena za zhotovení stanovená na 14 000 korun byla zcela mimo finanční možnosti obce, obrátil se výbor pro postavení pomníku v čele se starostou obce Albertem Schindlerem na obyvatele obce s žádostí o peněžní dary. Na jaře 1923 byla potřebná částka díky peněžním sbírkám, výnosům divadelních představení a ziskem z velké letní slavnosti v roce 1922, jejíž součástí byla i velkolepá přehlídka 20 koňských a jednoho volského spřežení, shromážděna a na jaře roku 1923 mohla být zadána zakázka autoru návrhu – kamenickému mistru Oskaru Haukovi z Černé Vody v okrese Jeseník. V létě téhož roku byl pomník vážící 110 centnýřů (asi 6 tun) zhotovený z šedé žuly přivezen povozem taženým koňským čtyřspřežím během dvou dnů trvající cesty z Černé Vody přes Mikulovice, Zlaté Hory, Heřmanovice a Komoru do Holčovic.

Pomník byl slavnostně vysvěcen oběma místními faráři Josefem Mikulíkem a Bernhardem Haasem 18. července 1923 za přítomnosti mnoha čestných hostů, členů spolku vojenských vysloužilců, sboru dobrovolných hasičů, školní mládeže a velkého množství obyvatel z obce a okolí. Starosta Schindler v slavnostní řeči zdůraznil, „že pomník je nejen ozdoba obce, ale ať na věčné časy připomíná památku padlých mužů z obce“. Na závěr slavnosti zahrála hudba píseň „Ich hatt' einen Kameraden“, starosta převzal pomník do péče obce a následovala obvyklá lidová slavnost. Do vyhlazené plochy pomníku byla vytesána jména padlých, zemřelých a nezvěstných.

Padlí: Rudolf Bischof, Max Ender, Emil Horny, Johann Irmmler, Eduard Jauernig, Franz Jauernig, Johann Jauernig, Rudolf Muhr, Rudolf Pausch, Moritz Schlier, Josef Schwarzer, Rudolf Schwarzer, Wilhelm Schwarzer a Alois Weigel

Zemřelí: Josef Dietrich, Alois Franke, Johann Gans, Josef Legler a Franz Schwarzer

Nezvěstní: Johann Ender a Josef Hampel

Na dvoustupňovém podstavci stojícím na zděných základech byl vytesán nápis „Den Opfern einer grossen Zeit, in Treu und Dankarbeit geweiht“.

V následujících letech byly po stranách pomníku vysazeny dvě ušlechtilé stříbrné jedle, okolí osázeno květinami a cestičky vysypány šterkem. Zámečnický mistr Franz Legler z Komory zhotovil kolem pomníku ohrazení a pod nedalekými lipami postavil dvě lavičky. O pomník se starala školní mládež s učitelským sborem a každoročně dne 1. listopadu byl v rámci vzpomínkového večeru na padlé obložen množstvím květin a svíček.

Během druhé světové války bylo na prostranství kolem pomníku postupně postaveno 33 březových křížů se jmény padlých mužů z obce - příslušníků wehrmachtu: Hermann Dressel, Alfred Engelmann, Ernst Engelmann, Fritz Engelmann, Alfred Fohr, Josef Fohr, Hugo Fuhrmann, Alois Franz, Alois Gans, Richard Gans, Adolf Hampel, Josef Hermann, Adolf Jauernig, Egid Jauernig, Moritz Kaller, Bruno Kappel, Ernst Kappel, Hermann Kappel, Rudolf Kappel, Rudolf Knappe, Norbert Mildner, Alfred Muhr, Paul Pompe, Johann Riedel, Josef Schindler, Kurt Schindler, Wilhelm Schindler, Josef Titze, Johann Weber a Paul Weigel. Po osvobození obce byl podle sdělení pamětníka pomník zničen partyzány, kteří z něj strhli litinového orla a pod pohrůzkou zastřelení donutili starostu Schindlera jej rozšlapat a úlomky se smíchem rozkopali do blízkého potoka. Později byla odsekána i jména padlých.¹

^{1/} Eduard RIEDEL, *Den Gefallenen zur Ehre*, JHB, Folge 422/1969.

Pomník pěšího pluku č. 1 „Kaiser“ z Opavy č. I.

Počátkem října 1914 po obležení pevnosti Přemyšl a chystaném tažení ruských vojsk na Krakov bylo rozhodnuto přeložit náhradní praporek (Ersatztruppen) umístěné v té době v Krakově a v Opavě do Horního Benešova. Představitelé města byli velitelem vojenského územního velitelství v Krakově (1. sbor) požádáni, aby připravili ubytování pro 2.400 mužů a 50 důstojníků náhradního praporu pěchotního pluku č. 1 „Kaiser Franz Josef“ z Opavy.

Vojsko dorazilo do města 14. října 1914 a zůstalo zde až do konce války. Čtrnáct vojenských kanceláří a důstojníků bylo umístěno do privátních bytů, většina z 2.400 vojáků v hromadných ubytovných v Jubilejním domě, v lidové škole, ve skalním sklepě (Felsenkeller), v měšťanské škole, na střelnici, ve starém pivovaru, tělocvičně (Turnhalle) a v Římském domě (Römerhaus), několik desítek ubytovávali sedláci Bock, Krommer a Ziganka ve svých statcích na předměstí Aue. V listopadu 1914 byla část vojáků přestěhována do čtyřech dřevěných baráků postavených vedle šterkovny, v prosinci téhož roku k nim přibyli i čtyři ročníky zeměbrany z východního Slezska. Bylo řízeno i 72 nemocničních lůžek – 34 v sále skalního sklepa, 26 v tělocvičně a 12 v tzv. Glammerspital. Školní výuka dětí byla přenesena do náhradních místností – dvou v dětské školce, po jedné v budově okresního soudu a německého lidového spolku (Deutscher Volksverein) a do bytů Heinricha Schuberta a Antona Heinzela.

Dne 14. listopadu 1914 odjel z Horního Benešova na frontu první pochodový oddíl (1. Marschkompanie). S vojáky nastoupenými na náměstí se rozloučili velitel posádky podplukovník Aristid rytíř von Wagenbauer pocházející z Nových Heřminov a místní farář a děkan Alois Fischer. Vojáci pak za zvuků vojenské hudby a v doprovodu velkého počtu místních i přespolních odpochovali na nádraží, kde nastoupili do připravených 30 vagonů a odjeli do Opavy. Postupně odjížděly další a další marškompanie, dne 2. prosince 1914 sedmá, v září 1915 patnáctá a v březnu 1916 již dvacátá. V období od října 1914 do léta 1916 opustilo Horní Benešov na 3.300 vojáků.

Dne 26. srpna 1916 převzal velení nad praporem plukovník Mildner. Na podzim 1916 rozhodla městská rada zřídit na městském hřbitově čestný hrob na počest vojáků zemřelých v místní vojenské nemocnici. Pomník, jehož zhotovení včetně vedení stavebních prací bylo svěřeno šikovateli architektu Hansi Fickertovi z Karlových Var, byl slavnostně odhalen a vysvěcen dne 1. listopadu 1916. Celkové náklady s výjimkou mramorové desky činily 1.500 korun. Částka byla shromážděna peněžními sbírkami mezi obyvateli města, vojáky, část byla uhrazena z obecní pokladny. Dne 5. listopadu 1918 byly oddíly z Horního Benešova včetně příslušných náhradních jednotek umístěných ve Svobodných Heřmanicích a v Lískovci nad Moravicí rozpuštěny. Vojenské ubytovací prostory byly postupně předávány do majetku města rodáky z Horního Benešova - nadporučíky Waltrem Oppenheimem a Alfonsem Gebauerem. Za zmínku ještě stojí, že od podzimu 1914 do listopadu 1915 bylo v místním farním kostele slouženo 51 smutečních válečných mší, kolik jich bylo do konce války se již asi nedozvíme.

Pomník se dochoval, i když v poněkud upravené formě. Na původním pomníku, jak je zřejmé z pohlednice vydané během války, je letopočet 1914–191. Číslice 8 v letopočtu 1918 byla přidána až po skončení války. Z textu na pohlednici vyplývá, že pomník byl darován městskou obcí Horní Benešov a jejími obyvateli společně s náhradním praporem „císařské pěchoty“.

^{1/} Helmut RÖSSLER, *Zur Geschichte des Ersatzbataillons des k. u. k. Infanterie Regimentes Kaiser Nr. 1 in Ben-nisch*, Freudenthaler Ländchen Esslingen, (dále jen FLE) Folge 2/1995.

Pomník pěšího pluku č. 1 „Kaiser“ z Opavy č. II.

Na zasedání městské rady v lednu 1921 bylo rozhodnuto umístit na městském hřbitově mramorové desky se jmény padlých.¹ K získání peněžních prostředků uspořádal výbor pro postavení pomníku v neděli 9. července 1922 letní slavnost. V předvečer se v katolickém spolkovém domě za účasti ženského a mužského pěveckého spolku, hudebního spolku, městské kapely, místní skupiny národně socialistické strany, spolku turnérů a katolického lidového spolku konala velká večerní oslava. Na neděli byl ohlášen koncert městské kapely, lidová zábava na cvičišti, v Turnhalle výstava památek znalce Asie a cestovatele Antona K. Gebauera, přednáška Paula Heinzela o minulosti Horního Benešova, výstava domácích zvířat Ferdinandu Zachera a ukázka keramiky a fotografií Rudolfa Klosse. Vystaveny byly i vojenské památky, měšce, fotografie, staré cechovní truhly a památky společnosti tkalců a truhlářů, fotografie a plány městské stavební a bytové společnosti. Slavnost zakončil velký večerní ohňostroj uspořádaný střeleckou společností.²

Pomník zhotovený podle návrhu opavského sochaře Rudolfa Köhrera místním stavitelem Adolfem Riegerem byl vysvěcen v neděli 23. září 1923. Mužský pěvecký sbor z Horního Benešova zazpíval Schubertovu „Deutsche Messe“ a během svátečního obřadu Beethovenův sbor „Die Ehre Gottes.“ Na dvou bočních mramorových deskách byla umístěna jména padlých, zemřelých a nezvěstných.

Levá deska:

Gefallen: Otto Aust 1893–1918, Alois Axmann 1898–1916, Joh. Beck 1885–1916, Alois Beyer 1882–1915, Herm. Beyer 1889–1914, Jos. Beyer 1896–1915, Aug. Drössler 1896–1914, Max. Drössler 1895–1916, Rud. Drössler 1894–1914, Friedr. Englisch 1892–1916, Albert Fischer 1894–1918, Adolf Fitz 1891–1917, Jos. Fitz 1890–1918, Ferd. Gebauer 1892–1916, Joh. Gebauer 1887–1917, Joh. Gebauer 1890–1914, Joh. Gebauer 1881–1918, Jos. Gebauer 1893–1915, Rud. Gotschke 1899–1918, Adolf Haas 1875–1915, Ernst Habel 1896–1918, Wilh. Hampel 1898–1918, Adolf Hanel 1885–1918, Alois Krommer 1893–1917, Alois Hantschel 1895–1916, Karl Hartmann 1886–1916, Adolf Heger 1891–1916, Adolf Heinz 1887–1918, Gust. Heinzel 1883–1915, Osk. Herold 1888–1917, Otto Hoppe 1893–1915, Lud. Höny 1893–1916, Joh. Kieslich 1896–1918, Joh. Kinzel 1899–1918, Konrad Komorek 1891–1916, Adolf Kolb 1899–1918, Franz Kolb 1872–1915, Heinr. Kolb 1900–1919, Leopold Kosubek 1898–1916, Herm. König 1885–1916, Bruno Krommer 1890–1918, Karl Krommer 1885–1914, Adolf Losert 1878–1916, Leo Losert 1895–1916, Rob. Machanek 1899–1918, Adolf Malhold 1891–1914, Leo Müller 1891–1915, Jos. Orlich 1895–1915, Alois Ziganek 1880–1918, Joh. Pavlovsky 1890–1917, Friedr. Pfeifer 1889–1915, Jos. Philipp 1892–1918, Karl Philipp 1894–1918, Rud. Philipp 1895–1916, Jos. Rasch 1887–1915, Rich. Rohrsetzer 1885–1915, Ernst Rössler 1895–1916, Jos. Rössler 1891–1917, Joh. Schebesta 1897–1918, Karl Schinke 1875–1916, Adolf Schmeidel 1889–1916, Eman. Schmidt 1875–1919, Karl Schmidt 1881–1914, Rob. Schramm 1892–1917, Paul Schubert 1877–1914, Alois Schwarz 1898–1917, Gustav Schwarz 1890–1914, Emil Schwedler 1877–1917, Karl Siegmund 1889–1918, Leo Selzer 1883–1918, Adolf Simba 1895–1915, Adolf Wawra 1891–1915, Karl Warsitzka 1889–1916, Josef Langer 1873–1916.

Pravá deska:

Gestorben: Franz Bannert 1878–1912, Jos. Bartsch 1896–1916, Adolf Beier 1876–1917, Franz Bishop 1874–1917, Rob. Boguth 1894–1918, Franz Boubel 1895–1917, Joh. Boubel 1895–1914, Joh. Boubel 1895–1914, Joh. Boubel 1895–1914, Otto Ditrich 1892–1914, Jos. Drössler 1887–1916, Triedr. Erbrich 1895–1918, Jos. Felkel 1896–1915, Franz Gebauer 1892–1919, Jos. Gebauer 1884–1918, Adolf Hanel 1878–1916, Joh. Herold 1890–1917, Theod. Hofmann 1896–1916, Gust. Hofmann 1867–1917, Rud. Warzitzka 1879–1917, Walt. Horn 1893–1917, Wilh. Jilg 1877–1917, Herm. Jursitzka 1886–1916, Joh. Kieslich 1873–1914, Franz Klein 1880–1915, Karl Kratzer 1869–1918, Jos. Krautwurst 1898–1918, Wilh. Krautwurst 1895–1915, Hugo Krebs 1899–1917, Max Krommer 1876–1916, Otto Krommer 1887–1915, Heinr. Ludwig 1882–1918, Adolf Machold 1895–1915, Rud. Machold 1887–1917, Vik. Machold 1875–1917, Ernst Merdon 1868–1915, Ernst Nawar 1890–1918, Karl Neugebauer 1880–1916, Eng. Neumann 1898–1918, Jos. Neumann 1892–1914, Max Partsch 1900–1918, Adolf Philipp 1873–1916, Karl Philipp 1876–1916, Paul Philipp 1883–1915, Jos. Pietsch 1882–1918, Franz Richter 1874–1918, Rich. Riedel 1869–1916, Max. Rudolf 1897–1917, Jos. Schinke 1881–1917, Jos. Schlemker 1889–1914, Adolf Schöps 1870–1916, Adolf Schwechla 1894–1918, Karl Simba 1883–1917, Joh. Stellner 1883–1914, Karl Tauber 1869–1914, Adolf Walitzka 1893–1917, Wilh. Warsitzka 1894–1916.

Vermisste: Adolf Berger 1897–?, Rud. Brachmann 1886–?, Jos. Krommer 1887–?, Amb. Krommer 1895–?, Osk. Krommer 1897–?, Max. Losert 1897–?, Adolf Naiwald 1896–?, Jos. Rasch 1887–?, Jos. Rasch 1879–?, Ernst Reichel 1885–?, Rudlof Brand 1895–?, Franz Ruf 1881–?, Karl Rucker 1895–?, Alois Schmied 1890–?, Alois Schmidt 1877–?.³

V roce 1925 bylo okolí pomníku osázeno keři a stromky. Celkové náklady spojené s postavením činily 31.377 korun. Sběrka v obci vynesla 10.654 korun, zásluhou inspektora Antona Gottwalda přispěli hornobenešovští rodáci částkou 3.700 korun, statkář Johann Till z Dětřichovic v okrese Bruntál daroval 1.000 korun. Do sbírky přispěli i členové místního mužského a ženského pěveckého spolku, Turnverein, salonního orchestru, dobrovolní hasiči, Německé národní strany, katolického lidového spolku, národně socialistické strany, střeleckého spolku, hospodářského spolku a lovecké společnosti, kteří se rovněž podíleli na pracích spojených s úpravou pozemku a na uspořádání letní slavnosti, jejíž výtěžek byl 8.366 korun. Čistý výnos dvou divadelních představení uspořádaných

národními socialisty a katolickým lidovým spolkem činil 800 korun. Členové hospodářského spolku poskytl zdarma povozy na odvoz zeminy. Zbývající částku ve výši 1.550 korun slíbila uhradit obec. Výbor pro stavbu pomníku plánoval na neděli 5. dubna 1925 květinovou slavnost, jejíž výtěžek měl být odevzdán do obecní pokladny.⁴ Pomník se dochoval, v květnu 2008 byly mramorové desky se jmény padlých postříkány sprejem.

^{1/} Bennisch, DPT č. 25 z 27.1.1921.

^{2/} Bennisch – Kriegerdenkmal, DPT č. 152 z 1.7.1922.

^{3/} Bennisch – Kriegerdenkmal einweihung, DPT č. 219 z 19.9.1923.

^{4/} Bennisch – Kriegerdenkmal, DPT č. 78 z 2.4.1925.

Horní Lipová

o. Jeseník

V neděli 3. září byla v kamenném, v gotickém stylu postaveném kostelíku v Ramzově odhalena a vysvěcena mramorová pamětní deska se jmény 10 padlých z obce a okolí.¹

^{1/} Ober Lindewiese – Enthüllung, DPT č. 214 z 12.9.1922.

Horní Václavov

o. Bruntál

Odhalení pomníku bylo plánováno na devátou hodinu dopoledne v neděli 13. června 1920 a odpoledne pokračovat v Richterově hostinci lidovou veselicí s tancem.¹

^{1/} Ober Wildgrub – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 130 z 10.6.1920.

Hynčice

o. Bruntál

Pomník 39 padlým a nezvěstným z obce byl odhalen v neděli 15. června 1924. Po dopolední mši se ve dvě hodiny odpoledne shromáždění pozůstali, zástupci obce, členové místního a okolních hasičských sborů, spolku válečníků, střeleckého spolku, školní mládež a spolu s množstvím hostů vydali od Fischerova hostince za doprovodu hudby k čestné hale (Ehrenhalle) u farního kostela, společného díla sochaře Obetha a malíře Zdrázily z Opavy, kde byli uvítáni nadučitelem Kristenem - představeným spolkem pro vybudování pomníku. Po projevu ředitele školy Holetscheka a vzpomínkou na všechny padlé rodáky byl pomník vysvěcen místním farářem Nowakem a převzat starostou Tietzem do správy obce. Čistý výnos odpolední lidové slavnosti v Andresově zahradě byl věnován do fondu na postavení pomníku.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Heinzendorf bei Olbersdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 151 z 28.6.1924.

^{2/} JHB Folge 22/1950 s. 16.

Chařová

o. Bruntál

Do čela výboru na postavení pomníku padlým ve válce 1914–1918 ustanoveném v roce 1923 na základě výzvy členů sboru dobrovolných hasičů byl zvolen podplukovník v záloze Arthur Primavesi, do funkce zapisovatele odborný učitel Adolf Bängel a pokladníka obchodník Ferdinand Wiedra, za členy výboru Wilhelm Appel senior, Wenzel Benesch, Leopold Dittel, Rudolf Gerstberger, Rudolf Jüttner, Alfred Keil, Adolf Kohautowsky, Adolf Könné, Ferdinand Krischke, Anton Müller senior, Alois Steffan a Robert Wilsch. První schůze výboru za účasti členů sboru dobrovolných hasičů se konala v Mückově hostinci dne 1. srpna 1923, dne 5. srpna uspořádali hasiči výlet do lesa – čistý výtěžek akce byl prvním vkladem do fondu na postavení pomníku. Do peněžní sbírky přispěli kromě obyvatel obce i Arthur Primavesi a firma Bellak částkami 1.000 Kč, firma Chlotzky & Schornböck a Anton Müller věnovali po 500 Kč, pekařský mistr Wilhelm Appel, obchodník Ferdinand Wiedra a řeznický mistr Anton Wiedra darovali po 300 Kč atd.

S žádostí o návrh pomníku se výbor obrátil na ředitele státní odborné tkalcovské školy v Krnově Ing. Heinricha Kinzera a akademického malíře a profesora kreslení na státní reálce v Krnově Julia Alma. Jako místo pro postavení pomníku byl vybrán pozemek severovýchodně od hřbitova. Nabídky na zhotovení pomníku byly zaslány firmám Böhm, Gruner, Hamberger z Krnova a firmě Becke v Supíkovcích. Pomník z tmavě leštěné slezské žuly vážící 3700 kilogramů s postavou válečníka a pochodně zhotovených z umělého kamene a schody ze světlé žuly zhotovila firma Hamberger za 21.200 Kč. Pozemek kolem pomníku byl upraven a osázen ušlechtilými konifery a okrasnými keři darovanými Arturem Primavesim. Na pomníku byl vytesán nápis „In treuer Pflichterfüllung für die Heimat sind im Weltkriege 1914–1918 gefallen“ a 30 jmen padlých:

Edmund Dittrich, 6. August 1914 – Emil Heinz, 13. September 1914 – Johann Schmalz, 20. Oktober 1914 – Franz Scholz, 23. Oktober 1914 – Jakob Dworsky, 24. Oktober 1914 – Rudolf Locke, 1914 – Friedrich Treuwurst, 1914 – Julius Oswald, 23. Dezember 1914 – Adolf Beier, 19. Feber 1915 – Alfred Beier, 3. Mai 1915 – Josef Scheithauer, 15. Mai 1915 – Eduard Pietsch, 15. Mai 1915 – Friedrich Jeitner, 16. Mai 1915 – Wilhelm Richter, 1. August 1915 – Max Dittrich, 25. September 1915 – Leopold Ziegler, 15. Oktober 1915 – Leopold Roller, 10. April 1916 – Ferdinand Losert, 19. April 1916 – Karl Beutel, 21. Juni 1916 – Rudolf Kinzel, 1916 – Engelbert Wiedra, 3. September 1916 – Engelbert Jüttner, 23. September 1917 – Franz Scheithauer, 27. März 1918 – Alois Rösner, 28. April 1918 – Friedrich Horny, 12. August 1918 – Josef Gebauer, 11. November 1918 – Josef Giesa, 25. Mai 1919 – Paul Gröger, 19. Juli 1919 – Oskar Valentin, 12. März 1920 – Adolf Klinke, 15. März 1920. Vermisst: Adolf Beier, Josef Losert. Pod jmény verš: „Den Helden einer grossen Zeit – In Treu und Dankbarkeit geweiht“ a nápis „Die Bewohnerschaft Krotendorfs.“

Pomník byl odhalen v neděli dne 31. srpna 1924. Světícího biskupa a místního rodáka Dr. Josefa Schinzela z Olomouce přivítali jménem výboru pro postavení pomníku Arthur Primavesi a jménem obce městský radní Bägel, jehož devítiletá dcera Anny mu po přednesu básně předala kytici z bílých růží a myrty. Slavnost byla zahájena v deset hodin dopoledne polní mší na prostranství před školou celebrowanou biskupem a o půl druhé odpoledne jej za účasti světícího sboru složeného ze spojených mužských pěveckých spolků z Krnova a Kostelce a tisíců obyvatel z obce a okolí odhalil. Po slavnostním projevu sedláka Adolfa Grosse z Jindřichova předal Arthur Primavesi pomník symbolicky městskému radnímu Bägeloovi do správy obce. Slavnost zakončila lidová veselice v parku, koncertovala městská kapela, čistý výtěžek byl předán výboru pro postavení pomníku.

Dne 21. listopadu 1929 se obrátili členové výboru na postavení pomníku na městskou radu s požadavkem na poskytnutí částky 5.000 korun určenou pro další úpravu pozemku kolem pomníku. Na návrh městského zahradníka Vařílka postavila stavební firma Hartel za částku 1.351 Kč ochrannou zeď, Arthur Primavesi a statkáři Rudolf Gerstberger a Ferdinand Krischke poskytli stavební kámen a městské zahradnictví dodalo alpinky v hodnotě 337 Kč.¹ Dochovaly se fotografie pomníku.²

^{1/} Bägel, Adolf; Die Entstehungsgeschichte des Kriegerdenkmales in Krotendorf. In: Jägerndorfer Ländchen Jägerndorf (dále jen JIJ), Folge 8/1934 S. 60–63, viz též: Krotendorf – Die Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 202 z 27.8.1924.

^{2/} Dochovaly se fotografie pomníku – viz JHB Folge 29/1951 s. 8 a JHB Folge 408/1968 s. 329.

Jakartovice

o. Opava

Pomník byl vysvěcen neděli 5. června 1921 farářem Johanem Hausnerem. Projevy pronesli Rudolf Beyerle a Dr. Eduard Wagner. Na odpolední slavnosti vystoupil místní mužský pěvecký spolek pod vedením učitele Josefa Königa. Přítomny byly hasičské sbory z Jakartovic a okolí.¹

^{1/} Eckersdorf, DPT č. 158 z 15.6.1921.

Jakubčovice nad Odrou

o. N. Jičín

Odhalení pomníku padlým a nezvěstným zhotoveném v dílně kamenického mistra Ertela z Oder bylo naplánováno na neděli 25. července 1926 po dopolední polní mši konané na slavnostním prostranství vedle železniční zastávky. Organizací slavnosti spojené s oslavami 35. výročí založení místního sboru dobrovolných hasičů byli pověřeni starosta obce Eichler a velitel hasičů Schatell. Součástí odpolední lidové slavnosti byl i koncert hudby z Oder (Odertalkapelle) vedené ředitelem Kaspersem.¹

^{1/} Jögsdorf – Kriegerdenkmalweihe u. Feuerwehrfest, DPT č. 149 z 24.6.1926.

Janov

o. Bruntál

Pomník padlým zhotovený krnovskou kamenickou firmou Gruner měl být odhalen a vysvěcen v neděli 19. srpna 1923, v případě špatného počasí v neděli 26. srpna.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Johannesthal – Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 188 ze 14.8.1923.

^{2/} JHB Folge 18/1950 s. 18.

Javorník – město

o. Jeseník

V neděli 27. srpna 1922 o půl třetí odpoledne byl odhalen knížetem biskupem kardinálem Dr. Adolfem Bertramem a vysvěcen pomník padlým z dílny akademického sochaře Josefa Obetha z Velké Kraše. Původně bylo navrženo, aby do dvou prázdných výklenků na hlavní frontě farního kostela obrácených k hlavnímu náměstí byly umístěny dvě desky se jmény padlých vsazené do umělecky provedených kamenných rámtů zhotovených stavitelem Ing. Utnerem. Od záměru umístit samostatné pamětní desky do výklenků bylo po jednání se sochařem Obethem upuštěno. Sochař doplnil obě pamětní desky dvěma postavami do půl těla v nadživotní velikosti, čímž vyplnil klenbu výklenku a dal deskám podobu obětních kamenů. Postava na levé straně představovala umírajícího válečníka s hlavou ve smrtelném boji vzpurně hozenou do výše s pravicí opřenou o meč a levicí snažící se zastavit krvácení a na straně pravé postavu spasitele s hlavou skloněnou v pokoře. Obě sochy měly představovat umučené lidstvo rozlévající svou krev pro vysoké cíle, jedna za národ a vlast, druhá za lidstvo – jeden prostý hrdina z lidu, druhý hrdina všech hrdinů. Obě sochy byly zhotoveny z pískovce, pamětní desky se jmény padlých z mramorově tónované žuly. Jak uvádí pramen „*naše město tak obdrželo pomník, který není zemi obvyklý*“. Nápis zhotovil vkusně pan Nitsche z Javorníka.¹ Pomník byl zničen po 11. červenci 1945, jedna ze dvou desek se jmény padlých o rozměrech 140 x 63,5 x 13 cm byla objevena na jaře 2008 při hloubení kanalizace domu kdysi firemního sídla stavitele H. Utnera na Polské ulici v Javorníku.² Dochovala se fotografie pomníku.³

^{1/} Jauernig – Die Einweihung des Kriegerdenkmales, DPT č. 199 z 25.8.1922.

^{2/} Milan RYCHLÝ, *Němí svědkové minulosti?*, in: Jesenicko, Vlastivědný sborník č. 10/2009, s. 63.

^{3/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 88.

Javorník - ves

o. Jeseník

Pomník ve tvaru žulové pyramidy ozdobené nahoře helmou s savřínovým věncem a se jmény 27 padlých umístěných ve dvou řadách na přední straně, zhotovený firmou A. Franke ze Supíkovic, byl odhalen a vysvěcen v neděli 26. června 1921. Polní mše před pomníkem celebrou místním farářem se zúčastnilo množství lidí z Javorníka a okolí v čele s představiteli města a členy různých spolků. Po jejím skončení položilo šest válečných sirotků a členové spolků na pomník věnce. Ve dvě hodiny odpoledne po příchodu průvodu do zahrady Gabrielovy restaurace a plamenném projevu poslance Matznera následoval koncert a lidová zábava.¹

^{1/} Dorf Jauernig, DPT č. 174 z 1.7.1921.

Jeseník

o. Jeseník

Diskuze o postavení pomníku probíhaly již od roku 1926. V roce 1930 navrhl spolek vysloužilých vojáků postavit mohutný reliéfní pomník na východní straně farního kostela, v roce 1932 byl podán návrh umístit pomník válečníka vystupujícího z náhrobku obklopeného třemi mramorovými deskami se jmény padlých ve výklenku na východní straně farního kostela, resp. postavit šestibokou kapli nebo pamětní halu – všechny návrhy ale vždy ztroskotaly na nedostatku financí. V polovině listopadu 1932 byla v evangelickém kostele odhalena pamětní deska se jmény padlých a nevěstných členů evangelické náboženské obce zhotovená z černé švédské žuly v odborné kamenické škole v Supíkovicih se jmény padlých: Blazek Anton, Blazek Karl, Eglseer Wilhelm, Franke Franz, Hannatschek Ernst, Hofmann Franz, Hofmeister Paul, Michaeliczek Hans, Swatoschek August, Wollenhaupt Eberhard, Wollenhaupt Gero.¹ Desky se nedochovaly. V říjnu 1933 předložil místní sochař Adolf Franke nově ustavenému výboru pro postavení pomníku tři návrhy – dva ve formě pamětních desek a sochou umístěnou ve výklenku na východní straně farního kostela s předpokládanými náklady ve výši 38 – 50 tisíc korun. Třetí návrh představoval pravouhlý mramorový pomník, na jehož vnitřních stranách by byly umístěny desky se jmény padlých a ve střední části nahoře umístěným lvem, jako symbolem odvahy. Náklady byly odhadnuty na 30 tisíc korun. Počátkem listopadu téhož roku vybrala komise v čele s farářem Engelbertem Neugebauerem návrh sochaře Frankeho ve formě tří žulových desek s nápisem „Unseren Helden 1914–1918“ a jmény padlých a nevěstných včetně dat úmrtí. Pomník měl být umístěn na východní straně katolického kostela na Zámeckém náměstí včetně sochy Krista ve výklenku kostela, pořizovací cena činila 30 tisíc korun. K realizaci opět pro nedostatek financí nedošlo. V dubnu 1934 se dohodla část zástupců místních spolků instalovat nákladem 12–13 tisíc korun ve farním kostele památný kříž s dřevěnými votivními deskami se jmény

padlých a odhalit a vysvětit jej v červenci téhož roku u příležitosti 60. výročí založení místního spolku vojenských vysloužilců, druhá skupina navrhovala postavit kamenný pomník na Zámeckém náměstí. Odhalení památného kříže s bočními deskami se jmény 205 padlých a nezvěstných z dílny sochaře Josef Luxe se konalo ve středu 15. srpna 1934 za účasti 3.000 obyvatel města a okolí. Socha Krista i desky se dochovaly, jména byla po roce 1945 vylomena a nahrazena citáty. Návrh na devět metrů vysoký granitový obelisk zdobený reliéfem znázorňujícím osud, zážitky, kamarádství, věrnost a lásku k vlasti předložil výboru dne 26. září 1934 sochař Engelbert Kaps. Koncem října téhož roku byly ukončeny přípravné práce na základu pomníku tvořeném čtyřstrannou, jeden metr vysokou pyramidou s dvanácti plastikami v nadživotní velikosti znázorňující vytažení do boje, válečnou vřavu, bídu ve vlasti a pohled do šťastnější budoucnosti. Odhalení pomníku zhotoveného z žuly dodané firmou bratří Franků z Žulové se konalo ve dnech 6. a 7. července 1935 v rámci „setkání synů domoviny“ (Wiedersehenfest). Pomník byl odstraněn již v roce 1945, zachovalo se pouze torzo uložené v lapidáriu městského muzea v Jeseníku.²

^{1/} Freiwaldau – Ihren im Weltkrieg gefallenen Söhnen, MSP č. 49 ze 3.12.1932.

^{2/} Jaromír INDRA, *Válečné pomníky v Jeseníku*, in: Jesenícko, Vlastivědný sborník č. 10/2009, s. 36–41.

Jindřichov

o. Bruntál

Pomník byl odhalen dne 11.8.1929 před kostelem.¹ Dochovaly se fotografie pomníku² i slavnosti vysvěcení.³

^{1/} JHB Folge 434/1970.

^{2/} JHB Folge 740/1996 s. 193.

^{3/} JHB Folge 27/1951 s. 14.

Karlovice

o. Bruntál

Po velkých těžkostech byl v neděli 27. července 1930 vysvěcen pomník padlým umístěný na jižní straně kostelní zdi. Slavnosti zahájené v devět hodin dopoledne se zúčastnili členové podpůrných spolků bývalých vojáků z České Vsi, Karlovic, Krasova, Krnova, Mnichova a Vrbna a sbory dobrovolných hasičů z Adamova a Karlovic. Po slavnostní mši a vysvěcení pomníku přednesl předseda spolku pro vybudování pomníku Horný smuteční řeč, ve které vzpomněl na 48 padlých z obce. Lesní ředitel Ribar připomněl v projevu těžkosti spojené s vybudováním pomníku, především problémy s nalezením vhodného místa. Poté položily vdovy po padlých spolu se sirotky k pomníku květiny. Předseda Horný poděkoval všem, kteří se zasloužili o postavení pomníku, především lesnímu řediteli Ribarovi, dárci Aloisi Reichlovi seniorovi, místnímu faráři za poskytnutí místa a tvůrci pomníku sochaři Grunerovi z Krnova. Při převzetí pomníku do správy obce slíbil zástupce představeného spolku bývalých vojáků Dittel jménem obce, že o pomník bude náležitě postaráno. Slavnost byla zakončena modlitbou a písní „Ich hatt' einen Kameraden“.¹

^{1/} Karlsthal – Weihe des Kriegerdenkmals, DPT č. 177 z 30.7.1930.

Kelč

o. Vsetín

Pomník 61 padlých zhotovený kamenickou firmou Josefa Zouhara a spol. z Brna podle návrhu architekta Jana Mráčka z Brna byl postaven v roce 1930 místní Osvětovou besedou nákladem cca 35 000 Kč z darů obyvatel města. Bustu zhotovil akademický sochař Emil Hlavica ze Vsetína (syn kelečského rodáka Františka Hlavicy).¹

^{1/} GOOGLE – turistické regiony.

Klimkovice

o. N. Jičín

Pískovcový pomník s bustou prezidenta T. G. Masaryka (odstraněnou v padesátých letech 20. století) a postavou ženy v národním kroji pokládající kytici květů se jmény 63 padlých uvedených na desce umístěné na zadní straně pomníku byl postaven v roce 1925 u zámecké zdi, po jejím zbourání v roce 1946 byl přemístěn ke kostelu a později do zámeckého parku.¹

^{1/} GOOGLE – turistické regiony.

Komora

Dochovala se fotografie pomníku.¹

^{1/} JHB Folge 24/1951 s. 14.

o. Bruntál

Kouty

Odhalení pomníku se konalo v neděli 20. srpna 1922. I přes nepříznivé počasí byla slavnost zahájena o půl deváté dopoledne zpívanou Deutsche Messe u pomníku navštívena množstvím místních obyvatel a hostů. O půl třetí odpoledne byl pomník po příchodu průvodu odhalen a vysvěcen. Po slavnostní řeči faráře a rodáka Urbische a koncertu místního pěveckého spolku se vydali účastníci v průvodu s vozy ozdobenými dvěma prapory zpět do vesnice k následné lidové slavnosti s tancem.¹

^{1/} Kauthen – Das Kriegerdenkmal, DPT č. 197 z 22.8.1922. Viz též Festschrift zur feierlichen Weihe des Kriegerdenkmals in Kauthen (Bezirk Hultschin) am 20. August 1922, Kauthen 1922.

o. Opava

Krásné Loučky – Kobylí

Odhalení pomníku zhotoveného krnovskou firmou Julia Hambergera se konalo v neděli 8. července 1923. Po přivítání hostů a dopolední slavnostní polní mši doprovázené zpěvem písně „Morgenrot“ v provedení školní mládeže následovaly projevy faráře Heegera z Linhartov a poslance Matznera z Čakové plně vlastenectví a lásky k domovině. Výtěžek odpolední bohatě navštívené lidové slavnosti byl věnován na konto postavení pomníku.¹

^{1/} Schönwiese – Kohlbach – Die Kriegerdenkmalenthüllung und Weihe, DPT č. 159 z 11.7.1923.

o. Bruntál

Krnov

V květnu 1935 došlo na zasedání městské rady k bojovnému hlasování o nápis na pomníku padlým. Přípravný výbor navrhoval nápis „Für Euch“, sociálně demokratická frakce včetně schůzi předsedajícího starosty města Ernsta Richtera požadovala umístit nápis znějící „Wie nieder Krieg“. Pro tento návrh hlasovalo 5 zastupitelů, 5 zástupců měšťanských stran hlasovalo proti. Toto rozhodnutí vyvolalo nejen v přípravném výboru, ale i u německy uvědomělého obyvatelstva odpor, takže zřízení pomníku bylo nejisté. Nakonec došlo k dohodě a pomník padlým zhotovený kameníkem Grunerem podle návrhu architekta Ing. Knoblichy byl na městském hřbitově odhalen v neděli 16. června 1935 byl o půl desáté dopoledne za hojné účasti obyvatel města, zástupců spolků, úřadů, městských zastupitelů a vojenské posádky. Po polní mši celebrowané městským farářem Jedlitschkou a koncertu mužského pěveckého spolku pronesl farář Jedlitschka procitěnou řeč. Jménem bývalých frontových vojáků promluvil podplukovník ve výslužbě Ing. Glatter – Götz, projev pronesl i představený zemského svazu spolku válečných poškozenců, vdov a sirotek Johann Koppe z Moravské Ostravy. Světící akt i odhalení pomníku doprovázela městská hudba. Přítomni byli i okresní hejtman Dr. Bastl, vrchní policejní komisař Dr. Gauner, zástupce starosty města P. Koch s městskými radními a vrchním sekretářem Peykerem jako zástupci města a bývalí frontovní důstojníci.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Jägerndorfer Nachrichten – Errichtung eines Kriegerdenkmales, Silesia Troppau (dále jen ST) č. 122 z 25.5.1935; Jägerndorf – Das Kriegerdenkmal, ST č. 137 ze 14.6.1935; Einweihung des Kriegerdenkmales, ST č. 139 ze 17.6.1935.

^{2/} JHB Folge 33/1951 s. 3.

o. Bruntál

Pamětní deska padlým členům střeleckého spolku

V rámci konání 7. slezské zemské střelby uspořádané k 500. výročí založení krnovského střeleckého spolku ve dnech 23. 7. – 2. 8. 1925 byla v předsálí střelnice odhalena pamětní deska se jmény padlých členů střeleckého spolku – stavitele Paula Franka, obchodníka Josefa Schwarze a obchodníka s jízdními koly Oskara Schneidera.¹

^{1/} Jägerndorf – Ehrung von Gefallenen, MSPF č. 32 z 8.8.1925.

Kunčice

Koncem října 1925 byl v obci odhalen pomník padlým se sochou prezidenta T. G. Masaryka v nadživotní velikosti a jmény padlých umístěných na třech tabulích. Pomník podle návrhu akademického sochaře Vinzenze Palika a byl zhotoven v kamenické dílně Rudolfa Vávry v Moravské Ostravě.¹

^{1/} Enthüllung eines Kriegerdenkmals in Gross Kuntschitz, ST č. 246 z 30.10.1925.

o. Ostrava - město

Liptaň

Dochovala se fotografie pomníku.^{1/}

^{1/} JHB Folge 21/1950 s. 11.

o. Bruntál

Luboměř pod Strážnou

o. Olomouc

Pomník bude odhalen v neděli 26. srpna 1923. Ve středu 15. srpna se uskuteční představení Wilhelma Wünsche „Der Heimkehrer“, čistý výnos bude předán do fondu na vybudování pomníku.¹

^{1/} Liebenthal – Kriegerdenkmal, DPT č. 185 z 10.8.1923.

Ludgeřovice

o. Opava

V roce 1926 navrhlo zastupitelstvo obce zakoupit z obecních peněz pamětní desku a se jmény padlých a nezvěstných ji umístit v místním kostele. Pozdější návrh na postavení pomníku společně s osadou Vráblovcem nebyl realizován pro nesouhlas majitelky pozemku. Rozhodnutí postavit pomník na pozemku Vilemíny Pchálkové č. 81 u státní silnice padlo na schůzi spolku vysloužilých vojáků v dubnu 1932. Návrh na pomník – šest metrů vysokou mohylu s německým válečným železným křížem na vrcholu a postavu německého vojáka držícího plačící ženu s dítětem a nápisem „Ehret die Helden der Heimat und seit Ihrer würdig, Sie stürben für Euch“ s umrlčí hlavou se dvěma hnáty umístěnou pod nápisem a německým železným válečným křížem nad jmény padlých vypracoval sochař Engelbert Kaps ze Supíkovice. Cena pomníku byla odhadována na 32 000 Kč, odhalen měl být v druhé polovině roku 1932. Proti proponovanému návrhu se ohradil zemský úřad v Brně, který v dopise ze dne 6. srpna 1932 uvedl, že „pomník má protistátní ráz a proti jeho zřízení je nutné postupovat podle §26 zákona na ochranu republiky“ a doporučil návrh na pomník přepracovat. Nový návrh s uvedenými úpravami předložený spolkem dne 22. srpna 1932 byl dne 31. srpna výnosem zemského úřadu v Brně schválen. Postavení pomníku vyvolalo mezi českým obyvatelstvem v obci znepokojení a rozhořčení, proti byly i komentáře v denním tisku. I když definitivní podoba pomníku nebyla schválena, pokračovaly přípravné práce na slavnost konanou v neděli 4. září 1932, na kterou byly pozvány spolky vysloužilých vojáků a dobrovolných hasičů ze širokého okolí. Slavnosti zahájené starostou obce Josefem Kocurem se zúčastnilo i 150 členů tzv. úderního oddílu DNSDAP z Moravské Ostravy, kteří svým vystupováním zavdali příčinu k policejnímu zásahu. Pomník byl s největší pravděpodobností odhalen bez nápisu na přední straně. Po roce 1945 byl přemístěn na místní hřbitov vedle kostela sv. Mikuláše.¹

^{1/} Jaromír INDRA, *Pomník obětem 1. světové války v Ludgeřovicích*, Vlastivědné listy 35, č. 1/2009 s. 24–26.

Ludvíkov

o. Bruntál

Odhalení a vysvěcení pamětní vojenské kaple postavené nedaleko školy podle uměleckého návrhu Ericha Hürdena, Ing. Schebeka, správce Bernharda, akademického sochaře Kapse a řezbáře Aloise Böhma z Bruntálu a vyzdobené malířem Erichem Hürdenem z Karlovy Studánky se uskutečnilo v neděli 19. srpna 1923. Šestiboká kaple postavená ve slohu kaple sv. Huberta v Karlově Studánce se střechou pokrytou měděným plechem pojala asi dvacet osob. Obloukové okno na zadní straně kaple nesen nápis „1914 Gedenkstätte für unsere Gefallenen, 1918“. Půl metru od zadní stěny je umístěn oltář s křížem s ukřížovaným Kristem, vedle něj dubová dřevěná plastika s obrazem Marie a Jana zhotovená řezbářem Aloisem Böhmem. Dubové desky s vyrytými jmény a rokem úmrtí padlých pocházejících z Ludvíkova. Na zadních bočních stěnách jsou umístěny dubové desky s vyrytými jmény a rokem úmrtí padlých pocházejících z Ludvíkova. Mezi deskami je umístěna krásně vyřezávaná svítící nádoba z dubového dřeva s nápisy „Durch Volkes Sinn und Fleiss errichtet zu Ludwigsthal im Frühling 1923“ a „Die ihr für Heimat und Volk das Leben gefallen, lebt im Gedenken der Heimat fort“. V případě nepříznivé počasí se slavnost měla konat v neděli 26. srpna 1923.¹

^{1/} Ludwigsthal – Kriegerdenkmal, DPT č. 193 z 19.8.1923, E. W., *Die Kriegergedächtniskapelle in Ludwigsthal*, in: Freudenthaler Ländchen Freudenthal (dále jen FLF) č. 5/1925 s. 111–112.

Malá Morávka

o. Bruntál

Odhalení pomníku padlým z dílny akademického sochaře Josefa Obetha se mělo původně konat v neděli 23. července 1922¹, ale vzhledem ke zlomení jedné sochy bylo odloženo na neděli 10. září 1922. Pomník vysvětil děkan Breuerer, slavnostní projev pronesl nadučitel Hauk.² Pomník se dochoval, k 62 obětem I. světové války přibýly v posledních letech desky se 185 jmény označenými jako oběti války a násilí v letech 1930–1945–1949.³

^{1/} Klein Mohrau – Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 169 z 21.7.1922.

^{2/} Klein Mohrau in Mähren – Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 227 z 27.9.1922.

^{3/} www.rymarovsko.cz.

Malá Morávka – Karlov pod Pradědem

o. Bruntál

Společný pomník padlým byl odhalen v Malé Morávce (?) dne 29. září 1921. Jména padlých a nezvěstných na dvou deskách zrekonstruoval v roce 1990 s pomocí starých fotografií Alfons Zenk. Jména jsou uvedena v abecedním pořadí.

Malá Morávka – padlí: Josef Ascher, Rudolf Ascher, Wilhelm Bernat, Robert Feik, Josef Frank, Rudolf Gross, Rudolf Hauk, Reinhard Heger, Otto Hirsch, Josef K..., Guido Kinzel, Wilhelm Klos, Heinrich Köhrer, Rudolf Köhrer, Rudolf Markus, Franz Niessner, Josef Partsch 2x, Wilhelm Partsch, Alfred Peiker, Alfred Riedel, Karl Rischer, Alois Schaffer, Johann Schilder, Josef Schindler, Albert Schittenhelm, Hermann Schuster, Otto Spatschek, Franz Springer, Johann Springer a Franz Weinelt. **Nezvěstní:** Franz Ascher, Emil Beutel, Wilhelm Feik, Adolf Hackenberg, Alois Harich, Franz Heger, Josef Heinrich, Franz Kla., Rudolf Partsch, Partsch, Alfred Riedel a Franz Vogel.

Karlov pod Pradědem – padlí: Adolf, Hanns, Richard Ardelt, Karl Ascher, Alois Felgenhauer, Heinrich Frantischek (?), Franz Hinkel, Adolf Hoffmann, Rudolf Krisl (?), Franz Niessner, Rudolf Ohmacht a Eduard Schalz. **Nezvěstní:** Johann Lux, Franz Nauermann, Josef Niessner, Rudolf Niessner, Otto Schauer, Karl Thöndel a Robert Vieweg.¹

^{1/} Kruegerdenkmal Klein – Mohrau / Karlsdorf. Freudenthaler Ländchen Ludwigsburg (dále jen FLL), Folge 11/1990, s. 493.

Mankovice

o. N. Jičín

Pomník 27 padlých zhotovený místními umělci bude odhalen a vysvěcen 31. července 1931. Slavnostní řeč pronese rodák básník Dr. Hauptmann.¹ Pomník existuje byl doplněn o jména padlých v II. světové válce.

^{1/} Mankendorf, DPT č. 200 z 27.7.1921.

Melč

o. Opava

V neděli 1. června 1924 bude odhalen pomník navržený vrchním stavebním radou Kalittou a zhotovený sochařem Obethem.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Meltsch – Enthüllung des Kriegerdenkmales, DPT č. 128 z 31.5.1924.

^{2/} B TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 89 a 95.

Mezina

o. Bruntál

Dne 18. října 1925 bude odhalen pomník padlým hasičům z obce.¹

^{1/} Mestendorf – Kriegerdenkmal, MSPF č. 42 ze 17.10.1925.

Město Albrechtice

o. Bruntál

Dochovala se fotografie pomníku.¹

^{1/} JHB Folge 19/1950 s. 16.

Město Libavá

o. Olomouc

Zásluhou místních občanů Seidlera, Molzera, Bahnara a Preise byl dne 16. července 1922 odhalen pomník 100 padlých zhotovený kamenickým mistrem Beutelem z Budišova nad Budišovkou.

^{1/} Stadt Liebau – Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 169 z 21.7.1922.

Mikulovice

o. Jeseník

V červnu 1927 otiskly noviny příspěvek nadepsaný „Spät, aber doch!“ se sdělením, že se výbor konečně usnesl na postavení pomníku podle návrhu sochaře E. Kapse.¹ Mohutný a impozantní 5 metrů vysoký a 11 metrů široký pomník postavený zásluhou představeného spolku pro postavení pomníku Ing. Norberta Riegera a odborného učitele Augustina byl odhalen dne 2. září 1928 na místě bývalého pomníku císaře (asi Josefa II.). Slavnost byla zahájena mší svatou, doprovázenou místním mužským pěveckým sborem zpívajícím Schubertovu „Deutsche Messe“. Farář Gross vysvětlil pomník za zpěvu písní „Die Himmel rühmen“ a „Gebet vor der Schlacht“. Po slavnostním a vlasteneckém projevu ředitele Ing. Liewalda předal předseda výboru Ing. Rieger za přednesu básně studentkou gymnázia Hertou Pospischil pomník do péče obce. Starosta Liemert poděkoval firmám Förster ze Zlatých Hor, Liemert z Mikulovic, Ing. Riegrovi a celému výboru za zásluhy o vybudování pomníku. Následovalo pokládání věnců zástupci spolků a organizací a slavnostní defilé před pomníkem. Odpoledne se konala na Grögerově louce lidová slavnost zakončená večer velkým ohňostrojem. Výbor obdržel mnohé dary, z nichž je nejvýznamnější dar lesního Pospischilla, jenž z velké části pokryl náklady na zhotovení pomníku.

^{1/} Niklasdorf – Kriegerdenkmal, MSPF č. 25 z 18.6.1927.

^{2/} Niklasdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, MSPF č. 37 z 8.9.1928, viz též Niklasdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 214 ze 7.9.1928.

Mladecko

o. Opava

Odhalení pomníku se bude konat v neděli 20. srpna 1922 o půl druhé odpoledne, na večer byla ohlášena taneční zábava.¹

^{1/} Mladetzko – Die Enweihung des Kriegerdenkmals, DPT č. 193 z 18.8.1922.

Mnichov

o. Bruntál

Dne 20. července 1924 bylo oznámeno, že pomník zhotovený sochařem Obethem ze slezského mramoru, postavení zděného podstavce i osázení okolí pomníku vzrostlými stromy je již hotovo a přípravy na lidovou slavnost, k níž zapůjčil majitel Max Grohmann rychtářskou zahradu, jsou v plném proudu. Pomník bude odhalen v neděli 3. srpna 1924. Program zahájí již v pět hodin ráno trubači a bubeníci, v devět hodin se účastníci shromáždí na náměstí a odejdou v průvodu k polní mši, při které mužský pěvecký spolek z Vrbna zazpívá Schubertovu „Deutsche Messe“. V jednu hodinu odpoledne se účastníci shromáždí opět na náměstí, odkud o čtvrt na dvě odejdou k pomníku, kde vyslechnou vzpomínkový projev učitele Czihala v Opavy, modlitbu „Gebet vor der Schlacht“ a koncert kapely z Vrbna. Během odhalení a vysvěcení pomníku zahráje hudba skladbu „Ich hatt einen Kameraden“. Po převzetí pomníku zástupcem města bude následovat lidová slavnost spojená se zahradním koncertem. V případě nepříznivého počasí se slavnost bude konat v neděli 10. srpna.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Einsiedel bei Würbenthal – Kriegerdenkmalweihe, DPT č. 170 z 20.7.1924, viz též Einsiedel – Kriegerdenkmal-fest, MSPF č. 30 z 26.7.1924.

^{2/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 89 a 98.

Moravská Ostrava

o. Ostrava-město

V lednu 1917 oznámil okrašlovací spolek v Moravské Ostravě, že věnuje 5.000 korun – polovinu svého peněžního majetku na postavení pomníku padlým v Moravské Ostravě včetně částky 1.500 korun – výtěžku veřejných sbírek v roce 1916, takže spolek nyní disponuje částkou 6.500 korun. Rovněž sdělil, že zastupitelstvo města s postavením pomníku souhlasí a poskytne materiální prostředky.¹ Pomník však postaven nebyl, osud shromážděné částky není znám. V březnu 1935 padlo na valné hromadě podpůrného spolku bývalých vojnů v Moravské Ostravě rozhodnutí nechat zhotovit a ještě v roce 1935 odhalit pomník padlým, zemřelým a nezvěstným z obvodu Velké Ostravy. Spolek se obrátil na občany a instituce s prosbou o finanční příspěvky, rovněž požádal pozůstalé, aby sdělili jména a příslušná data úmrtí svých padlých, zemřelých nebo nezvěstných příbuzných.²

^{1/} Mähr. Ostrau – Ein Kriegerdenkmal in Mähr. Ostrau, Silesia Teschen (dále jen ST) č. 43 z 21.1.1917.

^{2/} Um die Errichtung eines Kriegerdenkmals in Mähr. Ostrau, ST č. 66 z 20.3.1934.

Nové Lublice

o. Opava

V neděli 13. listopadu 1921 byla v místním kostele za velké účasti obyvatel obce odhalena pamětní deska se jmény padlých. Dopolední smuteční mši celebroidal místní farář Solec. Odpoledne po vysvěcení „Heldenbrunnen“ pronesl slavnostní řeč stavební ředitel Ing. Josef Rossmanith. Dvaceti pozůstalým byl věnován pamětní list. O pořízení desky a studny se největší měrou zasloužili bývalý starosta Schmidt, nadučitel Schweter a starosta Schwab s manželkou.¹

^{1/} Neu Lublitz, DPT č. 311 z 18.11.1921.

Nový Bohumín

o. Karviná

V roce 1925 rozhodl nově ustavený výbor pro postavení pomníku složený ze zástupců spolku invalidů a kamarádkého podpůrného spolku bývalých vojáků v Novém Bohumíně zřídit ve městě pomník na památku vojáků zemřelých v bohumínské vojenské nemocnici v letech 1914–1918.¹ Pomník byl odhalen a vysvěcen v letních měsících roku 1931. Slavnost zahájil starosta města Josef Walcher, vysvěcení provedli arcikněz Ferdinand Ježek a evangelický farář Baďura. Slavnosti se zúčastnili i zástupci Německa, Rakouska, Maďarska, Rumunska a Itálie. Ve společném hrobě je pochováno celkem 407 zemřelých: 82 Čechů, 40 Rakušů, 31 říšských Němců, 83 Poláků, 31 Italů, 84 Maďarů, 10 Rumunů, 44 Rusů a 1 Turek.²

^{1/} Ein Kriegerdenkmal in Neu – Oderberg, MSPF č. 265 z 21.11.1925.

^{2/} Neu Oderberg – Kriegerdenkmal, MSPF č. 28 z 11.7.1931.

Ondrášov

o. Bruntál

V neděli 23. června 1935 uspořádá obecní zastupitelstvo obce Ondrášov lidovou slavnost, v jejímž rámci bude odhalena pamětní deska padlým. Slavnost bude zahájena ve dvě hodiny odpoledne odhalením pamětní desky spojené se slavnostním projevem a vzdáním cti a pokračovat slavnostním koncertem v Kindermannově zahradě, vstupné 2.50 Kč. Večer v osm hodin se koná v sále Kittelova hostince taneční zábava, hraje Demuthova hudba, vstupné 3.60 koruny včetně daně.¹

^{1/} Andersdorf – Volksfest, Römerstädter Bezirks Zeitung Römerstadt č. 25 z 22.6.1935.

Opava

o. Opava

Nástěnná malba v kostelíku sv. Trojice

V neděli 6. září 1925 za krásného letního počasí byla v devět hodin dopoledne zahájena v kostelíku sv. Trojice v městském parku slavnost vysvěcení nástěnné malby na památku padlých od Adolfa Zdrázily a sošky sv. Josefa z dílny akademického sochaře Franze Zelezného z Vídně. Po přivítání čestných hostů shromážděných na prostranství před kostelíkem farářem Hohnem – zástupce starosty města učitele Czihala, městského radního Königa, ředitele magistrátu Mayera, zástupce bývalé c. a k. armády polního maršála Böhm-Ermolliho, ředitele Zentzytzkyho, vrchního policejního rady Laika, ředitele obchodní komory Schmolika, rady komory Nedely, obchodního rady Hinnera, Dr. Wenzelidese, zástupce učitelstva a spolků, čestného vrchního střeleckého mistra Franze Richtera a vrchního střeleckého mistra opavské měšťanské střelecké společnosti Karla Steuera, členů spolku vysloužilých vojáků s praporem a členů opavské měšťanské střelecké společnosti rovněž s praporem se konala polní mše celebroidaná proboštem Heiderem, během níž zpíval kostelní sbor sv. Trojice vedený profesorem Franzem Richtou Schubertovu „Deutsche Messe“. Po skončení mše poděkoval probošt Heider ve slavnostní řeči malíři Zdrasillovi a pozval čestné hosty do kostela k prohlídce obrazu. Farář Hohn po krátké pobožnosti obraz vysvětil a vysvětil přítomným význam obrazu, poděkoval malíři Zdrasillovi a všem, kteří se podíleli na jeho vzniku – proboštu Heiderovi, vysloužilcům a střelcům, zástupcům úřadů, profesoru Richtovi a jeho kostelnímu sboru, paní Kortschak, řediteli Gebhardovi a úředníku spořitelny Nitschovi, členům spolku za zachování kostela sv. Trojice a všem farníkům. Na závěr slavnosti svěcení zaznělo Te Deum.

Nástěnná malba umístěná na západní stěně levé boční kaple kostelíka sestávala ze tří částí. Ve střední části zobrazil malíř Svatou Trojici shlížející z mraků na padlého válečníka s vedle něj kvetoucí čekankou a s doutnajícími troskami selské usedlosti v pozadí. Jak vysvětil farář Hohn přítomným, „*mnohá matka si při pohledu na obraz řekne – tak takto zemřel můj milovaný syn, jako hrdina a mnohé ženě vytane myšlenka – tak takto pokojně ležící myslel jistě můj manžel na mne, na své děti*

a svou vlast. Kdyby mistr spodobnil zmrzačeného vojáka pokrytého prachem, nebyl by to obraz míru a smíření.“ Po obou stranách středního obrazu byly umístěny tabule se jmény 58 padlých vojáků a obrazy sv. Jiří a sv. Michala. Po celé šířce obrazu je umístěno věnování: „Den Söhnen des Parkes, die im Weltkrieg sterben zum ehrenden Gedenken“. Celkový dojem z obrazu je monumentální, při vysvěcení byl obložen krásnou květinovou výzdobou věnovanou opavskými zahradníky Probstem, Benitzelem, Kutscherou, Guttbergerem a Wawratzkym.² Od tří hodin odpoledne se v městském parku konala lidová slavnost s volným vstupem, od osmi hodin večer slavnost mládeže na měšťanské střelnici, vstupné je 5 Kč.³ Freska se nedochovala, pokud nebyla odstraněna po roce 1945, byla s největší pravděpodobností zničena během povodně v roce 1997, kdy hladina vody v kostele dosáhla výšky více než dva metry.⁴

^{1/} Weihe des Kriegerwandgemäldes in der Pfarrkirche, DPT č. 209 z 8.9.1925.

^{2/} Troppau – Ehrung der im Weltkriege gefallenen Söhne des Parkes, DPT č. 200 z 8.8.1925.

^{3/} Gedenkfeier für die Kriegsgefallenen des Stadtparkes, DPT č. 205 z 3.9.1925.

^{4/} Bohumil KADĚRA, *Opavské chrámy*, Opava 2000, s. 15–21.

Pomník padlých na městském hřbitově I.

Rozhodnutí zřídit v Opavě pomník padlým a nezvěstným padlo v listopadu 1922 na setkání bývalých důstojníků pěchotního pluku č. 1 „Kaiser“. Návrh podpořili i přítomný starosta města Franz a probošt monsignore Heider. Jako vhodné místo byl vybrán městský hřbitov. Ustavený výbor na postavení pomníku se obrátil s výzvou na obyvatele města o finanční a materiální podporu a sdělil, že peněžní částky již poskytl bývalí příslušníci pěchotních pluků č. 1 a 100, střeleckých pluků č. 15 a 32, prapore polníky myslivců č. 16 a pluků domobrany č. 15 a 32. Vedením přípravných prací byl pověřen opavský rodák a bývalý dlouholetý příslušník pěchotního pluku č. 1 plukovník v záloze Ludwig Kremling, na jehož adresu (Ostrožná č. 2) měly být zasílány příspěvky a dotazy.¹

Poněkud jinak podal vznik pomníku F. D. Kmoch. Uvedl, že na městském hřbitově byla na památku padlým postavena někdy v letech 1916–1917 dřevěná mohyla, u které se každoročně na den Všech svatých konala vojenská panychida. Vzhledem k jejímu stavu, kdy hrozilo zřícení, pojal velitel opavské posádky generál Hanák myšlenku postavit na jejím místě důstojný kamenný pomník. Nechal na své náklady zhotovit sádrový model pomníku a vystavil jej s příslušnou výzvou obyvatelstvu ve výloze obchodníka s papírem Prachowného na Horním náměstí. Celá akce vzbudila zájem městské rady, která se o celou záležitost začala živě zajímat. Generál Hanák se obrátil na purkmistra Franze a probošta Heidera, s nimiž založil v březnu 1926 výbor na postavení pomníku.²

Slavnosti odhalení a vysvěcení pomníku z dílny sochaře Obetha odhaleného ve středu 2. listopadu 1927 se zúčastnili zástupci všech kruhů obyvatel města v čele se starostou Franzem, ministerským radou Dr. Schillerem, státními a městskými úředníky. Přítomen byl i velitel opavské posádky generál Hanák se zástupci důstojnického sboru, představení opavských spolků a všichni členové místního podpůrného spolku bývalých vojáků. Pomník vysvětil biskup a velmistr Řádu německých rytířů Dr. Norbert Klein za asistence opavských katolických duchovních. Ve světicích řeči, nejprve česky apotom německy promluvil na téma „Aus den Augen, aus den Sinn“, vzpomněl na oběti války, povinnost k vlasti atd. Poděkoval všem, kteří se o postavení pomníku zasloužili, především generálu Hanákovi, purkmistru Heinzovi a proboštu Heiderovi za jejich účinnou a aktivní účast při obstarávání finančních prostředků. Vojenská posádka byla zastoupena deputacemi všech útvarů v čele s posádkovým velitelem.

Soudobý tisk komentoval událost následujícími slovy: „Pomník ve tvaru meče zaraženého do země symbolizuje vědomí a naději zachování míru ve světě po dlouhé a krvavé válce. Ve středu pomníku vystupuje postava bolestné Matky Boží, jejíž hlavu korunuje hvězda ve smyslu rčení na podstavci – Per aspera ad astra – z hloubky bolesti vzhůru ke světu. Celé dílo působí svým myšlenkovým a uměleckým provedením dojemně a zároveň povznášejícím způsobem a znamená nejen pro umělce, který je stvořil, ale i pro město, na jehož pozemku stojí čin, který si zaslouží díky přátel ušlechtilého umění.“³

Pomník byl postaven nákladem 50.000 Kč, armáda přispěla kromě prací provedených na vlastní útraty generála Hanáka částkou asi 5.000 korun, purkmistr Heinz s proboštem Heiderem vybrali u bohatších opavských rodin 13.000 korun, městská rada věnovala 10.000 korun, divadelní představení, tragédie o třech dějstvích „Das Grabmal des unbekannten Soldaten“ autora Paula Raynala v překladu Hedwig von Gerlach provedené v městském divadle v Opavě ve dnech 24. a 25. září 1927

přineslo asi 8.000 korun. Hra byla nadšeně přijata opavskou kritikou i obecně, podobně jako na všech velkých německých divadelních scénách.⁴ Dochovala se fotografie pomníku.⁵

^{1/} Ein Heldendenkmal für Troppau, DPT č. 258 z 4.11.1922.

^{2/} F.D KMOCH, *Vojsko*, in: 1918 – 1928. Deset let československého Opavska. Opava 1928. s. 62.

^{3/} Kriegerdenkmalenthüllung auf dem Troppauer Friedhof, DPT č. 259 z 2.11.1927.

^{4/} Das Grabmal des unbekannten Soldaten, DPT č. 221 z 17.9.1927.

^{5/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 89 a 92.

Pomník padlých na městském hřbitově II.

V neděli 5. července 1932 byl na městském hřbitově za přítomnosti členů kamarádkých spolků bývalých vojáků z Opavy a Kateřinek, opavských hasičů, záchranářů a velkého množství bývalých vojenských zajatců odhalen pomník padlým a nezvěstným v I. světové válce. Za zvuků Schubertova chorálu „Litanei“ v provedení Dachselovy hudby pronesl setník v záloze Friedrich z Liberce procítěnou smuteční řeč se vzpomínkou na padlé a nezvěstné. Poté byly k pomníku položeny věnce říšských svazů válečných zajatců v ČSR a Rakousku a kamarádkých spolků bývalých vojáků z Opavy a Šenova u Nového Jičína. Za všechny bývalé důstojníky, kamarády a členy praporu polních myslivců č. 16 promluvil plukovník v záloze Rosshirt a setník Kube.¹

^{1/} Die Kriegsgefangenentagung in Troppau, DPT č. 158 z 5.7.1932.

Opavice

Pomník z dílny Josefa Obetha bude odhalen v neděli 24. června 1923 u příležitosti konání svátku domoviny (Heimatfest).¹

^{1/} Troppowitz – Heimatfest, DPT č. 130 ze 7.6.1923.

o. Bruntál

Osoblaha

Výbor po postavení pomníku byl ustanoven v září 1922. Pomník zhotovený akademickým sochařem Josefem Obethem bude odhalen v neděli 10. června 1923. Slavnost bude zahájena v deset hodin dopoledne slavnostní polní mší na ploše věnované obci místním cukrovarem. Odpoledne bude pomník odhalen a vysvěcen, slavnostní řeč pronese poslanec farář Schältzky z Bruntálu. Slavnosti se zúčastní oba osoblažské pěvecké spolky – Liedertafel a Frohsin a místní Turnverein.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Hotzenplotz – Kriegerdenkmal, DPT č. 122 z 29.5.1923.

^{2/} JHB Folge 20/1950 s. 14. a B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 89.

o. Bruntál

Petrovice

Dne 3. července 1927 ve 13.30 bude na stěně hasičské zbrojnice odhalena pamětní deska padlých hasičů. Následuje koncert v zahradě statkáře Emila Rottera spojený s dětskou slavností.¹

^{1/} Petersdorf – Gedenktafel Enthüllung, MSPF č. 27 z 2.7.1927.

o. Bruntál

Petřkovice

V neděli 30. srpna 1931 uspořádal místní podpůrný spolek vysloužilých vojáků letní slavnost spojenou s odhalením a vysvěcením pamětní desky padlým a nezvěstným. Slavnosti se zúčastnily spolky bývalých vojáků z Hošťákov, Lhotky u Hlučína, Ludgeřovic, Moravské Ostravy, Přívozu, Vítkovic a hasičů z Ludgeřovic. Slavnost byla zahájena v devět hodin ráno mší svatou v ludgeřovickém kostele a pokračovala vzpomínkovou slavností na hřbitově doprovázenou písní „Ich hatt' einen Kameraden“. Odpoledne se účastníci shromáždili v Lorenzově hostinci na zahradní slavnosti za účasti mnoha místních i cizích hostů z Darkovic, Hlučína a Hrušova. Koncertovala Schofferova spolková hudba. Slavnost byla ukončena v pozdních hodinách k velké spokojenosti účastníků.¹

^{1/} Petershofen, Hultschiner Zeitung Hultschin, č. 73 z 12.9.1931.

o. Ostrava

Pitárné

Pomník padlým zhotovený krnovskou firmou Gruner bude odhalen v neděli 22. června 1922 ve dvě hodiny odpoledne.¹

^{1/} Pittam – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 138 z 15.6.1922.

o. Bruntál

Podlesí u Budišova

V polovině května 1923 byla na stěně hasičského skladiště za přítomnosti okresního velitele hasičů Seidlera z Města Libavá odhalena pamětní deska šesti členům místního sboru dobrovolných hasičů padlým ve válce. Po projevech, koncertu místní kapely a smutečním chóru se konala taneční zábava, jejíž výtěžek byl věnován na zakoupení druhé hasičské stříkačky.¹

^{1/} Schönwald bei Bautsch – Enthüllungsfeier, DPT č. 114 z 18.5.1923.

o. Opava

Pusté Žibřidovice

Dne 15. srpna 1926 byl odhalen pomník obětem války zřízený zásluhou ředitele Koppa. Autorem pomníku zhotoveného z pískovce ve Státní odborné kamenické škole v Supíkovicích je profesor architekt Klement Frömel.¹

^{1/} Wüst Seibersdorf – Kriegerdenkmal Enthüllung, MSPF č. 34 z 21.8.1926.

o. Šumperk

Radim

Pomník byl odhalen počátkem září 1923 na místě darovaném obcí paní Peschke. Vysvěcen byl olomouckým svěřícím biskupem Dr. Josefem Schinzelem, slavnostní řeč pronesl poslanec Franz Matzner. Pomník zhotovil sochař Engelbert Kaps, obrazovou fresku akademický malíř Zdrasilla z Opavy.¹

^{1/} Grossraaden – Ein Kriegerdenkmal, DPT č. 211 z 11.9.1923.

o. Bruntál

Ramzová

V neděli 3. září 1922 byla v Ramzové v krásném kamenném kostelíku postaveném v gotickém stylu slavnostně odhalena a vysvěcena pamětní deska se jmény 10 místních padlých a nezvěstných.¹

^{1/} Ramsau – Kriegerdenkmal, DPT č. 214 z 12.9.1922.

o. Jeseník

Rejvíz

V neděli 21. července 1928, v předvečer odhalení pomníku padlým se v hostinci „Zum Seehirten“ v Rejvízi konala odpolední hudební slavnost, jejíž výtěžek ve výši 500 korun a 60 haléřů byl věnován fondu na zřízení pomníku.¹ Pomník situovaný na vyvýšeném místě na okraji malého lesíka vedle silnice naproti myslivně odhalený dne 28. července 1928 tvoří prostřední mramorový sloup s nahoře umístěnou velkou měděnou obětní miskou s reliéfy symbolizujícími světovou válku – loučení vojáka s dětmi a ženou, vřava bitvy, hrdinná smrt, pohřeb, zmrtvýchvstání umístěnou na vrcholu a obklopený čtyřmi mohutnými sloupy s kříži nesoucími letopočty války. Plocha kolem pomníku osázená květinami a kapradím je ohraničena jednoduchým zábradlím z březového dřeva. Pomník je dílem sochaře Engelberta Kapse a byl postaven díky obětavosti obyvatel Revízu a jejich přátel.²

^{1/} Reihwiesen – Für das Kriegerdenkmal, DPT č. 177 z 26.7.1928.

^{2/} Reihwiesen – Krieger – Denkmal, DPT č. 178 z 31.7.1928.

o. Jeseník

Rudoltovice

Pomník padlým byl odhalen dne 4. září 1921 za přítomnosti představitelů obce, pozůstalých, rodáčů, pěveckých a hasičských spolků a korporací – celkem asi 1.500 osob. Čtyři metry vysoký pomník s archandělem Michaellem je dílem akademického sochaře Theodora Mellnera z Ostravy – Vítkovic. Na třech po stranách umístěných deskách jsou jména 49 padlých. Slavnostní řeč pronesl nadučitel Josef Jilg. Po vysvěcení místním farářem a odhalení pomníku starostou obce Stefanem Hegerem poděkoval za projevy účasti a položené věnce zástupce příbuzných Dörrich. Slavnost byla zakončena průvodem a lidovou zábavou.¹

^{1/} Rudelzau bei Bautsch, DPT č. 247 z 13.9.1921.

o. Olomouc

Skorošice

Přípravné práce pro výstavbu pomníku padlým zahájené v létě roku 1922 byly komplikovány spory ve věci umístění pomníku.¹ Pomník podle návrhu místního sochaře Tinze zhotovený zdejším kamenickým mistrem Fischerem byl odhalen a vysvěcen dne 17. září 1922 na pozemku věnovaném obci Emilem Strouchem.²

o. Jeseník

^{1/} Gurschdorf – Vom Kriegerdenkmal, DPT č. 147 z 25.6.1922.

^{2/} Gurschdorf – Enthüllung, DPT č. 227 z 27.9.1922.

Slezské Vlkovice

o. N. Jičín

Padlým z obcí Moravské a Slezské Vlkovice byl začátkem září 1922 odhalen pomník zhotovený a darovaný novojičínským kamenickým mistrem Hugo Hanelem. Úvodní proslovy pronesli starosta Moravských Vlkovic Demel a předseda slavnostního výboru oslav místní statkář Melcher. Po vystoupení hudební kapely z Kamenky a pěveckého spolku z Fulneka byl pomník odhalen a za asistence faráře Nepustila posvěcen fulneckým farářem Ocáskem a předán předsedou spolku pro vybudování pomníku do rukou starosty Slezských Vlkovic Hübnera. Slavnost byla zakončena vlastenecky laděným projevem poslance Schollicha.¹

^{1/} Schlesisch Wolfsdorf – Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 211 z 8.9.1922.

Spálené

o. Bruntál

Pomník byl odhalen v létě 1924 na pozemku Hermanna Poppeho ležícího u okresní silnice. Slavnostní řeč pronesl nadučitel Hubert Poppe. Pomník tvořil žulový podstavec spočívající na třívrstevném kamenném základě. Čtyři žulové sloupy nesly strop, nad nímž dominoval korunovaný orel v životní velikosti a na čelní stropní straně nápis „Unseren Helden!“ Ve vnitřním prostoru mezi sloupy byla na plochách čtyřhrého mramorového bloku vytesána jména padlých a nezvěstných:

Alinschi Leopold, Buchmann Rudolf, Engelmann Rudolf, Gans Rudolf, Geppert Johann, Gerstberger Moritz, Gross Hubert, Gross Friedrich, Gross Rudolf, Hanke Paul, Hanke Hugo, Hanke Moritz, Hanke Rudolf, Hanke Wilhelm, Jaschke Rudolf, Jaschke Hugo, Jauernig Hugo, Jauernig Richard, Keck Adam, Knoblich Adolf, Knoblich Rudolf, Koppitz Hermann, Koppitz Hugo, Koppitz Otto, Koppitz Rudolf, Langer Oskar, Lindner Rudolf, Muhr Josef, Nelke Benno, Nickmann Hubert, Olbrich Rudolf, Pausch Hermann, Poppe Wilhelm, Reichert Adolf, Reichert Moritz, Scheithauer Hubert, Scheithauer Rudolf, Schuldner Emil, Schuldner Johann, Spiwak Johann, Vater Albert, Thomas Adolf, Wojnar Karl.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Kuttlerberg, JLS Folge 434/1970.

^{2/} JHB Folge 23/1951 s. 19.

Stará Červená Voda

o. Jeseník

Místo pro umístění pomníku bylo vybráno v létě roku 1928 v části městského hřbitova vedle kostela.¹ Kdy byl pomník odhalen se nepodařilo zjistit, podle zprávy z roku 1932 si obec připomněla památku zesnulých vojáků již u nového pomníku. Vzpomínka byla zahájena smutečním pochodem, následoval krátký projev místního faráře Adolfa Domlela a po společné motlitbě zazpíval mužský sbor místního hudebního spolku píseň „Ich hatt' einen Kameraden“.² Dochovala se fotografie pomníku.³

^{1/} Alt Roth Wasser – Kriegerdenkmal, MSPF č. 31 z 28.8.1929.

^{2/} Alt Roth Wasser – Kriegerdenkmal, MSPF č. 46 z 12.11.1932.

^{3/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 89 a 96.

Staré Heřmanovy

o. Bruntál

Datum odhalení pomníku neznáme, dochovala se pouze fotografie.¹

^{1/} Kriegerdenkmal Alt Erbersdorf, FLL Folge 5/1990 s. 219.

Staré Lublice

o. Opava

Pomník byl vysvěcen dne 5. června 1921 farářem Prečanem. Slavnostní projev pronesl sedlák Vagler. Během odpolední zahradní slavnosti vystoupil s vlasteneckým projevem učitel Kiesewetter z Opavy. Z čistého výtěžku ze vstupného bylo po odečtení nákladů na pomník věnováno 1.000 Kč na nákup kostelních zvonů, 500 Kč na fond pro údržbu pomníku, 100 Kč pro poškozené povodní ve frývaldovském okrese a 100 Kč do fondu válečných vdov a sirotků.¹

^{1/} Alt Lublitz, DPT č. 168 z 25.6.1921.

Staré Město

o. N. Jičín

V létě 1923 se na Kostelním náměstí ve Starém Městě za velké účasti obyvatel obce konalo slavnostní odhalení a vysvěcení pomníku 15 padlých z obce z dílny Josefa Obetha. Pomník ve formě kamenu hrdinů (Heldenstein) umístěný na mohutném podstavci byl ozdoben čtyřmi reliéfními obrazy představující rozloučení, válku, domov a trápení.¹

^{1/} Altstadt bei Wagstadt – Kriegerdenkmal, DPT č. 165 z 18.7.1923.

Starojická Lhota

o. N. Jičín

Pomník byl odhalen na den sv. Petra a Pavla roku 1921.¹

^{1/} Kotzendorf – Die Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 169 z 26.6.1921.

Suchá Rudná

o. Bruntál

Slavnost odhalení a vysvěcení pomníku zhotoveného akademickým sochařem Josefem Obethem podle návrhu profesora Paula Wahna z Opavy byla zahájena v neděli 6. srpna 1922 slavnostní mší celebrowanou farářem Straussem z Andělské Hory. Následovalo odhalení spojené s vystoupením slečny Rosy Walter a projevem představeného spolku pro vybudování pomníku nadučitele Rudolfa Schönema, zpěvem písně školní mládeží a přednesem básně žákyní Hertoua Matzner. S padlými občany se v projevu rozloučil představený obce Johann Kariger, hudba zahrála píseň „Ich hatt' einen Kameraden“. Německou svornost a věrnost domovně připomněl ve svém projevu opavský učitel Czihal. Následovala taneční zábava, jejíž čistý výtěžek byl věnován na konto postavení pomníku.¹ Dochovala se fotografie pomníku.²

^{1/} Dürseifen – Die Enthüllungsfeier, DPT č. 188 z 12.8.1922.

^{2/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 89.

Suchdol

o. N. Jičín

Pomník byl odhalen a vysvěcen v neděli 21. srpna 1921 za účasti pěveckých spolků z Nového Jičína a Suchdola. Po slavnostní řeči pronesené učitelem spolku Němců na severní Moravě Güntsehelem zazpívaly sbory píseň „Vater ich rufe dich“. Po položení věnců a vystoupení turnérů ze Suchdola následovala lidová zábava doprovázená kapelou Karla Müllera z Nového Jičína.¹ V srpnu 1922 byly práce kolem pomníku, včetně vysázení květin a stromů, dokončeny v srpnu 1922, ale na konci měsíce byly poškozeny prudkým větrem a deštěm.²

^{1/} Zauchtel, DPT č. 230 z 27.8.1921.

^{2/} Zauchtel – Kriegerdenkmal DPT č. 204 z 31.8.1922.

Supikovice

o. Jeseník

První zmínka o postavení pomníku padlým pochází z června roku 1921.¹ Pomník byl odhalen a vysvěcen po polní mši celebrowané místním farářem Krausem za přítomnosti mnoha spolků a občanů z obce a okolí dne 15. srpna 1925 v den Nanebevzetí Panny Marie. Po vlasteneckém projevu nadporučíka v záloze Burghardta z Velkých Kunětic promluvil jménem učitelského sboru nadučitel Wotke a představitel spolku válečných poškozenců. Následným předáním pomníku představeným výboru pro postavení pomníku Ferdinandem Schrothem do rukou starosty obce Franze Kretschmera, písní „Ich hat einen Kameraden“ a slavnostním pochodem spolků a obyvatel před pomníkem byla slavnost ukončena. Na sedm metrů vysokém žulovém pomníku s nápisem „Den Opfern des Weltkrieges 1914–1918. Der Heimat Dankbarkeit schuf dieses Denkmal zur Erinnerung kommender Geschlechter.“ jsou vytesána jména 30 padlých, 34 zemřelých, 7 nezvěstných a 10, kteří v průběhu války zemřeli doma na následky zranění. Sochu orla na pomníku zhotovil odborný učitel H. Strauss, vojáka loučícího se se ženou a dítětem dílovedoucí zdejší odborné školy Otta Frömel, samotnou stavbu provedly místní závody kamenického průmyslu. Pořizovací cena pomníku byla odhadnuta na 70–80.000 korun, všechny výdaje byly pokryty sbírkami, navíc zůstal k dispozici značný obnos na pořízení kvalitního oplocení.²

^{1/} Saubsdorf – Kriegerdenkmäler, DPT č. 168 z 25.6.1921.

^{2/} Saubsdorf – Kriegerdenkmalfest, DPT č. 196 z 23.8.1925, viz též Saubsdorf – Kriegerdenkmal, MSPF č. 35 ze 29.8.1925.

Svatoňovice

o. Opava

V neděli 27. května 1923 byl odhalen pomník padlým zhotovený kamenickou firmou Hermanna Frankého v Žulově podle návrhu zemského stavebního ředitele Ing. Adolfa Müllera z Opavy dokončený a upravený kamenickým mistrem Rudolfem Beutelem z Budišova. Slavnost byla zahájena o půl desáté dopoledne polní mší, odhalení pomníku v jednu hodinu odpoledne zahájil starosta obce E. Hittmann přivítáním poslance Dr. E. Schollicha, městského radního A. Kiesewettera z Opavy, pěvecký a turnerský spolek z Vítkova, spolky hasičů ze Starých Těchanovic, Kružberka a Svatoňovic. Následoval projev kaplana Haschky, slečna H. Wolny přednesla báseň „Vier Worte“ a po vystoupení městské hudby z Vítkova slavnostní řeč městského radního A. Kiesewettera, ve které vzpomněl hrdinství padlých. Poté předal dědičný rychtář Krebs pomník do správy obce. Na odpolední lidové slavnosti konané v zahradě rychtářství promluvil poslanec Dr. Schollich.¹

^{1/} Schwandsdorf – Kriegerdenkmal, DPT č. 117 z 23.5.1923.

^{2/} Schwandsdorf – Kriegerdenkmal, DPT č. 129 ze 6.6.1923.

Tomíkovice

o. Jeseník

O půl druhé odpoledne v neděli 29. července 1923 bude v Tomkovicích odhalen pomník padlým. Po přivítání hostů zahájí starosta a předseda spolku pro vybudování pomníku slavnost, na jejímž začátku zazní svěťící píseň, Körnerova báseň „Gebet vor der Schlacht“ a slavnostní řeč putujícího učitele Güntschela. Po odhalení a vysvěcení pomníku farářem z Tomíkovice bude následovat pokládání věnců a lidová slavnost.¹

^{1/} Thomasdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 169 z 22.7.1923.

Tošovice

o. N. Jičín

Odhalení pomníku z dílny akademického sochaře Engelberta Kapse v neděli 2. července 1922 předcházela smuteční mše za padlé celebrowaná ve filiálním kostele konsistoriálním radou Johannem Bacou. K odpolednímu odhalení se na místním hřbitově shromáždilo množství místních a hostů. Samotný obřad byl zahájen projevem řídícího učitele Seidlera a básní přednesenou slečnou Paulou Ohnhäuser. Po koncertu dívčího sboru přednesl představený výboru pro postavení pomníku Ing. Herzmansky plamenný vlastenecký projev a sklídil bouřlivý aplaus. Poté zahrála kapela píseň „Ich hatt' einem Kameraden“. Po předání pomníku do rukou představeného obce Teichmana byl pomník za hrobového ticha vysvěcen proboštem Heiderem. Po projevu Josefa Schindlera syna místního sedláka, a básně v podání válečného sirotka Anny Schindler se účastníci odebrali na slavnostní prostranství, kde zhlédli divadelní hru Viktora Heegera „Schlesische Treue“ a vyslechli Kirchlovu skladbu „Ein blankes Wort“ v podání mužského pěveckého spolku a ženského sboru z Oder vedených sbormistrem profesorem Fritschem. Večer se konala taneční zábava. Pomník ve tvaru obelisku s kovovým křížem na vrcholu zhotovený ze slezské žuly nese nápis z pera slezského básníka Viktora Heegera „Euer Herzblut habt Ihr der Heimat gegeben. In der Heimat unsterblich sollt weiter Ihr leben“.¹

^{1/} Taschendorf – Die Kriegerdenkmal Enthüllung, DPT č. 161 z 12.7.1922.

Travná

o. Jeseník

Pomník bude odhalen a vysvěcen v neděli 25. července 1926. Ve 14.00 se bude v zahradě Korteho hostince konat koncert.¹

^{1/} Krautenwalde – Kriegerdenkmal, MSPF č. 30 z 24.7.1926.

Uhelná

o. Jeseník

Pomník 43 padlých a nezvěstných byl odhalen v neděli 24. srpna 1924. Slavnost odhalení a vysvěcení byla zahájena v devět hodin dopoledne polní mší celebrowanou páterem Birkem, mužský pěvecký spolek Engelsbergbund z Javorníku zazpíval Schubertovu „Deutsche Messe“, smuteční projev pronesl statkář Friedrich Schenkenbach. Slavnostní básní od Fritze Wolfa z Vidně-Weissbachu přednesenou slečnou Rupprecht a defilé spolků před pomníkem byla dopolední slavnost ukončena. O půl třetí odpoledne byl zahájen koncert v zahradě hostince H. Plischkeho a tamtéž večer za elektrického osvětlení lidová slavnost se vstupným ve výši 3 Kč.¹

^{1/} Sörgsdorf – Einweihung, MSPF č. 33 z 16.8.1924, viz též Sörgsdorf bei Jauernig – Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 205 z 30.8.1924 a Sörgsdorf – Kriegerdenkmal, MSPF č. 36 ze 6.9.1924.

Uhlířský Vrch

o. Bruntál

Ve čtvrtek 21. září 1922 byla v lesíku na Uhlířském vrchu u Bruntálu odhalena jednoduchá pamětní deska zasazená do masivního kamene se jmény šesti padlých členů prázdninového spolku německých vysokoškoláků „Sudetia“. Během slavnostního ceremoniálu promluvil vysokoškolský profesor Dr. Josef Weese, který statečnost padlých v boji za svobodu zdůraznil slovy spolkové hymny „.....und lebt er noch so heftig, der Sieg muss unser sein!“

^{1/} Freudenthal – Totengedenkstein, DPT č. 225 z 24.9.1922.

Uničov

o. Olomouc

V neděli 29. června 1924 byl v Uničově za účasti tisíců přítomných odhalen pomník padlým a nezvěstným z Uničova. Vysvěcení provedl světitel biskup Dr. Josef Schinzel z Olomouce. Mužský pěvecký sbor hudebního spolku z Uničova vedený sbormistrem Paulitschkem zazpíval Schubertovu „Deutsche Messe“, dojmavý smuteční sbor „Ferne in der fremden Erde“ a Schäferovu „Sonntagslied“. Po převzetí pomníku starostou města Dr. Marzelliem položili členové přítomných spolků a hosté k pomníku zaštitěným mohutným orlem květiny a věnce. Odpoledne následoval koncert v městském parku, přítomen byl světitel biskup Dr. Schinzel. Výtěžek z koncertu byl věnován na konto postavení pomníku.

^{1/} Mährisch – Neustadt – Kriegerdenkmal Einweihung, DPT č. 157 z 5.7.1924.

Vápenná

o. Jeseník

Ve tři hodiny odpoledne v sobotu dne 1. srpna 1925 obdržel komitét farního úřadu ve Vápenné zprávu kardinála Bertrama datovanou 31. července 1925 následujícího znění: „*Na mou žádost ze dne 28. července 1925 udělila Jeho Eminence následující rozhodnutí: jelikož válečný pomník ve Vápenné postrádá religiózní motiv, stejně jako se toto neprojevuje na schváleném výběru jeho plastických vyobrazení, neudělím schválení jeho církevnímu vysvěcení*“. Ještě v neděli dopoledne navštívila delegace obce prelát ve Frývaldově s žádostí o změnu rozhodnutí. Sekretářem jim bylo řečeno, že pan biskup své nařízení dodrží, protože pomník nevykazuje žádné církevní symboly, jsou námitky i proti ztvárnění plastik. Argument, že plastiky nepůsobí pohoršlivě, naopak velmi působivě na rozhodnutí nic nezměnil.

V neděli 2. srpna ve dvě hodiny odpoledne se vydal průvod téměř 5.000 účastníků – členů místních spolků, hasičů, kamarádského spolku bývalých vojáků, vdov, sirotek, invalidů, členů místního zastupitelstva (s výjimkou komunistů) a školní mládeže v čele s předsedou výboru pro postavení pomníku lékařem Dr. Binderem od Schrommova hostince do kostela k požehnání a odtud na návrší k pomníku. Po zahajovacím projevu Dr. Bindera následovala motlitba „Gebet vor der Schlacht“, básně „Ein toter Soldat“ a „Für uns“ přednesené chlapcem a dívkou a báseň „Vermisst“ přednesená válečným sirotkem. Pěvecký spolek Turnvereinu a sbor místního dělnického pospolitého pěveckého spolku zazpívali píseň „Im Feld des Morgens früh“. V následujícím vlastenecky laděném projevu vzpomněl učitel Max Wilsch na všechny padlé a nezvěstné a navrhl, aby se pomník stal poutním místem. Poté Dr. Binder poděkoval dárčům a všem, kteří obětavě pomáhali s výstavbou a spolu s autorem sochařem Josefem Obethem z Velké Kraše předali pomník do péče obce. Devět metrů vysoký pomník v gotickém stylu s osmihranným sloupem hrdinů (Heldensäule) zhotoveným ze slezské žuly se čtyřmi deskami s křížem nese na přední (hlavní) desce jména 117 padlých mužů z obce a na zadní a obou postranních deskách reliéfy zobrazujícími do boje vytáhnuvšího, bojujícího a umírajícího válečníka neseného andělem do nebe a vdovu s malými dětmi na hrobě manžela.¹

Starosta Emil Stenzel vyzval obyvatele, aby považovali pomník za část obce a pečovali o něj. Po odeznění písní „Über allen Wipfeln ist Ruh“ a „Ich hatt' einen Kameraden“ a výzvě starosty k motlitbě „Vater unser“ za padlé hrdiny obce byla slavnost zakončena defilé spolků před pomníkem. Pomník nebyl vysvěcen! Slavnost proběhla prostě a důstojně i když bez kněze a pro celou obec zůstalo nepochopitelné odmítnutí církevního vysvěcení tohoto pamětního místa. Po skončení slavnosti očekávalo na místě a v blízké zahradě ještě asi 2.000 lidí na místního faráře, ten však nepřišel, místo něj se dostavili dva duchovní ze sousedství. V odpoledních hodinách v Den všech svatých v roce

1925 se u pomníku shromáždilo množství obyvatel obce a okolí k uctění památky padlých. Po položení věnců a květin zazpíval místní Turner- und Arbeitergesangverein píseň „Über den Sternen“. Následovaly projevy učitele Wilscha a starosty Stenzela a třikrát motlitba Otče náš. Na zakončení zazpívaly oba spolky společně píseň „Über allen Wipfeln ist Ruh“.² Jednalo se o naprosto ojedinělý čin ze strany katolické církve, když odmítla vysvětit pomník padlým. Jaký dojem zanechalo toto rozhodnutí na přítomné v souvislosti s uctěním památky mrtvých, si můžeme jen stěží představit. Neblahý osud nevysvěceného pomníku se naplnil v říjnu roku 1950, kdy byl rozhodnutím ONV v Jeseníku odstraněn s odůvodněním, „že udržování tohoto památníku je pro nynější dobu nežádoucí“.³ Dochovala se fotografie pomníku.⁴

^{1/} Setzdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 184 z 8.8.1925, viz též Setzdorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals. MSPF č. 32 z 8.8.1925 a Setzdorf – Nochmals die abgesagte Weihe des Kriegerdenkmals, MSPF č. 33 z 15.8.1925.

^{2/} Setzdorf – Kriegererehrung, MSPF č. 45 ze 7.11.1925.

^{3/} Bohumila TINZOVÁ, *Nově nalezená díla Josefa Obetha a opravnik omylů. Jesenicko*, Jeseník 2010, s. 55.

^{4/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 90.

Velká Kraš

o. Jeseník

V červenci roku 1923 rozhodl výbor pro postavení pomníku padlým odložit pro nedostatek finančních prostředků zřízení pomníku a v co nejkratší době odhalit pamětní desku s fotografiemi padlých, nezvěstných a raněných.¹ Zda-li se tak stalo, nevíme. Odhalení pomníku 62 padlých z obce, umístěného naproti škole bylo naplánováno na neděli 14. června 1925. Po polní mši v jednu hodinu odpoledne a shromáždění přítomných spolků před pomníkem mělo následovat odhalení a vysvěcení, slavnostní řeč a předání pomníku do správy obce, poté slavnostní defilé a odchod účastníků v průvodu na koncert v zahradě hostince Johanna Kieseewettera č. 38.²

^{1/} Gross Krosse – Eine Erinnerungstafel für die Kriegsteilnehmer, DPT č. 166 z 19.7.1923.

^{2/} Gross Krosse – Kriegerdenkmal, MSPF č. 23 z 6.6.1925.

Velké Albrechtice

o. N. Jičín

Pomník 51 padlým z dílny akademického sochaře Engelberta Kapse bude odhalen a vysvěcen o svatodušní neděli 20. května 1923 v půl druhé odpoledne s následnou lidovou slavností.¹

^{1/} Gross Olbersdorf – Kriegerdenkmal Enthüllung, DPT č. 109 z 12.5.1923.

Velké Heraldice

o. Opava

Odhalení a vysvěcení pomníku se bude konat ve čtvrtek 1. listopadu 1923 v deset hodin dopoledne.¹

^{1/} Gross Herlitz – Die Enthüllung, DPT č. 254 z 30.10.1923.

Velké Kunčice

o. Jeseník

V neděli 27. srpna 1923 byla na stěně hasičského skladiště odhalena pamětní deska na počest padlých členů sboru.¹

^{1/} Gross Kunzendorf – Enthüllung, DPT č. 205 z 1.9.1923.

Vidnava

o. Jeseník

V dubnu roku 1925 připomněl novinový článek, že od konce války uplynulo již šest let a Vidnava jako jedna z mála obcí stále nemá pomník padlým. Uvedl, že „několik set korun bylo vybráno na poslední fašankové zábavě, přidán byl výnos přednášky profesora zdejšího gymnázia Endta na téma Život v Pompejích, ale to vše je málo. Doufáme, že během letní slavnosti bude částka podstatně navýšena“.¹

Pomník z dílny sochaře Josefa Obetha byl odhalen v neděli 1. září 1929. V předvečer slavnosti předvedla skupina obyvatel frývaldovského okresu na prostranství před pomníkem dramatickou hru „Der Totentanz“. Slavnost byla zahájena dopolední smuteční mší ve farní kostele za přítomnosti členů veteránských a válečnických spolků z okolí a z Německa, děkovnou motlitbou „Wir treten zum Beten vor Gott den Gerechten“ přednesl místní pěvecký spolek. Pomník za vyzvánění zvonů odhalil předseda spolku pro vybudování pomníku a místní zvěrolékař Peter, vysvěcení provedl městský farář arcikněž Ehrlich. Následující pamětní řeč kaplana Robela se nesla v duchu myšlenky „Deutsch ist und

bleibe unsere Heimat!“ Po převzetí pomníku do správy obce starostou Fuhrmannem následovalo defilé jednotlivých spolků a účastníků slavnosti zakončené odpoledním koncertem městské hudby v parku spojenou s lidovou zábavou a tancem.² Dochovala se fotografie pomníku.³

^{1/} Weidenau – Kriegerdenkmal, MSPF č. 16 z 18.4.1925.

^{2/} Weidenau – Kriegerdenkmal, DPT č. 210 ze 6.9.1929.

^{3/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 90.

Vítkov

o. Opava

Dne 30. října 1921 byly ve Vítkově v předsáli nového kostela odhaleny kamenné pamětní desky se jmény padlých z dílny sochaře Josefa Obetha. Zahajovací řeč pronesl zástupce starosty Mascher, slavnostní projev pak představitel řádu Německých rytířů P. Rembert Langer. Desky vysvětil městský farář Lutz, představitel místního okrašlovacího spolku ředitel Klose poděkoval za dary a předal pomník do správy obce. Během slavnosti vyhrávala městská hudba vedená kapelníkem Kalluschem.¹ Dochovala se fotografie předsáli.²

^{1/} Wigstadt – Enthüllungsfeier, DPT č. 298 z 5.11.1921.

^{2/} B. TINZOVÁ – M. ČEP, *Sochař Josef Obeth*, s. 90.

Vlčice

o. Jeseník

Pomník bude odhalen v neděli 22. června 1924. O půl deváté ráno se účastníci shromáždí před Bandoým hostincem, v devět hodin následuje polní mše, odhalení, vysvěcení a slavnostní řeč ředitele Seiferta a defilé před pomníkem. Od tří hodin odpoledne se v bývalé hraběcí zahradě koná lidová slavnost, vstupné 3.60 Kč. Za nepříznivého počasí bude koncert přeložen do sálu Bandova hostince. Výtěžek ze vstupného bude věnován do fondu na postavení pomníku.¹

^{1/} Wildschütz – Kriegerdenkmalenthüllung, MSPF č. 25 z 21.6.1924.

Vrablovec

o. Opava

Pomník obětem války bude odhalen v neděli dne 31. srpna 1930. Na slavnost byli představitelům místní skupiny spolku Kriegsverletzten, Witwen und Waisen v ČSR pozváni členové všech německých spolků.¹

^{1/} Kolonie Wrablowetz zu Ludgerstal – Kriegerdenkmalweihe, Hultschiner Zeitung Hultschin, č. 65 z 18.8.1930.

Vraclávek

o. Bruntál

Dochovala se fotografie pomníku.¹

^{1/} JHB Folge 30/1951 s. 7.

Vrbno

o. Bruntál

V červenci roku 1924 se výbor pro postavení pomníku padlým a nezvěstným z Vrbna ve složení E. Bräuer, Hugo Grohmann, Johann Höger, Johann Irrgeher, Adolf Klein, Ferdinand Ulrich a starosta Rudolf Ulrich rozhodl, že dosavadní dva předložené návrhy na pomník nebudou přijaty. Obrátil na obyvatele města s výzvou o pomoc při vybudování pomníku, podobně jako v případě instalace nových věžních hodin, či pořízení nové benzinové hasičské stříkačky.¹ Pomník bude odhalen v neděli 6. června 1926. O půl desáté odejdou účastníci v průvodu k pomníku, v deset hodin následuje vysvěcení, slavnostní projevy, pokládání věnců pozůstalými, spolky, korporacemi a zástupci obce, převzetí pomníku do správy města, polní mše a defilé.²

^{1/} Kriegerdenkmal Errichtung in Würbenthal, DPT č. 170 z 20.7.1924.

^{2/} Würbenthal – Kriegerdenkmalweihe, DPT 121 z 22.5.1926, viz též Würbenthal – Kriegerdenkmal Weihe, MSPF č. 22 z 29.2.1926.

Pamětní deska

Bývalí žáci odborného učitele Drtila, který zemřel v ruském zajateckém táboře, se v roce 1922 rozhodli zřídit na jeho počest pamětní desku. Byl ustaven stavební výbor a občané Vrbna požádáni o peněžní příspěvky.¹

^{1/} Würbenthal – Gedenkstein, DPT č. 160 z 11.7.1922.

Zálesí

o. Jeseník

Pomník 27 padlým z dílny kamenické firmy Fischer ze Skorošic byl odhalen 26. července 1931. Podstavec pomníku věnoval Richard Hackenberg.¹

^{1/}Waldek – Das Kriegerdenkmal, MSPF č. 31 z 1.8.1931.

Zátor

o. Bruntál

Pomník bude odhalen v neděli 23. července 1922. Po dopolední mši svaté se v jednu hodinu odpoledne shromáždí účastníci v Hanelově hostinci a v průvodu odejdou na slavnostní plochu, kde bude o půl druhé pomník odhalen a vysvěcen Dr. Schinzelem, slavnostní projev přednese poslanec Franz Matzner. Slavnostní koncert bude zahájen ve tři hodiny odpoledne v zahradě Rudolfa Hampela.¹

^{1/}Seifersdorf – Kriegerdenkmal, DPT č. 165 z 16.7.1922.

Zlaté Hory

o. Jeseník

Pomník padlým byl odhalen a vysvěcen v neděli 21. května 1922. Slavnost zahájila městská kapela skladbou „Vater ich rufe dich“ a písní „Das ist der Tag des Herrn“ provedené mužským pěveckým spolkem vedeným sbormistrem Schäfersem. Slavnostní řeč pronesl děkan Brauner, během slov „So falte denn die Hülle“ byl pomník odhalen. Následovaly salvy z hmoždířů, vzdání cti prapory, městská kapela zahrála skladbu „Ich hatt' einen Kameraden“ a pěvecký spolek zazpíval píseň „Unter allen Wipfeln ist Ruh“. Poté předal městský radní a vrchní poštovník Richter jako představený výboru pro postavení pomníku pomník starostovi města Kunzovi. Následovala polní mše před kostelem doprovázená zpívanou Schubertovu „Deutsche Messe“. Po jejím skončení defilovali před pomníkem členové měšťanského střeleckého spolku, němečtí a křesťanští turnéři, hasiči, členové pěveckého spolku, místní skupina invalidů, kamarádský spolek, členové tovaryšského a živnostenského spolku. Před radnicí předal představený místního spolku invalidů Heidenreich městské radě velký obraz – dar všech vojenských veteránů. Slavnost byla zakončena lidovou zábavou.¹

^{1/}Zuckmantel – Kriegerdenkmalenthüllung, DPT č. 122 z 26.5.1922.

Životice

o. Bruntál

Slavnost odhalení pomníku s následnou mší svatou byla naplánována na devátou hodinu dopolední v neděli 13. června 1920 a pokračovala odpolední lidovou slavností s koncertem v Philippově zahradě, v případě špatného počasí v budově šoltéství. Vstupné pro dospělé bylo stanoveny na 3 Kč a děti 1 Kč.¹

^{1/}Seitendorf – Enthüllung des Kriegerdenkmals, DPT č. 129 z 9.6.1920.

Podle statistiky padlo během I. světové války 14. 333 Slezanů. Podle jednotlivých **soudních okresů** byly počty padlých následující:

Město Albrechtice	397
Horní Benešov	536
Bílovec	562
Bruntál	680
Cukmantl	235
Frývaldov	843
Hlučín	1743
Javorník	397
Jindřichov	278
Klímkovice	376
Krnov	678
Odry	244
Opava – venkov	1325
Opava město	605
Osoblaha	398
Vidnava	493

Vítkov	461
Vrbno	176

Opavská a Hlučínská země dohromady 10. 427 padlých.

Na Těšínsku byl počet padlých v těchto soudních okresech:

Bohumín	438
Frýdek - Land	694
Frýdek město	100
Český Těšín	672
dohromady	3906 padlých

V obcích byl největší počet padlých:

Opava	605
Kateřinky	510
Krnov	350
Karviná	276
Bruntál	240
Kravaře	204
Slezská Ostrava	193
Hlučín	162
Horní Benešov	148
Vítkov	147
Frývaldov	114
Fryštát	100
Frýdek	100
Osoblaha	100
Český Těšín	90

Pouze jeden padlý byl z obce Nový Dvůr v okrese Opava, žádný padlý nebyl z obce Vojkovice v okrese Frýdek Místek.^{1/}

^{1/} Schlesiens Opfer im Weltkriege, DP 155/1925, 4.7.1925.

Summary

Memorials to the fallen, deceased, and missing from WWI in northern Moravia and Silesia on the pages of the period press

The author observes a widespread phenomenon in his study, that after a particular social or political break memorials connected to past epoch are removed from public places. Memorials to WWI soldiers make an exception in this point of view because they did not have similar fate in such quantity. In the followed territory of Northern Moravia and today Czech Silesia we can assume – according to the number of villages – up to thousands of such memorials. A special place belongs to the territory with German majority that was evacuated after WWII because soldiers' memorials were deliberately destroyed immediately after the end of the war. The paper issues mainly from newspaper reports and articles in German period press. General information about the authors and circumstances of unveiling the memorial are given with most described objects. The overview does not claim completeness but can be used for more profound orientation during the study of this issue. Individual localities are sorted in alphabetical order according to current Czech local names. At the end of the study an overview of fallen is given in particular localities.

1. Pomník padlým v Horním Benešově

2. Pomník ve Vítkově

3. Pomník padlým na Rejvízu

4. Pomník padlým v Jindřichově

Kolektiv autorů, *Neznámý modernismus. Architektura Horního Slezska v meziválečném období*, Gliwice – Racibórz 2012, 96 s + CD.

ISBN 978-83-932453-4-5

Publikace *Neznámý modernismus* je katalogem výstavy, která se v průběhu roku 2012 konala na několika místech Polska a České republiky a byla výsledkem spolupráce českých a polských institucí. Hlavním organizátorem byl Specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy dla niesłyszących i słabosłyszących v polské Ratiboři s podporou Fondu regionálního rozvoje Evropské unie. Výstava a katalog tak měly i sociální rozměr – přiblížit architekturu meziválečného období na české i polské straně hranice neslyšícím dětem a studentům, a to nejenom pasivně, ale i aktivně – neslyšící stavby také fotili. Tuto informaci se ale bohužel čtenář katalogu nedozví.

Výstava navazuje na několikaletou vlnu zkoumání, ale i propagace a popularizace moderní architektury. Již v roce 1993 se konala v Anežském klášteře v Praze výstava *Jiný dům*, v níž Jindřich Vybíral zúročil svá bádání o německy mluvících architektech na Moravě a ve Slezsku a pod vlivem německého prostředí u nás aplikoval koncepci „jiné“ moderny. Dosud neznámé nebo málo známé stavby, badatelsky v období před rokem 1989 z pochopitelných důvodů opomíjené, byly poprvé blíže představeny širší veřejnosti. Podle J. Vybírala byly právě tyto „jiné domy“ charakteristické pro oblast Moravy a Slezska ve 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století. Tehdejší architekti zápasili nejdrůve s provincionalismem, obraceli svou pozornost k Vídni, kde hledali inspiraci. Po roce 1918 se přidalo soupeření nejen estetické, ale výrazněji i národnostní a sociální. Jak napsal Jindřich Vybíral v katalogu k výstavě *Jiný dům*, Vídeň jako vzor již byla upozaděna, němečtí architekti spíše vzhlížejí k Berlínu, Vratislavi či dokonce ke Spojeným státům, kde získávají kontakty s avantgardní architekturou. To mají společné s architekty českými (např. bratři Šlapetové studovali u Hanse Scharouna). Zatímco čeští architekti v meziválečné době až na výjimky prosazovali funkcionalismus, německá architektura se polarizuje. Na jedné straně ryzí modernisté, kteří ale většinou nepoházejí z moravskoslezského prostoru (A. Loos, L. Mies, E. Mendelsohn), na straně druhé konzervativně založení architekti (H. Fanta, E. Wiesner). A mezi nimi „střední proud“, vytvářející si vlastní architektonický směr, spíše tradicionalistický, o němž J. Vybíral napsal, že „principy rozpracované modernou spojoval s krotkým expresionismem“ (např. O. Wittek, O. Reichner). Jeho příklady sledovala i výstava *Neznámý modernismus*.

Jestliže v roce 1993 musel Jindřich Vybíral konstatovat, že v souvislosti s moderní architekturou stále existuje určité informační vakuum, za necelé dvacetiletí se situace výrazně změnila. Zasluhu měl na tom právě Jindřich Vybíral a jeho zájem o žáky Wagnerovy školy, především Leopolda Bauera (publikace *Mladí mistři*, sborník *Wagnerschule*), ale také Pavel Šopák, zabývající se zejména moderní architekturou Opavy a Ostravy, Pavel Zatloukal (monografie o manželech Oehlerových nebo bratřech Šlapetových), Martin Strakoš (Průvodce architekturou Ostravy) nebo Naďa Goryczková. Na téma modernismu proběhlo také několik samostatných výstav – pro naši oblast byla jednou z nejvýznamnějších výstava *Zrození velkoměsta*, následovaná stejnojmennou publikací Jindřicha Vybírala o moderní architektuře Moravské Ostravy (1997). Ze spolupráce s polskými badateli vzešla v roce 2005 výstava *WUWA/BABA*, prezentující avantgardní architekturu 30. let 20. století ve Vratislavi a Praze. Zapomenout nesmíme ani na televizní cyklus *Šumná města* režiséra Radovana Lipuse a herce a architekta Davida Vávry, který dostal povědomí o moderní architektuře mezi nejširší veřejnost.

Výstava *Neznámý modernismus* tedy měla na co navazovat. Nejbližší jí je zcela jistě projekt Spolku pro ostravskou kulturu, nazvaný *Trojhavý drak* (s nímž má společné i některé z autorů – T. Goryczku, R. Nakonieczneho a J. Wojtasovou), který se zabývá se mapováním architektonického dědictví 20. století v oblasti Horního Slezska. V roce 2009 spolek v rámci projektu uspořádal v Galerii výtvarného umění v Ostravě stejnojmennou výstavu, která se zaměřila na architekturu meziválečného období. Název *Trojhavý drak* je aluzí na tři národnostní skupiny – německou, polskou a českou – které

v meziválečném období formovaly společnost a samozřejmě i architekturu Horního Slezska. Výstava se pokusila vyjádřit specifika, ale i spojovací prvky jednotlivých „hlav“ hornoslezského modernismu. Zatímco Trojhlavý drak byl záležitostí téměř čistě obrazovou (samozřejmě s potřebnými základními údaji o jednotlivých stavbách), výstava Neznámý modernismus se nyní pokoušela jít dále a představit vybrané stavby i odborným textem, který stavby jen nepopisuje, ale snaží se je zasadit do kontextu.

O to je větší škoda, že výsledek neodpovídá vloženému úsilí. Po obsahové stránce lze katalogu vytknout málo, texty napsali odborníci, kteří se architekturou dlouhodobě zabývají (českou část zpracovali pracovníci Národního památkového ústavu v Ostravě a Vysoké školy uměleckopřmyslové v Praze). Co ovšem naprosto selhalo, je redakční práce, resp. její absence. Pro českou verzi katalogu byly polské texty přeloženy do češtiny, ale k redakci žádný češtiny a daného oboru znalý redaktor nebo editor přizván nebyl. V česko-polském příhraničí sice panuje dojem, že každý zde umí oba jazyky, ale co stačí pro běžnou domluvu, rozhodně nestačí pro zpracování odborného textu. Proto se již na první straně, která slouží poněkud nelogicky zároveň jako tiráž, setkáváme s překlepy či zkromoleninami slov. A propos tiráž – zde by měli být uvedeni autoři textů. V katalogu ovšem existují dvě rozdílné kategorie – autoři (za polskou stranu A. Sieklicka a Z. Sasiadek, za českou stranu T. Goryczka a P. Šopák) a spisovatelé (za polskou i českou stranu celkem 16 jmen). Z textu nepoznáme, jaký je mezi nimi rozdíl. Jsou autoři totožní s editory knihy? Nebo se jedná o autory výstavy? Spisovatelé jsou autory jednotlivých hesel? To zůstává neobjasněno.

Katalogu také chybí úvod, který by ozřejmil koncepci a cíl výstavy a potažmo katalogu, klíč k výběru staveb a jejich seřazení. Až po prostudování celé publikace je zřejmé, že řazení je abecední, nejprve polské objekty, potom české. Samotná hesla zabírají většinou dvě strany, významnější objekty pak tři i čtyři a jsou uvedena hlavičkou s názvem místa v polštině (resp. češtině) a němčině a názvem stavby. Chybí ale přesná adresa (alespoň ulice a číslo orientační či popisné), osobně bych zde také uvítala dataci a autora stavby. Tyto údaje jsou sice uvedeny v textu, ale v obdobných publikacích bývá běžné je uvést i v záhlaví. Vzhledem ke zmateným údajům v „tiráži“ (autoři versus spisovatelé) by také nebylo od věci uvést u každého hesla autora textu (alespoň iniciálami či šifrou). U českých staveb je také uvedena památková ochrana, což u polských chybí – i toto mohl redaktor (či editor) sjednotit.

Každé heslo je doplněno několika fotografiemi objektu, současnými i historickými. Chybí ovšem jakékoliv popisky, takže vzhledem k tomu, že fotografie jsou převážně černobílé, je dost obtížné určit, které z nich jsou současné a které naopak historické. Větším problémem je ale absence popisek u srovnávacích fotografií, na něž je sice někdy odkázáno v textu, ale velmi nedůsledně – v některých případech se dozvíme pouze jméno architekta zobrazeného objektu (s. 7, 13, 49, 53, 55), v jiném případě naopak jen místo, kde se nacházejí, ale bez bližšího určení konkrétní stavby (s. 9, 63, 75). Pouze u několika hesel jsou jakési popisky přímo u srovnávacích fotografií (s. 85, 87, 91). I na fotografiích můžeme vidět selhání redakční práce – některé obrázky jsou prohozené (s. 20, 49, 51, 57) nebo chybně určené (s. 81 – foto č. 2 nezobrazuje Liskovu vilu od Č. a L. Šlapetových, ale vilu Baensch od H. Scharouna). Velmi problematické však je, že srovnávací fotografie jsou převážně stažené z internetu, bez licence k jejich uveřejnění, což je vážným porušením autorských práv a odborná publikace by se takového jednání rozhodně měla vyvarovat.

Zmíněné námitky jsou pouze „drobnostmi“ ve srovnání s jazykovou úrovní samotných textů, tedy těch přeložených z polštiny do češtiny (v českých textech se objevují jen občasné překlepy, které by ovšem pečlivá redakční práce také opravila). Redaktor ovládající češtinu by jistě nepřipustil, abychom se dozvěděli, že byla „okna posekaná na drobná vodorovná ústředí“ (s. 9), „budovy se opíraly na zvláštním schématu“ (s. 23), „omítkové elevace vytesávají rizality“ (s. 30), že „jižní křídlo budovy překonává podélný systém celku“ (s. 35), „zadní elevace je tvarována výsledkově“ (s. 41) či že byly „budovy schovány uprostřed kvartálu“ (s. 44) – a to je jen omezený výběr těch nejkřiklavějších slovnických spojení. Na mnoha místech se také setkáme s nečeským slovosledem jinak správné věty – např. „nejvíce vysunutě na západ příčné křídlo“ (s. 25). V katalogu důsledně se objevující termín „elevace“ zní sice internacionálně, v češtině ovšem znamená něco jiného a ve zde užitém významu jsou používány ekvivalenty „průčelí“ nebo „fasáda“. Že mohly být v dubnu 1937 hotové zdi kostela ve Zdziessowicích, v červnu dokončeny věže a 15. června položen základní kámen (str. 48), je již jen úsměvným detailem. Nedůsledně jsou také používány české ekvivalenty polských a německých geografic-

kých názvů – čteme Hlívce, Opolí, Vratislav, ale naopak Kietrz, Regensburg, Köln, např. Nysa se pak objevuje jak v polštině, tak i v českém tvaru Nisa, stejně jako Glubczyce/Hlubčice.

Last but not least je pak část knihy nazvaná „Bibliografie a poznámky pod čarou“, kde jsou naprosto chaoticky uvedeny literatura a prameny k jednotlivým objektům spolu s odkazy na srovnávací, někde i na historické fotografie (občas dokonce s přesnějším popisem, který ovšem čtenář musí v mnoha případech přímo detektivně rozluštit). Co je míněno oněmi „poznámkami pod čarou“ je ale záhada, v samotných textech se žádné poznámky neobjevují, pouze odkazy na fotografie. To, že naprosto chybí jednotná citační pravidla, pak je již jen korunou celého díla.

Poněkud zavádějící je také název výstavy a potažmo katalogu. V souvislosti se shora řečeným se domnívám, že modernismus již dávno není neznámý, o čemž svědčí i to, že některé stavby zde uvedené již byly v minulosti publikovány (např. z české strany městské koupaliště v Opavě, vila Julia Spitzera v Janovicích, vila K. Urbánka v Ostravě, kostel ve Vřesině). Přesto katalog představuje mnohé stavby takto podrobně poprvé (např. zvonici ve Městě Albrechticích, školu v Jistebníku, kino ve Vítkově), a také přináší množství dosud nepublikovaných informací i o stavbách již známých. Důležitou součástí je také bohatý ikonografický materiál, především ten historický. Jak jsem zmínila již v úvodu, hlavním přínosem publikace je, že se snaží zasadit stavby do kontextu významných evropských i světových staveb – např. bývalá léčebna v Paczkově je zde srovnávána s léčebnami ve švýcarském Davosu nebo finském Paimiu (s. 34–35), přehrada a elektrárna v Otmuchově je dávána do souvislosti se stavbami průkopníka nových průmyslových forem Petera Behrense (s. 32–33), autor textu o vile K. Urbánka v Ostravě připomíná inspiraci bratrů Šlapetových v pracích svých učitelů H. Scharouna a A. Radinga. V neposlední řadě má katalog i sympatickou grafickou úpravu, byť možná až příliš inspirovanou již zmiňovaným katalogem Trojhlavý drak. S ohledem na zmíněné klady je proto obzvlášť tristní a z odborného hlediska neomluvitelné, že byla nedostatečnou redakční a editor-skou prací promarněna šance na kvalitní publikaci i výstavu.

Romana Rosová

Jiří JUNG, *Julius Bühler. Architekt knížete Karla Maxe Lichnowského, Ostrava 2011, 239 s.*

ISBN 978-80-7368-994-0

Výsledky dlouhodobé badatelské činnosti historiků a vědeckých pracovníků univerzit v Ostravě a Opavě jsou v uplynulých letech pravidelně prezentovány veřejnosti v podobě studií a publikací, jež se vztahují k dominantnímu tématu – historii dnes české části Slezska. Zvláštní postavení v tomto teritoriálním záběru zaujímá region Hlučínska, který splňuje kritéria a poskytuje dostatek témat ke zpracování.

Jedním z badatelů, kteří si za svou oblast zájmu zvolili Hlučínsko, je odborný pracovník Centra pro hospodářské a sociální dějiny na Filozofické fakultě Ostravské univerzity Jiří Jung. Svůj zájem soustředil na oblast, která stála dosud stranou zájmu historiků a památkářů. Dominium Lichnowských představovalo na Hlučínsku (a dnes polském Ratibořsku) mimořádný komplex, jehož specifčnost dodnes podtrhuje soubor budov postavených zde k různým účelům na počátku 20. století. Jejich autorem byl architekt a stavitel Julius Bühler. Jiří Jung se zabýval danou problematikou dlouhodobě a dílčí výsledky svého bádání již publikoval v odborném tisku. Ostatně jeho dizertace byla věnována Karlu Maxovi Lichnowskému, tedy zadavateli staveb, které architekt Bühler projektoval.

Jak autor píše v úvodu, hlavním impulzem ke zpracování tématu pro něj bylo objevení stavební dokumentace ve dvou fondech Zemského archivu v Opavě: Velkostatku Chuchelná a Rodinného archivu rodiny Lichnowských. Později vytěžil k tématu archiválie uložené v německém zemském archivu (Landesarchiv) v Berlíně a v archivu v Zürichu. Přestože je práce založena převážně na archivním průzkumu, mohl Jung čerpat také z několika již publikovaných memoárových prací, které se vztahují k Hlučínsku v době před první světovou válkou a krátce po ní. Odborné práce se v případě Lich-

nowských soustředily dosud výlučně na jejich hradecké panství, což je s ohledem na exkluzivitu zdejšího zámku pochopitelné. Skutečnost, že Bühlerovo jméno je dosud neprobádaným pojmem, potvrzuje i fakt, že jej opomíjejí i renomované německé publikace věnované architektuře a památkové péči.

Svou knihu Jung vystavěl na logicky uspořádaných celcích, v nichž se nejprve věnuje oběma osobnostem, jež stojí v centru jeho pozornosti (architekt Bühler a kníže Lichnowsky), po kterých následuje oddíl věnovaný jednotlivým klíčovým stavbám, na nichž se Julius Bühler podílel. V další části je Bühlerovo dílo zasazeno do kontextu soudobé architektonické tvorby v Německu. Obsáhlý katalog je přehledem všech Bühlerových prací, které se Jungovi podařilo určit, a to i těch, které dnes již nestojí.

V první části se čtenář seznámí s životopisnými daty Julia Bühlera, rodáka ze Švýcarska, avšak studujícího architekturu a poté působícího v Berlíně. Autor zde líčí situaci v hlavním městě Německa na počátku 20. století, kdy architektuře vládlo pojetí Jugendstil. Svůj výklad velmi praktickým způsobem doplňuje poznámkami pod čarou, kde podává základní informace o osobách, které jsou předmětem výkladu. Ten tak získává na svižnosti, přičemž zájemce o podrobnější údaje, je má v poznámkách k dispozici. Bühlerovu profesní dráhu sleduje Jung v této kapitole v úplnosti, tedy až do architektovy smrti v roce 1947.

Další část je věnována osobnosti Karla Maxe Lichnowského. Úvodní pojednání o rodu Lichnowských je opět doplněno množstvím údajů a životopisných dat příslušníků tohoto šlechtického rodu, který se výrazně zapsal do historie nejen Slezska, ale také do dějin habsburské monarchie a později do politické historie celé Evropy. Zatímco faktickým „grýnderem“ a tvůrcem rodového dominia jako progresivní hospodářské a ekonomické jednotky byl Karlův otec Karl Maria Lichnowský, jeho syn projevoval poněkud odlišné schopnosti. Již od studií inklinoval k diplomacii, kde se uplatnil ve službách budoucího německého kancléře von Büllowa. Přestože Lichnowského politická dráha nestojí v centru pozornosti publikace, je zde shrnuta, protože je z ní patrné, jakým způsobem se Lichnowského rodina prezentovala v berlínské společnosti. Právě tyto vazby byly klíkové pro navázání pracovních styků mezi Lichnowským a Bühlerem. Přestože Lichnowského manželka Mechtilda se zde zřejmě necítila příliš dobře, nebylo pro ni asi žádnou velkou obětí pohybovat se mezi zdejší kulturní elitou. Navíc svou roli hrála i relativně krátká vzdálenost mezi hlavním městem Německa a sídlem panství v Chuchelné, která se dala překonat během devíti hodin cesty vlakem.

Mechtilda Lichnowská v Berlíně udržovala kontakty rovněž s avantgardními umělci (např. mladý Picasso), avšak architektura zůstala oblastí zájmů jejího muže, jenž pro své projekty rád využíval nejen dominium na Hlučínsku, ale právě také Berlín. V závěru 19. a na počátku 20. století angažoval na Hlučínsku domácí stavitele (Julius Lundwall z Opavy, Josef Holuscha z Dolního Benešova). Proč Lichnowský angažoval v Berlíně právě Bühlera, vysvětluje Jung tím, že šlo o začínajícího a neznámého mladého architekta, jemuž tím dal možnost se uplatnit v širším měřítku. Dochází přitom k závěru, že knížeti jeho riskantní tah vyšel.

Ještě předtím, než se autor začne zabývat Bühlerovou činností pro Lichnowského, soustředí svou pozornost na aktivity tehdejšího správce jeho statků, kterým byl Paul Püschel. Souhrnný přehled dominia a jeho rozkvět pod vedením schopného ředitele je typickým příkladem industrializace dosud zemědělské oblasti, která do té doby neměla na Hlučínsku obdoby. V této souvislosti vyvstala potřeba nových obytných a hospodářských budov a rovněž se počítalo s přestavbou zámku v Chuchelné.

Nejpřínosnější kapitolou knihy je – co se textové části týče – rozbor Bühlerova díla z pohledu dějin architektury. Jung jeho stavby klade do soudobého kontextu, především německé tvorby počátku 20. století. Tento tzv. pozdní wilhelminismus se ovšem na tehdejším Ratibořsku, tedy na samé periférii Německé říše, nijak zvlášť neprojevoval, protože zde prakticky neexistoval průmysl, jenž byl jednou z hlavních oblastí jeho projevu.

V Bühlerových stavbách na Hlučínsku Jung spatřuje projevy nového historicismu, což se markantně projevilo např. na přestavbě zámku v Chuchelné. Během analýzy staveb si všímá i dalších vlivů, a to jak historických (gotika), tak moderních. Zde je patrný rozdíl mezi domácími projektanty (Holuscha) a Bühlerovým pojetím, které bylo širší, dá se říci evropsější. Architektovy inspirace některými berlínskými stavbami si Jung všímá i v detailech na některých jeho stavbách na Hlučínsku. V závěru této části se pokouší Bühlerovo dílo zhodnotit, přičemž za jeho nejvýraznější inspirační zdroje považuje nový historismus, heimastil a modernu.

Se skončením první světové války a s porážkou Německa se uzavírá i kariéra Lichnowského jako diplomata (uzavřená ostatně již před válkou). Bühlerova práce pro něj byla pouze jednou z etap jeho profesní kariéry a pokračovala dále v Německu a Švýcarsku až do jeho smrti.

Katalog Bühlerových děl tvoří druhou část knihy. Je proveden v odlišné grafické úpravě a už na první pohled zaujme svým pojetím. Lokality jsou seřazeny ve čtyřech skupinách: A – fideikomisní panství Chuchelná, B – Lesní úřad Chuchelná, C – továrna na zpracování lnu v Chuchelné a D – knížecí sídla. Nejvíce Bühlerových staveb je zaznamenáno v areálu panství Chuchelná, kde jsou ještě děleny podle jednotlivých dvorů a hospodářství. Každé heslo má tři části a najdeme zde kromě popisu a vzniku objektu také historii dvorů již od nejstarší doby. Fotografie jsou černobílé, a to i ty, které pořizoval v současnosti sám autor. Tato volba dává katalogu zajímavý jednotící rámec. U nerealizovaných staveb, které jsou rovněž součástí katalogu, je vyobrazen alespoň jejich plán. V několika málo případech, kdy se nedochovala ani tato dokumentace, autor alespoň stručně shrne účel a okolnosti stavby v textu. U každého objektu je nejen vročení jeho vzniku, ale také současná adresa. Hloubku Jungovy práce v terénu dokládají i takové drobnosti, jako např. Boží muka z roku 1916 (katalogové určení A.07.C.)

Knihy je doplněna přehledem pramenů a literatury, nechybí ani soupis vyobrazení a jmenný a místní rejstřík. Resumé je v angličtině, které jistě většina německy mluvících zájemců bude rozumět, ale v tomto případě by zřejmě německá verze byla už s ohledem na zaměření knihy přínosnější. Uvedení charakteristiky „fond“ u sbírek Slezského zemského muzea či nepřesné určení sčítacích operátů jsou drobnosti, kterých si všimne zřejmě pouze archivář, a nijak nesnižují zodpovědný přístup autora k formální stránce knihy.

Knihy Jiřího Junga byla představena veřejnosti 2. května 2012 na velkoryse pojatém křtu publikace v areálu dvora Albertovec za přítomnosti knížete Eduarda von Lichnowsky, potomka rodu, který dnes žije v jižní Americe. Provedení knihy v nezvyklém, avšak velmi působivém čtvercovém formátu, je dalším potvrzením toho, že se jedná o práci mimořádnou. Samotná myšlenka – pojednat o architektonickém vývoji tak složitého souboru, jakým je právě panství (případně nějaký hospodářský komplex) a zasadit tento vývoj do širokých souvislostí, je naplnitelná pouze za určitých podmínek. Jiřímu Jungovi k tomu dala příležitost vzácná shoda okolností, totiž konstelace významného zadavatele (Lichnowský) a mladého architekta, jenž využil možnosti, které se mu nabízely. V neposlední řadě hraje roli také mimořádné postavení panství Chuchelná na Hlučínsku. Při čtení knihy se tak můžeme dozvědět mnoho o přínosu Lichnowských pro Hlučínsko, o významu jejich hospodářského komplexu ve zdejším převážně zemědělském regionu, dále o návaznosti periférie někdejšího (předválečného) Německa na hlavní město říše v době všeobecného hospodářského, kulturního a stavebního rozmachu. Není to kniha jen pro zasvěcené odborníky se zájmem o architekturu, i když svou vysokou úroveň předkládaných informací splňuje kritéria erudované odborné studie.

Práce o architektuře severní Moravy a Slezska v posledních letech produkují zaměstnanci obou zdejších univerzit (Opava, Ostrava) i ostravského pracoviště Národního památkového ústavu. Jungova kniha však tento běžný rámec kunsthistorie překračuje svou vazbou na Hlučínsko, jež samo je v uplynulých letech dokladem rozmachu publikací o vlastní historii. Nyní tento region získal publikaci na vysoké odborné úrovni, kterou si však se zájmem může přečíst každý, kdo se o tento svérázný region zajímá a komu je jeho historie blízká. Na tomto místě si můžeme položit otázku, zda mohou být publikace věnované regionálním tématům lákavé také pro cizojazyčné čtenáře. Pokud by Jungova kniha v budoucnu vyšla v německém překladu, je nepochybné, že si v zahraničí své čtenáře určitě najde.

Zdeněk Kravar

V roce 2011 vydala Místní akční skupina Poodří publikaci nazvanou *Moravská brána do Evropy*. Co je vlastním obsahem knihy napoví čtenáři až její podtitul *soupis technických a zemědělských památek regionu Poodří*. Publikace vznikla v rámci společného projektu tří moravských místních akčních skupin regionů Poodří, Moravský kras a Moravská cesta, který se zaměřil na zmapování místního technického a kulturního dědictví a možnosti jeho využití pro rozvoj cestovního ruchu. Památky v Poodří zdokumentoval kolektiv autorů pod vedením Lucie Augustinkové. Cílem projektu bylo zmapovat a popsat dochované památky, ale také zachytit doklady o památkách zaniklých či výrazně přeměněných a seznámit s nimi nejširší veřejnost. Oblast Poodří byla v minulosti v český psané literatuře opomíjena, proto měli autoři publikace ztíženou situaci. Často totiž nebylo na co navazovat. Lepší situace byla u jazykově původně německých obcí, kde v některých případech byly vydány monografie obcí již před 2. světovou válkou, případně došlo k jejich vydání v Německu po roce 1945. Významným počinem pro interdisciplinární poznání regionu Poodří se stalo založení časopisu Poodří, který uveřejňuje články z oblasti historie, geografie, dějin umění, etnografie, ale i botaniky a zoologie. Fakt, že Poodří leželo na okraji zájmu se projevilo např. i v tom, že celostátní soupisová díla se místním památkám příliš nevěnovala. Např. i když se v oblasti vzhledem k příznivým podmínkám nacházelo v minulosti velké množství vodních mlýnů, tak ve čtyřdílném soupisu technických památek vydaných v nakladatelství Libri jsou obsaženy pouze vodní mlýny ve Skotnici a v Bernarticích nad Odrou (ten dokonce až v dodatcích).

Publikace začíná krátkou předmluvou a úvodem, který obsahuje vymezení termínů, se kterými kniha dále pracuje (především termíny kulturní památka a stavba s historickou či jinou hodnotou). Následuje abecedně řazený seznam 21 členských obcí regionu a města Studénky včetně jejich místních částí. U každé obce jsou vyjmenovány památky či jiné hodnotné stavby obvykle se stručným popisem. Autoři knihy vycházeli většinou už z publikovaných textů. Pokud se pak dosavadní literatura v knize uvedeným památkám příliš nevěnovala, jsou popisy některých objektů až extrémně stručné. Např. popis k pile v Blahutovicích uvádí jen krátkou větu: „Uvádí se od roku 1905“ (s. 60). K nejčastěji zařazeným objektům patří mlýny (vodní i větrné), panské a hospodářské dvory, dřevěné i kamenné mosty, rybníky, pošty a hasičské zbrojnice. Setkáme se však i s méně obvyklými včelíny, sušárnami, olejny a dokonce i s (zaniklým) polním letištěm a pramenem kyselky. Vzhledem k tomu, že některé na vsích běžné objekty (např. kovárny) jsou uváděny jen u některých obcí, je možné, že soupis neobsahuje všechny obdobné stavby v mapovaném regionu. Text knihy obsahuje poznámky pod čarou odkazující (převážně) na použité zdroje a za každou obcí regionu je navíc uveden i soupis literatury. V textu publikace je bohatě umístěná doprovodná obrazová dokumentace, která tvoří více než 50% obsahu knihy. Kromě aktuálních i starších fotografií tak má čtenář možnost se seznámit s množstvím detailů dobových map, vedut, plánů a grafik, které dokumentují podobu památek v minulosti i v současnosti a jejich umístění v krajině. Závěr knihy je věnován soupisu literatury a rejstříku.

Knihy vhodným způsobem (i když někdy velmi stručně) přibližuje zájemcům o poznání regionu minulost i současnost kulturních památek či jinak hodnotných staveb. Při popisu krajiny Poodří tak doplňuje již dříve vydané publikace jako např. knihu Bořivoje Teichmanna věnovanou drobným sakrálním stavbám v regionu. Za drobný nedostatek (za který ale nemohou autoři knihy) považuji absenci obce Mankovic, jejíž katastr se zařezává do jinak ucelené oblasti regionu. Důvodem jejího neuvedení v publikaci je zjevně to, že obec není členem regionu Poodří, ale mikroregionu Odersko. Kromě široké laické veřejnosti, které je kniha především určena (o čemž svědčí i náklad ve výši 3000 výtisků) může jako základní zdroj informací s odkazy na další literaturu posloužit i odborníkům. Lze jen doufat, že nezůstane jen u tohoto počínu, ale v budoucnu bude následovat mnohem podrobnější zpracování různých zajímavých objektů v regionu. Uvedená publikace je určitě prvním cenným krokem na této cestě.

Pavel Solnický

Péči německé komory inženýrů (Bundesingenieurkammer) jsou od roku 2007 oceňovány významné technické stavby na dnešním území Spolkové republiky Německo tzv. Historickým symbolem inženýrského stavebního umění (Historisches Wahrzeichen der Ingenieurbaukunst). Dne 10. září 2010 byl takto označen také Himbächelský viadukt na železniční trati Odenwaldské dráhy mezi vesnicemi Erbach a Hetzbach v Hesensku.

Při příležitosti ocenění těchto významných staveb vydává komora inženýrů ke každé z nich publikaci, v níž je stavba i okolnosti jejího vzniku představena v historických souvislostech.

Řada těchto publikací čítá v současné době 11 položek, mezi nimiž najdeme např. největší cihlový most na světě Göltzschtalbrücke na železnici mezi Saskem a Bavorskem, televizní věž ve Stuttgartu, či letiště Berlin – Tempelhof.

Při příležitosti zařazení Himbächelského viaduktu mezi stavby inženýrského umění v roce 2010 byla téhož roku vydána jako šestý svazek zmíněné publikační řady práce z pera autora řady prací z oblasti dějin umění a architektury Heinze Schomanna. Rešeršní a badatelská práce hlavního redaktora ediční řady Josta Hähnela přinesla v následujících letech k této stavbě celou řadu nových informací, které si vyžádaly přepracování původní Schomannovy práce. Ujali se jí Susanne Klingebiel-Scherf a dlouholetý prezident inženýrské komory Karl H. Schwinn. Při své práci využili také podklady, které osvětlily dosud v Německu málo známou osobnost Carla Weissshuhna z Opavy, jehož firma na počátku 80. let 19. století tuto zajímavou stavbu provedla. V roce 2001 byly vydány knižně v německém originálu a českém překladu vzpomínky Weissshuhnovy dcery Idy, které sepsala při příležitosti otcova stého výročí narození roku 1937. Kromě dostatečných informací o Weissshuhnově podnikání poskytly tyto vzpomínky i několik údajů vztahujícím se přímo k Himbächelskému viaduktu, které pomohly autorům nového vydání knihy.

Publikační řada respektuje při koncepci každé knihy určitá pravidla. Na začátku práce je mapka Německa se zakreslenými stavbami a krátký text o okolnostech zařazení právě představované stavby mezi oceněné. Po krátkém úvodu, který předkládá první dojem z technického díla na pozorovatele nebo návštěvníka, následuje popis viaduktu, bohatě doprovázený soudobými i současnými vyobrazeními. Aby měl čtenář komplexní přehled o funkci a účelu této stavby, je v další části seznámen s historií budování Odenwaldské dráhy. Na plánu se všemi zastávkami železniční tratě je zakreslena poloha viaduktu a popsány i další stavební zajímavosti dráhy, především tunely. Poté již autoři sledují samotnou stavbu, jejíž vznik od počátku provázely diskuze a pochybnosti o tom, zda je takový projekt vzhledem k náročnosti vůbec možné provést. Samozřejmě byly srovnávány podobné soudobé stavební počiny. Stavbu viaduktu sleduje kniha krok za krokem a autoři doplňují údaje o spotřebovaném materiálu a celkových nákladech. Stavba trvala 18 měsíců, a to od května 1880 do listopadu 1881. Dne 18. září 1881 byl slavnostně položen závěrečný kámen viaduktu a při té příležitosti byla přenesena i oslavná báseň. Nedostatek dochovaných dokladů autorům ztížil shromažďování věrohodných podkladů, takže i informace ze slavnosti položení kamene nelze vždy brát jako zcela spolehlivé. Rozšířená pověst, že po dokončení viaduktu jeho stavitel ukončil svůj život skokem z mostu, se ukázala jako zcela vymyšlená.

V další části knihy autoři sledují historii Odenwaldské dráhy od jejího plného uvedení do provozu v roce 1882 až do dneška. Čtenář se zde může přesvědčit o prosperitě dráhy ze statistických údajů o přepravených osobách a nákladu. Jako zázrakem přečkal viadukt bombardování i jiné destrukční akce za druhé světové války. V roce 1970 zde byl ukončen provoz parní dráhy. I když této trati poté opakovaně hrozilo omezení či zrušení, provoz se udržel a dnes zde jezdí vlaky na speciální, k přírodnímu prostředí šetrný pohon. Roku 1987 byly některé části dráhy označeny za zemské kulturní památky, a to včetně viaduktu, jenž byl zanesen do Hesenské knihy kulturních památek. Rovněž

ocenění symbolem inženýrského stavebního umění v roce 2010 přispělo k uvedení stavby do širšího povědomí. Dnes je tato stavební památka vyhledávaným turistickým objektem v regionu.

Výrazným obohacením nového vydání knihy je oddíl věnovaný stavitelům viaduktu. Nejprve je zde představen portrét stavebního inženýra Justuse Kramera (1817–1892), který byl autorem stavební dokumentace viaduktu. Již před tímto projektem byl Kramer autorem řady mostů, které navrhl pro Hesenskou Ludvíkovu dráhu. Portrét zahrnuje nejen Kramerovu stavební a projekční činnost, ale věnuje se také jeho kariéře, rodině a četným společenským aktivitám. Ve stejném duchu následuje portrét Carla Weissshuhna, který z velké části čerpá právě ze zmíněných vzpomínek jeho dcery. Činnost Weissshuhnovy firmy je zde představena ve svém celoevropském rozsahu, i když z pochopitelných důvodů pouze ve stručnosti.

Na závěr knihy autoři zmiňují několik kamenných mostů jako srovnání s viaduktem. V příloze je uveden vlastní životopis projektanta Kramera, jenž pochází z archivu svobodných zednářů v Mohuči.

Práce německých stavebních historiků je založena na solidních pramenných základech a rozsáhlých rešerších v relevantních odborných publikacích, což dokládá přehled archivů a použité literatury. Text je přitom podán srozumitelnou formou, která informačně obohatí také laiky. S přihlédnutím ke skutečnosti, že v případě Himbachelského viaduktu byla veškerá stavební dokumentace zničena za druhé světové války, je třeba tak komplexní výsledek o to víc ocenit. I když se kniha asi k českému čtenáři v překladu nedostane, potěší jistě každého, kdo si ji třeba jen prolistuje a narazí zde na portrét opavského stavitele, jehož dílo můžeme dodnes obdivovat.

Zdeněk Kravar

***Pastýřské listy*, Vyd. 1. Velehrad: Pro Centrum Aletti vydalo nakl. Refugium Velehrad-Roma, 2001. 460 s.**

ISBN 80-86045-78-1

Již více než 10 let nás dělí od edičního počínu studentů Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci Jiřího Dvořáčka, Kamily Pattermannové a Šárky Furmánkové, kteří v rámci vnitřního grantu fakulty editovali pastýřské listy olomoucké arcidiecéze z let 1948–1989. Jejich dílo nezůstalo bez odezvy a vedle okruhu čtenářů (jistě zejména z odborné historické a teologické veřejnosti) se zřejmě stalo inspirací obdobného počínu Mons. Aleše Opatrného s kolektivem pro pražskou arcidiecézi, nadto s rozšířeným záběrem na léta 1945–2000 (*Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. 632 s. ISBN 80-7192-836-4.)

Autorský kolektiv editoval na 120 pastýřských listů zveřejněných v olomoucké arcidiecézi ve sledovaném období. Zdrojem jim byla *Acta curiae olomucensis* z knihovny Centra Aletti a zdá se, že se jim podařilo shromáždit ne-li vše, tak drtivou většinu. Z valné části se jedná o listy z pera olomouckého arcibiskupa Josefa Karla Matochy (1948–1961), kapitulních vikářů Josefa Glogara (1961–1969) a Josefa Vransy (1969–1972), který byl posléze zásluhou státních orgánů jmenován biskupem-apoštolským administrátorem (1973–1987). Jen skutečně zlomek (okolo jedné třetiny) jsou texty biskupů a ordinářů Československa.

Pro období úřadu arcibiskupa Matochy je k dispozici pouze 11 listů, z toho 9 vlastních a 2 společné pro celé Československo. Jen 5 z nich však bylo zveřejněno v prvním dvouletí Matochova svobodného působení, zbylé 4 jsou již posílány z internace. Klíčovým okamžikem pro radikální omezení počtu vydaných pastýřských listů nebyla jen arcibiskupova internace, ale zřejmě výnos ministerstva vnitra a jeho intimace státním úřadem pro věci církevní z března 1950 o novém režimu pro vydávání pastýřských listů. Novým, pravidelným fenoménem se staly listy s tematikou míru, ať již k výročí osvobození Rudou armádou či k mírové politice socialistického bloku. Matochův generální vikář a po smrti jeho nástupce v čele arcidiecéze v roli kapitulního vikáře Josef Glogar byl vydavatelem pouze šest pastýřských listů (z 10 zveřejněných za jeho působení). Není ostatně divu, neb podle hlášení zmoc-

něnce sekretariátu pro věci církevní na olomouckém ordinariátu kapitulního vikáře Glogara v této době trápily zdravotní obtíže a zaneprázdnňovala konzumace alkoholu. Jeho nástupce kapitulní vikář Josef Vrana byl naopak zdatným tvůrcem pastýřských listů. Za bezmála 18 let v čele arcidiecéze jich vydal bezmála 50 a další více než čtyři desítky byly společným listem biskupů a ordinářů ČSR. Právě aktivní přístup v této oblasti s úzkou vazbou na pokoncilní a protitotalitní aktivity církve – listy o sv. Janu Nepomuckém, sv. Anežce, sv. Metodějovi, k mariánskému roku, roku písmo sv. aj. – je spojen bezesporu s osobou (arci)biskupa Tomáška. Poslední čtveřice pastýřských listů ordinářů ČSR spadá do období sedisvakance olomouckého arcibiskupství.

Ediční počín studentů CMTF představuje nesmírně cenný pramen, nejen pro církevní dějiny Moravy a československého Slezska, ale i pro celou republiku v období po únoru 1948 a před listopadem 1989. Jednotlivé listy jsou řazeny chronologicky. Spojení názvu listu s údajem o vydavateli v obsahu edice v kombinaci s podrobným rejstříkem (byť je spojený pro jména, místní názvy a předmětové skupiny) je praktické a uživatelsky velmi přívětivé. Nakonec nechybí ani ediční poznámka, byť její umístění je obvyklejší na úvod než na závěr.

Petr Tesar

Rudolf KIRCHNER – Pavel ŠRÁMEK, *Historie boxu v Opavě 1932–2012*, tisk a grafická úprava H&B Tisk a. s., Opava 2012, 253 s.

Zájemcům o regionální dějiny sportu známa *Opavská fotbalová devadesátka* autorů Karla Stuchlíka, Josefa Gebauera a Pavla Šrámka se po patnácti letech dočkala volného pokračování v podobě *Historie boxu v Opavě 1932–2012*. Obě publikace pojí mnohé: počínaje jménem jednoho z autorů, Pavla Šrámka, který tentokrát spolupracoval s Rudolfem Kirchnerem, přes vizuální zpracování až po obdobnou metodiku. Tematicky jde o poměrně ojedinělý publikační počín. Vlastní „boxerskou“ monografií se kromě Opavy mohou v České republice pochlubit snad jen Karlovy Vary, kde byla historie rohování zpracována alespoň pro období po roce 1945. I ve srovnání s dějinami karlovarského boxu je ale opavská kniha o krok napřed, protože neopomíjí ani meziválečnou a válečnou éru. A přichází zde i se zajímavými zjištěními. Takovým bezpochyby je národnostně smíšený charakter místního *Athletic-Clubu*, který by měly napříště vzít na vědomí i „velké dějiny“, když hovoří o dvou téměř segregovaných společnostech města – české a německé, jež přirozeně v této podobě nikdy neexistovaly a patrně ani existovat nemohly.

Stejně jako *fotbalová devadesátka* je i *boxerská osmdesátka* charakteristická mimořádným heuristickým výkonem, který by mohl být chloubou leckterého pravověrného pozitivisty. Autoři maximálně, a lze ocenit, že jistě velmi pracně, vytěžili rozsáhlý konvolut českých i německých regionálních periodik a příslušné archivní fondy. Pokud už fotbalová monografie udivovala odborníky faktografickým bohatstvím, pro knihu o opavském boxu to platí dvojnásob, už s ohledem na nesouměřitelnost popularity a masovosti obou sportů. Získaná suma faktů umožnila P. Šrámkovi a R. Kirchnerovi líčit poválečný vývoj boxu v Opavě rok po roce a předložit podrobný obraz vzestupů i pádů jednoho ze sportovních odvětví. Text doplňují obsáhlé výsledkové přehledy, četné tabulkové a obrazové přílohy, zčásti pocházející ze soukromých sbírek. I jejich počet a kvalita si zaslouží zvláštního ocenění. Z knihy číší nejen zájem historika o minulé dění, ale zejména zapálené *fanouškovství*. Kdo někdy v opavském boxu dosáhl alespoň solidní úrovně, téměř jistě své jméno v publikaci najde. Do boxerské komunity je ostatně publikace podle mého názoru směřována především. Jako takovou ji také posuzujeme a oceňujeme.

Přiložili-li bychom přesto k publikaci měřítko současné sportovní historiografie, potažmo sociálních a kulturních dějin, očekávali bychom odpovědi na řadu dalších otázek, jež tanou na mysl. Jak pohotově byla Opava v recepci rohování ve srovnání s regionem a zbytkem Československa? Přišel box v téže době i do okolních měst nebo byla Opava výjimkou? Uplatnil se box v Opavě dříve než ve

srovnatelných městech nebo snad později? A proč tomu tak bylo? Jak nákladným sportem byl? Jak box zapadá do sociálního profilu Opavy? Podílely se na něm osoby ze všech vrstev města nebo šlo o zábavu určitých skupin obyvatelstva? A měnil se časem sociální profil opavského boxu? Jakou odezvu měl box ve společnosti? Co pro člověka v dané době znamenalo být boxerem? Jak byl vnímán a jak se toto vnímání proměňovalo? Ulpívalo na rohovnících ódium agrese nebo se jejich obraz nelišil od obrazu jiných sportovců? Podařilo se boxu proniknout do širšího povědomí obyvatel města nebo nikdy nepřekročil okruh zainteresovaných?

To vše jsou otázky, které si historici sportu kladou, aby svou subdisciplínu vymanili z žurnalistického kánonu, a postavili ji na roveň tradičnějším a respektovanějším odvětvím historiografie, kam bezesporu patří. Nechceme ale tyto cíle podsouvat publikaci, která sleduje odlišné cíle a sleduje je s příkladnou důkladností. Kdo bude v budoucnu chtít na položené otázky odpovědět, může po prezentované knize sáhnout s jistotou, že její spolehlivou faktografií není třeba důkladně ověřovat. A čtenáři z řad opavského boxu nepochybně ocení povědomá jména a slavné zápasy, kterých je obsáhlá *Historie boxu v Opavě* v letech 1932–2012 plná.

Martin Pelc

KRONIKA

K devadesátinám PhDr. Zdeny Vachové

Dlouholetá pracovnice Slezského zemského muzea v Opavě a zakladatelka etnografického pracoviště, PhDr. Zdena Vachová, oslavila uprostřed letošního roku významné životní jubileum. Narodila se 22. 6. 1922 v Místku jako jedna ze čtyř dcer manželům Vilémovi a Františce Bužkovým. Do základní školy začala chodit v roce 1928 v Dolní Lipové a v letech 1932–1936 navštěvovala českou měšťanku v Jeseníku. V Jeseníku také absolvovala dva roky německého reformního gymnázia. Po přestěhování do Opavy v roce 1938 přestoupila na české reálné gymnázium. Na podzim roku 1938 se Bužkovi museli vystěhovat ze Sudet. Válečné roky strávili v Hulíně, kde Zdena pokračovala ve studiu na českém reálném gymnáziu v nedalekém Holešově. Svá středoškolská studia ukončila v roce 1941 maturitou. Během války v letech 1942–1945 byla totálně nasazená v osobní pokladně na nádraží v Hulíně. Po jejím skončení se v roce 1945 přihlásila na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze obory - etnografie, sociologie a filozofie. Zde byla žákyní prof. Karla Chotka, který v té době pracoval jako vedoucí katedry. K jejím dalším vyučujícím patřila doc. Drahomíra Stránská, doc. Vilém Pražák nebo doc. Josef Voráček. Studium zakončila zpracováním úspěšné disertační práce o národopisných poměrech na Hlučínsku, z níž část uveřejnila ještě v roce 1949 v časopise Český lid, v čísle věnovaném Hlučínsku.

Po absolvování vysoké školy přijala nabídku tehdejšího ředitele Slezského muzea v Opavě dr. Karla Černohorského a nastoupila do muzea v červnu 1949 jako vědecká pracovnice s úkolem založit a vybudovat samostatné odborné sbírkové oddělení pro dokumentaci materiální lidové kultury Slezska a severovýchodní Moravy. Zdena Vachová neměla lehkou práci. Druhá světová válka způsobila opavskému muzeu velké škody a národopisné sbírky byly v troskách. Od 1. ledna 1950 se stala vedoucí samostatného oddělení pro lidovou kulturu, které bylo zřízeno v rámci nové struktury Slezského muzea. Teprve v roce 1953 jí začala pomáhat jedna školená konzervátorka. Mezi své první úkoly zařadila sběrný program, který začala uskutečňovat při častých cestách do terénu. Díky obrovskému úsilí se jí podařilo vytvořit ukázkové, systematicky uspořádané národopisné pracoviště s kvalitním sbírkovým fondem. Práci na budování pracoviště ukončila teprve odchodem do důchodu v roce 1984. Shromážděné sbírky prezentovala na mnoha výstavách a v expozicích, které byly samozřejmým završením její sběratelské činnosti. Těšily se velkému zájmu návštěvníků a byly vysoce ceněny odbornou veřejností. K nejúspěšnějším patřily výstavy Z pokladnice slezského lidu (1957), Lidová

malba na skle (1969) – instalovaná v předcházejícím roce v národopisném oddělení Národního muzea v Praze, výstava Příroda, člověk a dům (1972), Krajka a šperk (1976) – přepracovaná na putovní pro Muzeum Slezska v Bytomí nebo výstava Lidový nábytek (1983). Vedle výstavní činnosti se věnovala také přípravě první poválečné expozice Slezského muzea v roce 1955, na které spolupracovala s dr. Evou Klimešovou a dr. Adolfem Turkem. V této expozici se jí podařilo začlenit problematiku lidové kultury do sledu obecného historického vývoje regionu a projevil se v ní i výsledky organizační a vědeckovýzkumné činnosti. Na další nové expozici se podílela až v roce 1981. Na území se zajímavou historií, se složitým etnickým vývojem a se starou tradicí se dr. Vachová zabývala hlavně politickou etnografií. Výzkum zaměřila na vývoj společenských poměrů, život lidu na Hlučínsku a posléze i na Těšínsku. Svými poznatky přispěla ke stanovení specifických rozdílů ve vývoji etnografických oblastí Opavska a Těšínska. Zaujali ji však i jiné oblasti lidové kultury, např. lidové obydlí, lidový kroj či lidové umění. Přispívala svými články do mnoha časopisů, např. do Časopisu Slezského muzea, Českého lidu, Národopisného věstníku československého, Slezského sborníku, Radostné země a dalších. V 60. letech publikovala knihu o národopisných sbírkách Slezského muzea. Oblíbeným tématem Zdeny Vachové byly obrázky na skle. V 60. letech navštívila muzea v Čechách, na Moravě i na Slovensku, kde studovala, fotografovala a určovala sbírky obrázků na skle. Přitom si vybudovala širokou srovnávací základnu, na jejímž základě opavskou muzejní sbírku zpracovala. Vrcholem její práce pak byly články o slezské lidové malbě na skle, vycházející v letech 1967–1981 v Časopise Slezského muzea, v nichž důkladně popsala tuto tematiku nejen v rámci regionu. Svým badáním položila klasifikační a metodologické základy v oblasti lidové malby na skle. Nedílnou součástí aktivit Zdeny Vachové byla také práce organizační.

Jubilantka pracovala celý život s elánem a neutuchajícím zájmem pro obor, s nímž spojila svůj osud. Při vědeckém bádání, muzejní práci, ale také při pořádání výstav a expozic, uplatňovala znalost regionu, pracovní houževnatost a promyšlený přístup. Podnes si zachovala živý zájem o Slezsko. To vše svědčí o její neobyčejné aktivitě i duševní svěžesti. U příležitosti významného životního jubilea jí do dalších let přejeme hodně sil, elánu, dobré zdraví a pohodu v osobním životě.

Výběrová bibliografie Zdeny Vachové:

K hospodářským poměrům 17. a 18. století, in: Hlučínsko. Příroda – lid – kultura, Ostrava 1958, s. 204–207.

Lidové obydlí, in: Hlučínsko. Příroda – lid – kultura, Ostrava 1958, s. 113–121.

Lidový kroj, in: Hlučínsko. Příroda – lid – kultura, Ostrava 1958, s. 122–132.

Národopisec k dílu L. Hořké, ČSM-B 9, 1960, s. 34–45.

Národopisné sbírky Slezského muzea, Ostrava 1961, 176 s.

K úkolům etnografie v muzeích, ČSM-B 13, 1964, s. 57–64.

Slezské muzeum po r. 1945, in: 150 let Slezského muzea, Ostrava 1964, s. 72–81.

Opavsko, Těšínsko: vývoj etnografických oblastí, ČSM-B 15, 1966, s. 108–127.

Slezské lidové malby na skle. Úvod a 1. část pramenné edice, ČSM-B 16, 1967, s. 70–84.

Slezské lidové malby na skle. 2. část pramenné edice, ČSM-B 16, 1967, s. 103–123.

Slezské obrázky na skle malované (katalog výstavy), Praha 1968.

Určování a třídění lidových maleb na skle, Muzejní a vlastivědné práce, 5, Praha 1968, s. 13–21.

Slezské lidové malby na skle III. 3. část pramenné edice, ČSM-B 17, 1968, s. 45–62.

Lidová malba na skle ve Slezsku, Ethnographica 1965–68, Brno 1969, s. 92–108.

Slezská lidová kultura na pozadí lidové kultury české a slovenské, in.: Slezsko na cestě k československému státu, Opava 1969, s. 46–86.

K vývoji slezských oblastí lidové kultury, Český lid, 1969, s. 9–14.

Slezská lidová malba na skle IV. Systematika, ČSM-B 18, 1969, s. 113–123.

Slezská lidová malba na skle V. Genetika, ČSM-B, 19, 1970, s. 110–125.

Slezská lidová malba na skle VI. Lidová malba na skle jako historický proces, ČSM-B 22, 1973, s. 22–48.

Slezská lidová malba na skle VII/1. Závislost na sklárnách?, ČSM-B 22, 1973, s. 132–140.

Slezská lidová malba na skle VII/2. Malíři a dílny, ČSM-B 22, 1973, s. 159–169.

Slezská lidová malba na skle VII/3. Metodika určování provenience lidových obrázků na skle, ČSM-B 23, 1974, s. 130–148.

Slezská lidová malba na skle VIII. Datování lidových obrazů na skle, ČSM-B 24, 1975, č. 1, s. 43–59.

Slezská lidová malba na skle IX. Technologie lidové malby na skle, ČSM-B 2, 24, 1975, s. 147–158.

Krajka a šperk (katalog výstavy), Ostrava 1976.

Přínos Karla Černohorského k muzejní etnografii, ČSM-B 25, 1976, s. 97–101.

Slezská lidová malba na skle X. K ikonologii a ikonografii lidové malby na skle, ČSM-B 26, 1977, s. 29–57, 156–170.

Slezská lidová malba na skle. K ikonologii a ikonografii lidové malby na skle závěrem, ČSM-B 27, 1978, s. 161–187.

Slezská lidová malba na skle XI. Slezská lidová malba na skle ve vztahu k středoevropským provenienčním oblastem, ČSM-B 28, 1979, s. 140–152.

Těšínské skryty (výšivky), ČSM-B 29, 1980, s. 180–186.

Národopisný profil Novojičinska, in: Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, 26, 1980, s. 28–40.

Slezská lidová malba na skle jako výtvarná a společenská kategorie, ČSM-B 30, 1981, s. 44–60.

Lidové obrazy na skle ze Severní Moravy, Severní Morava, 43, 1982, s. 3–14.

Miroslava Suchánková

Seminář Muzea a digitalizace ve dnech 24.–25. 1. 2012 Praha, Národní technické muzeum, Kostelní 42

Seminář pořádaný Metodickým centrem pro informační technologie v muzejnictví a Národním technickým muzeem navazoval na předchozí dva semináře konané v letech 2010–2011 v Brně (Technické muzeum) a Praze (Národní technické muzeum dále jen NTM). Stejně jako předchozí ročníky i tentokrát byl program semináře zaměřen především na témata pořizování digitálních dat, jejich zálohování a archivaci.

Seminář proběhl v Národním technickém muzeu v Praze, které se role hostitele ujalo zodpovědně a zajistilo účastníkům vhodné prostory pro teoretickou i praktickou část. Seminář byl po oba dva dny rozdělen na několik částí včetně praxe ve fotoateliéru a na oddělení digitalizace. Menším nedostatkem se tak mohla jevit pouze skutečnost, že z kapacitních důvodů nebylo možné, aby se přihlášení zúčastnili všech konaných workshopů a zejména pak početně velmi omezeného fotografického semináře.

Úvodního slova se při zahájení semináře chopila RNDr. Marie Kocinová z Metodického centra pro informační technologie v muzejnictví (CITEM), která účastníky přivítala a seznámila s harmonogramem po oba dny semináře. V dopoledním programu probíhaly současně workshopy lektorky Bc. Magdaleny Buriánkové *Digitalizace fotografických materiálů* a lektorky Kateřiny Ukové *Fotografická dokumentace v muzejním prostředí*. Již z výše zmíněných organizačních důvodů nebylo možné se zúčastnit všech workshopů, v našem případě šlo právě o workshop věnovaný fotografické dokumentaci v muzejním prostředí.

Magdaléna Buriánková svůj workshop realizovala přímo na pracovišti digitalizace v NTM, které je co do vybavenosti na velmi vysoké úrovni stejně jako samotný proces digitalizace, kterému je ve zdejších muzeu věnována patřičná pozornost, související s využitím digitalizovaných sbírkových předmětů pro prezentační i jiné účely. Oddělení disponuje plošnými skenery A3 s odrazovým i transparentním snímáním, kinofilmovým skenerem a velkoformátovým průchodovým skenerem A0. Účastníci měli možnost si všechny tyto přístroje prohlédnout a většinu i vyzkoušet v praxi. V průběhu workshopu byly k dispozici ukázky digitalizovaných předloh – pozitivy, negativy, diapozitivy, tisky, plakáty, výkresy atd. M. Buriánková názorně prezentovala ukázky nastavení skeneru, snímání, ukládání a následného zpracování s použitím příslušného softwaru. Diskuze proběhla nad koncepcí a systémem interní i vnější digitalizace, způsobem ukládání a zpřístupňování digitálních dat v NTM.

Souběžně s workshopy proběhl v dopoledních hodinách v kinosálu NTM i seminář „*Digitalizace zvukových nahrávek a videa*“, jehož lektorování se zhostil Mgr. David Váhala ze Slezské univerzity v Opavě. Seminář byl zaměřen zejména na praktické poznatky z procesu digitalizace audio a video záznamů. Účastníci se tak seznámili se specifiky audio i video záznamů, na které mohou během muzejní praxe narazit, dozvěděli se jak postupovat nejen při samotné identifikaci takového materiálu, ale především jak s ním před samotným „přehráváním“ zacházet, jak ho ošetřit a čeho se vyvarovat. Velká část příspěvku pak byla zaměřena na vlastní digitalizaci audio i video záznamů. Především pro účastníky, kteří s digitalizací těchto materiálů neměli žádnou zkušenost, byly velmi přínosné tipy na jednoduché přístroje a programy, se kterými zvládne základní digitalizaci i méně zběhlý uživatel. Otázky v následné diskusi se věnovaly zejména profesionálním postupům při zpracování zvukových nahrávek a videa, jejich uložení a především pak prezentaci. Připomínky a postřehy z řad účastníků ukázaly, že především archivace těchto digitalizovaných materiálů je, a nějakou dobu ještě pravděpodobně bude, poměrně velký (nejen) legislativní problém, kterému bude potřeba věnovat ještě hodně pozornosti.

Odpoledním programem, věnovaným archivaci digitálních dat, přítomné provedl lektor Walter Schorge rovněž z NTM. V úvodní části semináře „*Dlouhodobá archivace digitálních dat*“ shrnul informace, které by každému muzejníkovi dnes již neměly být cizí, tedy proč vlastně digitalizovat a proč tato digitální data nějakým způsobem dlouhodobě archivovat. S tímto pak souvisela další část prezentace, která se zabývala problémem, kam digitální data ukládat, jak je zálohovat, jaká média jsou pro uchování těchto dat v současné době nejvhodnější. Samozřejmě vzhledem k faktu, že se digitální technologie stále vyvíjejí rychlým tempem, bude otázka dlouhodobé archivace digitálních dat stále velmi aktuálním a atraktivním tématem, neboť nemůžeme spoléhat na to, že média pro ukládání prezentovaná dnes jako nejvhodnější, se za několik let neukáží nevhodná a novým trendem se nestane nová technologie.

Tímto odpoledním příspěvkem byla témata semináře vyčerpána, následující den se program opakoval stejným způsobem, takže účastníci měli možnost absolvovat semináře, kterých se předchozí den nezúčastnili.

Hojná účast, reakce účastníků na prezentovanou metodiku a otázky, které zůstaly nejednoznačně zodpovězeny, ukázaly, že téma digitalizace je a ještě dlouhou dobu bude jedním z hlavních problémů muzejních institucí. Pokud budou chtít muzea dosáhnout stanovených cílů, ke kterým se společností zavázala, bude nezbytné, aby se jejich pracovníci k „fantomu“ digitalizace nestavěli zády a začali se jím pečlivěji zabírat. Metodické centrum pro informační technologie v muzejnictví rozhodně nepouští od záměru šíření muzejní osvěty v tomto směru, a tak nezbyvá než doufat, že se brzy podaří najít dobrovolníky a prostory, s podobně kvalitním zázemím jaké nabídlo Národní technické muzeum, pro uspořádání dalšího tradičního setkání na téma *Muzea a digitalizace*, a ze všech muzejních koutů republiky se sjedou „digitalizacechtiví“ účastníci.

Jana Stixová

Seminář eSbírky, aneb prezentace kulturního dědictví on-line dne 25. 4. 2012 Praha, Nová budova Národního muzea, Vinohradská 1

Seminář pořádaný Národním muzeem měl představit novou verzi on-line aplikace eSbírky, která byla vyvinuta ve spolupráci s firmou Musoft v prostředí jejich nového evidenčního systému Museion. Součástí semináře měl být i workshop, během kterého se účastníci měli naučit základní administraci nové verze eSbírek.

Seminář proběhl v prostorách Nové budovy Národního muzea v Praze, které se role hostitele ujalo zodpovědně a zajistilo účastníkům vhodné zázemí pro teoretickou i praktickou část.

Úvítání a úvodního slova se při zahájení semináře chopil P. Douša z Národního muzea (dále jen NM). Ten pak i vlastní část semináře zahájil prezentací „eSbírky“ s představením celého projektu. Účastníkům, kteří s projektem doposud neměli osobní zkušenost prozradil o co se jedná, jak dlouho

již projekt trvá a jak se v čase vyvíjel. Vzhledem k tomu, že Slezské zemské muzeum se na projektu již delší dobu také podílí a na webový portál eSbírek pravidelně přispívá svými daty, byly v danou chvíli podstatnější spíše informace, kam se bude projekt dále ubírat. P. Douša prozradil, že v současné době je prostřednictvím eSbírek prezentováno necelých 20 000 sbírkových předmětů z asi 20 paměťových institucí, přičemž zhruba 80-90% představují předměty ze sbírek NM. V současné době, kdy již neběží projekt Athena, je tedy NM chápáno jako národní agregátor eSbírek z České Republiky, propojených na webový portál Europeana (Evropská digitální knihovna). Tento národní agregátor tedy bude hledat způsoby jak projekt financovat, bude se snažit zlepšit administraci i prezentování metadat a obrazových dat a také pomáhat řešit otázky autorských práv.

Na P. Doušu navázala jeho kolegyně K. Musílková s prezentací „Oborový agregátor do Europeany“, v níž se zaměřila na možnosti využití eSbírek nejen ve vztahu k Europeaně, ale i k jiným databázím. Kromě badatelského využití, ke kterému eSbírkou měly sloužit především, byla pozornost zaměřena i na mladší uživatele a nově tak na eSbírkách vznikl odkaz na aplikaci Rébusy, kde se mohou pobavit i něčemu novému přiučit. S rostoucí datovou základnou eSbírek se očekává i vyšší zájem o případné publikování ze strany médií. V plánu je i případné generování a prodej obrazových dat ve formě pohlednic. Nově se chystá i možnost nahrávání soukromých sbírek. V současné době je průměrná návštěvnost eSbírek kolem 200 přímých vstupů denně.

Dalším referujícím byl J. Frank z NM s informací o projektu přírodovědných muzeí - virtuální exhibici přírodovědné literatury Biodiversity Library Exhibition (dále jen BLE). Cílem tohoto projektu je virtuální exhibice digitálního obsahu portálu Biodiversity Heritage Library for Europe (dále jen BHL-Europe). BLE poskytuje skrze témata atraktivní pro širokou veřejnost informace z oblasti botaniky. Projekt dále poskytne mnohojazyčný přístup k obsahu informací o biodiverzitě pomocí portálu BHL-Europe se speciálními biologickými funkcemi pro vyhledávání a prostřednictvím portálu Europeana. V současné době jsou jako zajímavý subjekt pro veřejnost zvolena témata Koření a Expedice, do budoucna tým kolem BLE chystá další témata, jako např. Jedovatí živočichové v přírodě apod.

Účastníkům semináře poreferoval o možnostech digitalizace metadat i zástupce společnosti Scanservice, a.s., který představil možnost využití jejich robotického knižního skeneru. Plně automatický skener je vhodný pro všechny typy knih, časopisů a dalších podobných předloh, otestován jej mají i na snímání textury látek nebo odznaků. Společnost tedy tímto způsobem nabídla možnost využít služeb jejich zařízení pro digitalizaci dat k evidenčním nebo prezentačním účelům, například prostřednictvím eSbírek.

Teoretickou část semináře potom uzavřeli P. Mlčoch aj. Sýkora z firmy Musoft.cz, s.r.o., která se podílela na přípravě a tvorbě nového portálu eSbírek. Administrace portálu nových eSbírek využívá sbírkový evidenční systém Museion Public, který disponuje rozsáhlým systémem vyhledávání, třídění, hromadných změn i uživatelských nastavení a podporuje i multimédia. Zjednodušeno bylo vkládání dat, které je stále možné jak ručně či přes CSV formát, tak nově i on-line pokud toto podporuje informační sbírkový systém dané instituce. Novinkou je i mnohojazyčný automatický překladáč. Pro paměťové instituce jsou eSbírkou „se vším všudy“ nadále plně zdarma. Další novinkou, se kterou firma Musoft ve spolupráci s NM přichází je možnost plné evidence ve sbírkovém evidenčním systému Museion Lite zdarma pro sbírkotvorné instituce disponující maximálně třemi tisíci sbírkovými předměty.

Dalším bodem prezentace zástupců Musoftu bylo zasvěcení do nové administrace eSbírek, která prodělala radikálnější změny. V prvé řadě je přístup do administrace možný už přes vlastní portál eSbírek. Dále je administrace stránka rozdělena do více polí s vlastními funkcemi. Ačkoli toto nové „ovládání“ působilo na většinu účastníků poněkud komplikovaně, podle Musoftu má být správa nových eSbírek podstatně jednodušší. Kromě ručního vkládání a CSV formátu je nově možné i on-line vkládání metadat a obrazových dat, pokud má k tomu instituce vhodný propojený informační sbírkový systém. Novinkou je i možnost doplnění metadat multimediálními soubory (audio, video). Administrace nyní disponuje i slovníky pro detailnější vyhledávání a pro snadnější a rychlejší orientaci byla doplněna nápovědou s audio i video průvodci. Zkrátka a dobře, podle slov současných vývojářů eSbírek má být portál připraven jak pro práci IT zdatných uživatelů, tak i pro jednoduchý import dat běžnými uživateli.

Tímto dopoledním příspěvkem byla teoretická témata semináře vyčerpána, po polední přestávce byl pak pro účastníky připraven workshop, během kterého měli možnost si práci s novou administrací

eSbírek vyzkoušet. Pro mnohé to pak byla práce s eSbírkami obecně úplně nová, neboť neměli do této doby o tomto projektu ponětí.

Pánové z Musoftu teoreticky i prakticky naváděli jak připojit data prostřednictvím nových eSbírek, přičemž účastníci měli možnost si zároveň některé funkce také vyzkoušet. Menším nedostatkem se během této praktické části jevila absence více testovací verze, kde by měli účastníci možnost si zkusit data sami nahrát, protože během částí kdy byli odkázáni na praktické ukázky jen ze strany Musoftu, se většina ztrácela v přehledech funkcí a celá administrace se tím zdála zbytečně komplikovaná.

Nezbývá tedy než věřit, že praxe stávajícím uživatelům skutečně potvrdí slibované zjednodušení a zlepšení nového systému a nové „zájemce“ o spolupráci na eSbírkách příliš neodradí. A kdyby přece jen na nějaká negativa došlo, zbývá doufat, že ochotný tým kolem Národního muzea podá pomocnou ruku a radu.

Doufejme tedy, že se nová verze eSbírek nakonec osvědčí, přibude spokojených uživatelů na obou stranách a společně se tak všichni přiblížíme o krok cílům, které si projekt eSbírký do dalších let vytýčil.

Jana Stixová

Konference Muzea, památky a konzervace ve dnech 28.–29.5. 2012 Praha, Národní archiv, Archivní 4/2257, Chodovec

Ve dnech 28. –30.5.2012 se uskutečnilo další tradiční každoroční setkání na konferenci Muzea, památky, konzervace, přičemž letos v poněkud novém duchu. Konference nově dostala zcela studentský charakter, tzn. že pouze studenti směli prezentovat výsledky svých prací zaměřených na konzervování-restaurování.

Celá konference pak byla rozdělena do sekcí, a sice na práce, které vznikly během bakalářského, magisterského nebo postgraduálního studia. Každý prezentující měl prostor maximálně 7 minut ke stručnému odprezentování své práce, ostatní informace měly být součástí připojeného posteru. Po skončení prezentací z každé sekce, nebo její části měli posluchači možnost zahájit diskuzi s přednášejícím u jeho posteru, diskuze během prezentační části nebyla přípustná. Účastníci měli k dispozici sborník abstraktů na CD.

Jistou novinkou bylo též hodnocení studentů v každé sekci. O hodnocení rozhodovala předem stanovená komise na základě prezentace a následné diskuze se studentem u jeho posteru. Členové komise vybírali jednotlivě v každé podsekci prvních pět nejlepších, přičemž nominace se pak počítaly a v každé sekci byla vyhlášena první tři místa s největším počtem nominací.

Členy komise byli doc. Jaroslav J. Alt, ak. mal. z Univerzity Pardubice; Mgr. Ivan Berger ze Slezského zemského muzea; PhDr. Helena Březinová, Ph.D. z Archeologického ústavu AV ČR; Ing. Jiří Děd, CSc. z VŠCHT Praha; Dr. Ing. Michal Ďurovič z Národního archivu; Ivan Houska z Houska & Douda s.r.o.; Ing. Ivana Kopecká z Národního technického muzea; Mgr. art. Veronika Kopecká z Univerzity Pardubice; doc. Ing. Petr Kotlík, CSc. z VŠCHT Praha; Ing. Dagmar Michoinová, Ph.D. z NPÚ Praha; PhDr. Jan Mohr ze Severočeského muzea v Liberci; doc. Jiří Novotný, ak. soch. z Univerzity Pardubice; Ing. Martina Ohlidalová, Ph.D. z Národního muzea; Ing. Dušan Perlík ze Středočeského muzea v Rostokách; Jaroslav Prášil z VOŠ Turnov; prof. RNDr. Jiří Příhoda, CSc. z MU Brno; Dr. Ing. Dana Rohanová z VŠCHT Praha; Ing. Alena Selucká z Technického muzea v Brně; MgA. Tomáš Skalík ze Slezské univerzity v Opavě; Aranka Součková Daňková z Polabského muzea v Poděbradech a PhDr. Zdeněk Vácha z NPÚ Brno.

28.5. začal program konference již v dopoledních hodinách a jako první přišla na řadu bakalářská sekce. V dopoledním bloku měli účastníci možnost shlédnout a poslechnout si prezentace studentů Anny Fialové z VŠCHT Praha s názvem „Použití nanodisperzí pro odstraňování polymerních povrchových vrstev“, Lucie Bubeníkové z VŠCHT Praha o „Restaurování dámského slaměného čepce“, Veroniky Kumstové z VŠCHT Praha o „Restaurování pravěké a středověké užitkové keramiky“, Andrey Černé z VŠCHT Praha o „Restaurování koruny Pieti z bočního oltáře katedrály sv. Štěpána

v Litoměřicích“, Terezy Syrovátkové z VŠCHT Praha na téma „Restaurování režného a glazovaného kachle“, Kristýny Benediktové z VŠCHT Praha s názvem „Restaurování dětské křesťní soupravy“, Jiřího Kmoška z VŠCHT Praha o „Průzkum a restaurování bronzové stély“, Martiny Golikové z Univerzity Pardubice o „Restaurování papírových tapet ze zámku v Dobřenicích“, Patricka Bárty z Masarykovy univerzity Brno na téma „Rekonzervace honosného tesáku z Muzea Vysočiny v Jihlavě“, Zuzany Jaškové z Univerzity Pardubice s názvem „Restaurování olejomalby na papírové podložce a určení autorství obrazu“, Magdalény Zálešákové z Masarykovy Univerzity Brno na téma „Kameninová nádoba z produkce znojemské továrny“ a poslední v tomto bloku Elišky Sklenářové u Univerzity Pardubice s názvem „Technologická kopie tapety ze zámku v Dobřenicích“. Následovala krátká přestávka na občerstvení a poté diskuze u posterové části.

Odpolední program pokračoval zbývajících prezentacemi z bakalářské sekce. Představili se Karel Rapouch z Masarykovy Univerzity Brno s příspěvkem „Úprava povrchu letadla MiG-19 S pro možnosti konzervace siloxany“, Bc. Adéla Čiháková z VŠCHT Praha o „Konzervování hrobových textilií z kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích“, Nikola Kosová z VOŠ Turnov o „Restaurování cínového svícnu s výjimečnou povrchovou úpravou“, Lucie Jeníková z VŠCHT Praha s příspěvkem „Konzervátorská-restaurátorský revizní zásah souboru lahví s vnitřním prstencem“, Lucie Waldmannová z VOŠ Turnov „Soubor cestovních liturgických předmětů“, Kristýna Svěráková z VŠCHT Praha o „Konzervování hrobové textilie na lebec“, Petra Pavlatová z FA ČVUT s příspěvkem „Rekonstrukce a dostavba základní školy ve Znojmě“, Jana Krejčová z VŠCHT Praha s příspěvkem „Barokní kadidelnice“ a jako poslední David Zeman, DiS. z Univerzity Pardubice s prezentací „Komplexní průzkum a restaurování nástěnných gotických maleb na jižní stěně presbytáře v kostele sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích“.

Zbývající odpolední část programu pak vyplnily prezentace studentů doktorandských studií Ing. Terezy Tribulové z VŠCHT Praha „Průzkum zdíva a omítek v kostele sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích pro návrh vhodné správkové malty“, Mgr. Jana Blažka z Univerzity Karlovy „Digitální zpracování obrazu pro lepší pochopení uměleckého díla“, Ing. Adély Peterové z VŠCHT Praha „Vliv nanočástic $\text{Ca}(\text{OH})_2$ na tvorbu gelu z esteru kyseliny křemičité“, Mgr. Pavly Bauerové z Masarykovy Univerzity Brno „Testování přenosného spektrofotometru pro měření barevnosti výtvarných děl“, Ing. Michaely Chrové z VŠCHT Praha „Kvalitativní a semikvantitativní analýza proteinových aditiv v historických maltách“ a nakonec MgA. Davida Blahouta z AVU Praha „Problematika restaurování Comesso in Pietre Dure“. Také po tomto přednáškovém bloku následovala diskuze u posterové části.

Druhý den trvání konference, 29.5., pokračovaly v dopoledním bloku prezentace prací, tentokrát studentů magisterských oborů. Se svými příspěvky vystoupili Bc. Eliška Jindrová z VŠCHT Praha „Strukturní transformace cínu za snížených teplot“, BcA. Markéta Berdychová z Univerzity Pardubice „Komplexní restaurování knihy „VITA SANCTORVM“ z roku 1625“, Bc. Vendula Neřimová z Masarykovy Univerzity Brno „Problematika konzervování - restaurování slaměných a orobincových předmětů“, Bc. Václav Fanta z ČVUT „Památková ochrana kulturní krajiny, její vývoj a rehabilitace. Případová studie Lysá nad Labem“, BcA. Iva Lukešová Univerzity Pardubice „Komplexní restaurování secesního paravánu s plakáty od Alfonse Muchy s cyklem „Denní doby“, Žán Miroslav z AVU Praha „Restaurování řezby ze slonoviny - Merkur na voze“, Bc. Jana Stixová ze Slezské Univerzity v Opavě „Komplexní konzervátorsko-restaurátorský zásah na souborech železných archeologických artefaktů z lokality Radkov a z města Nymburk“, BcA. Pavla Perůtková z Univerzity Pardubice „Restaurování kamenné polychromované sochy Panny Marie Vambeřické z Chocně (okres Ústí nad Orlicí)“, Bc. Jiří Vosláš z ČVUT „Obnova hostince č.p.32 v Zahrádkách u České Lípy“, Bc. Kateřina Valíková z Masarykovy Univerzity Brno „Průzkum sgrafit na Obecním úřadě v Bořeticích“, BcA. Daniela Urbanová z Univerzity Pardubice „Restaurování vybraného úseku nástropních maleb v klenbě Řeznické kaple kostela sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem“, Bc. Marie Netušilová z VŠCHT Praha „Metody studia povrchu tabulového skla“ a MgA. Barbora Kopsová z Univerzity Pardubice „Komplexní restaurování prvotisku „SPECULUM HISTORIALE“ z roku 1473“. Následovala krátká občerstvovací pauza a tzv. posterová sekce s diskuzemi.

Na odpolední část programu byla naplánována exkurze po pracovišti Národního archivu a večer pak byl pro účastníky konference připraven raut.

30.5., třetí a poslední den konference proběhly dopoledne prezentace zbývajících účastníků v magisterské sekci Bc. Zuzany Gazdové z VŠCHT Praha „Vliv přídavku křemeliny na chování vápenných malt“, BcA. Jany Dunajské z Univerzity Pardubice „Restaurátorský průzkum a referenční restaurování vybrané části nástěnných maleb na východní stěně presbytáře kostela sv. Víta v Zahrádce (Ledeč n. Sáz.)“, Bc. Jaroslavy Mandíkové z Masarykovy Univerzity Brno „Aviváže a jejich vliv na degradaci vlny“, MgA. Veroniky Lettrichové z Univerzity Pardubice „Historické monochromatické fotografické techniky“, Evy Fajmanové z AVU Praha „Restaurování polychromované barokní sochy sv. Jana Nepomuckého a vytvoření faksimile“, MgA. Kariny Sojkové z Univerzity Pardubice „Komplexní restaurování mapy panství – Velkostatek Liblice, ze sbírek Státního oblastního archivu v Praze“, Bc. Jana Švadleny z VŠCHT Praha „Vliv experimentálních parametrů na potencionálně prvkovou analýzu korozních produktů“, Bc. Zuzany Spoustové z Masarykovy Univerzity Brno „Konzervace vybraných železných předmětů z archeologického výzkumu v Brně - Vídeňské ulici“, BcA. Daniela Hvězdy z Univerzity Pardubice „Restaurátorský průzkum kamenného reliéfu v Juditině věži Karlova mostu v Praze“, Bc. Štěpána Urbánka z VŠCHT Praha „Výběr adheziva vhodného pro lepení poškozených pečeti ze včelího vosku“, Bc. Martiny Polomíkové ze Slezské univerzity v Opavě „Komplexní zásah na portrétní miniatuře z roku 1860“ a BcA. Ivany Havlíčkové z Univerzity Pardubice „Restaurování sochy sv. Jana Nepomuckého z Bratrských oltářů u České Kamenice“.

Následoval diskuzní blok u posterů, zakončení konference a vyhlášení nejlepších prací jednotlivých kategorií. V té bakalářské zvítězila práce Kristýny Benediktové, na druhém místě skončil Jiří Kmošek a třetí místo obsadila Bc. Adéla Čiháková. Všichni tři s nejlepším hodnocením jsou studenty VŠCHT Praha. V magisterské kategorii se na prvním místě umístila práce Miroslava Žáně z AVU v Praze. V důsledku stejného počtu bodů pak na druhém místě skončili zároveň čtyři studenti a sice Bc. Štěpán Urbánek z VŠCHT Praha, Eva Fajmanová z AVU v Praze, Bc. Eliška Jindrová z VŠCHT Praha a BcA. Ivana Havlíčková z Univerzity Pardubice.

Myšlenka čistě studentské konference týkající se problematiky konzervování a restaurování, jejímž cílem by měla být prezentace dosavadních poznatků, zkušeností, experimentálních výsledků a budování vzájemných vědeckých kontaktů nejen mezi studenty, ale též jejich školiteli je bezpochyby záslužná věc. Nicméně je otázka nakolik se to u transformace konference Muzea, památky a konzervace, tak jak ji doposud odborná veřejnost znala, podařilo. Je otázka nakolik je vlastně pro studenty přínosná taková konference, kde mají sotva prostor uvést stručně posluchače do problematiky, natož se dobrat nějakých výsledků. Nutnost přivést si s sebou poster, kterému většina účastníků věnuje pramalou pozornost, protože „se to stejně bude prezentovat na plátně“, namísto uvolnění prostoru jiným příspěvkatelům, je též k zamyšlení. V neposlední řadě stojí za úvahu i zrušení otevřené diskuze po odprezentování každého příspěvku. Někteří studenti tuto část jistě vnímají spíš jako jakési veřejné pranýřování, ale většina těchto diskuzí dá po vědecké a odborné stránce nejen prezentujícím, ale i ostatním přítomným studentům kolikrát mnohem více, než povinné individuální konzervování po plakátovém okrsku. Ano, letošní Muzea, památky a konzervace rozhodně poskytly prostor mnohem většímu počtu autorů a časový harmonogram plnily dokonce s předstihem, ale za jakou vlastně cenu?

Jana Stixová

